

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav českých dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Tábory nucené práce (legislativní nařízení).
Příkazovací komise v Ústí nad Labem 1949 – 1950.**

**Forced - Labour Camps (Legislative Statute).
Commission for Allotting People in Ústí nad Labem 1949 – 1950.**

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc.

Praha 2010

Eliška Králová

Ráda bych na tomto místě poděkovala panu prof. PhDr. Robertu Kvačkovi, CSc. za cenné rady, pomoc a odborné vedení mé diplomové práce.

Poděkování za vstřícný přístup a pomoc patří také pracovníkům a pracovnícím Archivu bezpečnostních složek v Praze Na Struze a v Brně Kanicích, SOA Litoměřice – pracoviště Most Velebudice a Národní knihovny v Praze.

V neposlední řadě děkuji své rodině za dlouholetou podporu během studií.

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.“

V Praze dne 12. dubna 2010

.....

Anotace

Zákon č. 247/1948 Sb. z 25. října 1948 uvedl do chodu institut táborů nucené práce. TNP vznikly jako nástroj politické moci, který měl společnost očistit od „třídních nepřátel“. O zařazování do nich rozhodovaly tříčlenné komise při KNV. Nejkratší možná doba zařazení byla 3 měsíce, nejdelší 2 roky. Po celou dobu své existence se TNP potýkaly s nedostatečným množstvím příkázaných osob a nevhodnou sociální skladbou osazenstva táborů, kdy většinu tvořili dělníci. Nikdy se nepodařilo naplnit představy vedoucích činitelů KSČ o 30 000 zařazených. Ani změna zákonodárství v červenci 1950 nepřinesla kýžený výsledek. TNP byly pomalu odsouzeny ke svému zániku, k jejich definitivnímu zrušení došlo v r. 1954.

Příkazovací komise v Ústí nad Labem zahájila činnost v únoru 1949. Za celé období své působnosti (tj. od února 1949 do července 1950) projednala 663 případů, z toho celkem 457 osob zařadila do TNP. Ve statistickém šetření činnosti této komise jsem se zaměřila na počet příkázaných osob do TNP, pohlaví, věk, národnost, bydliště, povolání, důvody zařazení, výše výměru a příkazované tábory.

Annotation

The statute No. 247/1948 from October 25, 1948 installed the institute of forced-labour camps (FLC). The FLC resulted as the instrument of political power, which should get rid the community of class enemies. The three-member commissions decided about allotting people to the FLC. People were sent there for the terms of 3 months up to 2 years. During the whole existence there were a lot of problems: inadequate quantum and the inappropriate social composition of the allotted people, most of them were workers and other members of the „working class“. It never managed to fulfill the intentions of leading members of the Communist Party about 30 000 allotting people. The change of legislation in July 1950 didn't bring coveted result, to the definitive abolition of FLC got in 1954.

The commission for allotting people to the forced-labour camp in Ústí nad Labem started to work on February 1949. During the whole period of its force (from February 1949 to July 1950) heard 663 cases and put 457 people to the camps. In statistics research of activity of these commission I focused on number of allotting people to the FLC, gender, age, nationality, domicile, profession, cause of allotting, level of sentence and the most frequent allotting camps

Obsah

1. Úvod	s. 9
2. Analýza pramenů a literatury	s. 12
3. Vývoj práce jako výchovného prostředku v historii českých zemí	s. 19
4. Tábory nucené práce z pohledu zákonů, řádů a směrnic	s. 25
4.1. Vznik sítě TNP	s. 25
4.2. Geneze zákona č. 247/1948 Sb. a problémy spojené s jeho vznikem	s. 26
4.3. Zařazování osob do TNP	s. 28
4.4. Řízení TNP	s. 31
4.5. Prozatímní ústavní, kázeňský a výchovný řád	s. 32
4.6. Základní táborový řád a z něj vycházející směrnice zajišťující chod TNP	s. 42
4.7. Akce T -43	s. 50
4.8. Akce D	s. 53
5. Činnost příkazovacích komisí pro zařazování osob do táborů nucené práce	s. 57
5.1. Územní působnost příkazovacích komisí	s. 57
5.2. Skupiny zařazovaných osob do TNP	s. 59
5.3. Pravomoci a úkoly nalézacích komisí	s. 61
5.4. Odvolací řízení	s. 64
5.5. Změny v činnosti příkazovacích komisí v roce 1950	s. 65
5.6. Vývoj komisí po 1. srpnu 1950	s. 66
5.7. Stručná rekapitulace činnosti příkazovacích, resp. trestních komisí v letech 1948 – 1954	s. 67
6. Činnost příkazovací komise v Ústí nad Labem	s. 69
6.1. Charakteristika zařazovaných osob	s. 75
6.1.1 Počet osob	s. 77
6.1.2 Pohlaví	s. 77

6.1.3	Věk	s. 77
6.1.4	Národnost	s. 78
6.1.5	Bydliště	s. 79
6.1.6	Povolání	s. 79
6.1.7	Důvody zařazení do TNP	s. 80
6.1.8	Výše výměru	s. 85
6.1.9	Příkazované tábory	s. 85
6.2.	Ukázky ze spisů zařazených	s. 87
6.3.	Porovnání činnosti příkazovací komise č. 8 v Ústí nad Labem s komisí č. 18, resp. 16 v Ostravě	s. 94
7.	Závěr	s. 98
8.	Přílohy	s. 101
9.	Seznam pramenů a literatury	s. 110

Seznam zkratek

A BS	Archiv bezpečnostních složek
AV ČR	Akademie věd České republiky
ČSAD	Československá autobusová doprava
ČSAV	Československá akademie věd
ČSR	Československá republika
DP Camps	Displaced Person Camps
JNV	Jednotný národní výbor
KH FF SU	Katedra historie filozofické fakulty Slezské univerzity
KNV	Krajský národní výbor
KSČ	Komunistická strana Československa
KV – NB	Krajský výbor – Národní bezpečnost
MNB	Ministerstvo národní bezpečnosti
MNO	Ministerstvo národní obrany
MNV	Místní národní výbor
MV	Ministerstvo vnitra
NA	Národní archiv
NB	Národní bezpečnost
ONV	Okresní národní výbor
OV	Okresní velitelství
PTP	Pomocné technické prapory
PÚV KSČ	Předsednictvo ústředního výboru Komunistické strany Československa
R NB	Referát Národní bezpečnosti
Sb.	Sbírka zákonů republiky Československé
SKNV	Severočeský krajský národní výbor
SOA	Státní oblastní archiv
SNB	Sbor národní bezpečnosti
SPFFSU	Sborník příspěvků filozofické fakulty Slezské univerzity
SS	Slezský sborník
StB	Státní bezpečnost
SVS	Sbor vězeňské stráže
TNP	Tábory nucené práce

T – 43	Název perzekuční akce, usilující o naplnění TNP (T – tábory, 43 – referát 43)
ÚNV	Ústřední národní výbor
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
ZNV	Zemský národní výbor

1. Úvod

K základním jevům budování komunistického režimu v Československu patřila politická perzekuce. Stala se součástí oficiální politiky komunistické moci a současně vytvářela politické základy režimu. Mezi její charakteristické patřila likvidace či omezení základních politických a občanských práv a svobod, jako např. svobody tisku, pohybu, politického a náboženského vyznání a myšlení, práva shromažďovacího, spolkového, ochrany soukromého vlastnictví, nezávislého soudnictví nebo práva svobodných voleb. Postihovala celou společnost, byla jednoznačně účelová a namířená přímo proti určitým sociálním vrstvám a skupinám obyvatel. Zkrátka proti všem, kteří odporovali totalitní moci a společenským přeměnám, ale i proti těm, o kterých se pouze uvažovalo, že by odporovat mohli.

Politické základy režimu se rovněž opíraly o masovou nezákonnost. Ze své činnosti byl vyřazen Ústavní soud, bylo zavedeno třídní zákonodárství a všeobecně došlo k úpadku právního vědomí společnosti. Jednu z forem masové nezákonnosti představovaly i tzv. tresty bez soudu, tedy internace nebo věznění občanů na základě politických usnesení stranických a vládních orgánů. A právě k takovéto kategorii mimosoudní perzekuce řadíme fenomén táborů nucené práce, ale i pomocných technických praporů (PTP) nebo tzv. centralizačních klášterů pro duchovních.

Toto téma jsem si nezvolila náhodně. Tak jako je třeba konstatovat, že tu byly nacistické koncentrační tábory či sovětské gulagy, tak je nutno též přiznat, že v poválečném Československu existovaly tábory zřízené k internaci lidí určených na práci. Tato práce většinou patřila k té nejtěžší a nejnamáhavější, ať už šlo o zaměstnání v dolech, hutích či v průmyslu kamene a zemin nebo v chemii. Samozřejmě že tábory nucené práce v ČSR nedosáhly takové „proslulosti“ jako výše zmíněná internační zařízení, nelze ovšem říci, že by život jak jednotlivých chovanců, tak jejich rodin, příbuzných a nejbližšího okolí ovlivnily v menší míře. Rodina mohla na dlouhé měsíce přijít o živitele (otce, ale i matku), což se značně promítlo nejen do psychiky, ale hlavně do rodinného rozpočtu a s tím spojených výdajů na stravu, ošacení či bydlení a jiné nezbytnosti řadící se k základním požadavkům normálního života.

Internační tábory měly sloužit jako zařízení na „odklizení“ nepohodlných občanů. Ať už šlo zpočátku, v prvních poválečných letech, o vypořádání se s Němci a Maďary, či později, po únorovém převratu 1948, o vypořádání se s odpůrci režimu. Tábory nucené práce nebyly v tomto směru jediným možným „trestem“. K postihu se zde nabízela i soudní perzekuce, čímž mám na mysli rozsáhlou řadu politických procesů, která poznamenala prakticky všechny

skupiny obyvatelstva a zasáhla i do nejvyšších řad samotné KSČ. Tyto kauzy proběhly sice v soudním procesu, avšak nedá se říci, že by to byly procesy objektivní či dokonce řádné. Řada z nich byla vykonstruována naprosto účelově a namířena proti předem určené skupině „odpůrců“ z řad kapitalistů, církve, vojáků, opozičních politických stran, zemědělců a rolníků či inteligence.

I přesto, že doba trvání TNP nečítá ani jedno decenium, ale pouze necelých 6 let, poskytuje dochovaný archivní materiál velmi bohaté svědectví, důkazy a informace o systému, řízení, správě, fungování TNP, ale i o činnosti „hlavních dodavatelů do TNP“, tj. příkazovacích komisí. V neposlední míře umožňuje nahlédnout do lidských příběhů, odhalujících každodenní život člověka zařazeného v táboře nucené práce.

Celá práce, včetně úvodu, analýzy pramenů a literatury a závěru, je rozdělena do sedmi kapitol. V první (v mé práci pod číslem 3)¹ se snažím přiblížit historii nucené práce v českých zemích. Na základě dostupné literatury jsem zjistila, že vývoj sahá až do období Marie Terezie. Práce jako trestu se ve větší míře začalo užívat v habsburské monarchii v druhé polovině 19. století. V tomto období se problematice poprvé věnuje i zákonodárství. V následujících obdobích 1. a 2. republiky, protektorátu a období poválečném systém nucené práce dále přežívá za víceméně obdobných podmínek a vše vrcholí ve mnou sledovaných letech 1948 – 1954.

Další kapitola², pojednávající o TNP v letech 1948 – 1954, se zabývá nejen vznikem, vývojem, fungováním, organizací a zánikem TNP, ale snaží se postihnout i běžný táborový den a chod TNP, a to na základě zákonů týkajících se nucené práce a dochovaných táborových řádů, instrukcí a směrnic. Velký důraz byl položen právě na studium táborových řádů, na základě kterých lze zrekonstruovat každodenní život internovaných v táborech. Snažila jsem objasnit tuto tematiku proto, že dosud dané látce nebyla věnována, až na malé zmínky v jednotlivých studiích, dostatečná pozornost. Práce s dobovým materiálem byla o to komplikovanější, že vyžadovala důslednou historickou analýzu a kritiku, aby nedošlo k dezinterpretaci předkládaného problému a současně aby byl zachován objektivní pohled na studovanou problematiku.

Na závěr tohoto oddílu jsem se věnovala ještě akcím T – 43, jejímž hlavním, avšak nesplněným, úkolem bylo navýšit počet příkázaných osob do TNP a napravit sociální skladbu osob zde zařazených a Akci D, která si za cíl kladla příkazování bývalých členů československé armády do TNP Mírov.

¹ Název kapitoly: Vývoj práce jako výchovného prostředku v historii českých zemí.

² Tábory nucené práce z pohledu zákonů, řádů a směrnic.

Následující část práce³ je zaměřena všeobecně na činnost příkazovacích komisí pro období prosinec 1948 – červenec 1950. Opět na základě zákona o TNP a dalších směrnic a instrukcí jsem se snažila přiblížit vznik, vývoj, fungování, hlavní úkoly a povinnosti „orgánů“, které byly zodpovědné za příkazování osob do TNP.

Zatímco výše zmíněná kapitola se zabývá činností příkazovacích komisí teoreticky, další⁴ na ní navazující sleduje uplatňování obecných ustanovení ve specifických podmínkách příkazovací komise č. 8 v Ústí nad Labem. Společně s kapitolou o TNP z pohledu zákonů, řádů a směrnic tvoří hlavní těžiště této práce. Na základě materiálů uložených ve fondu Severočeský krajský národní výbor Ústí nad Labem 1949 - 1990 (především zápisů ze schůzí a personálních spisů zařazených osob), jejichž původcem byla výše uvedená komise č. 8 v Ústí nad Labem, která byla příslušná pro Severočeský kraj, jsem se snažila postihnout její činnost a byrokratické postupy v procesu příkazování osob do táborů nucené práce. Tento oddíl je celý založen na pramenném výzkumu a je značně obohacen o přímá písemná svědectví, při maximálním využití údajů čerpaných z uchovaných osobních dokumentů jednotlivých chovanců. Celá kapitola je doplněna přílohami s tabulkovými přehledy (viz s. 101 - 109) vztahujícími se k jednotlivým zkoumaným jevům (počet zařazených osob, pohlaví, věk, národnost, bydliště, povolání, důvody zařazení do TNP, výše výměru, příkazované tábory).

Tato práce si rozhodně neklade za cíl poskytnout podrobný přehled o celkovém počtu osob zařazených do TNP ani o číselných statistikách týkajících se celého Československa nebo o období fungování jednotlivých táborů. Statistická čísla již byla několikrát zmíněna v hlavních dílech autorů systematicky se věnujících této problematice: Karla Kaplana, Mečislava Boráka či Dušana Janáka. Pokusila jsem se přiblížit fungování celé této mašinerie v podmínkách severočeského regionu, od řízení před příkazovací komisí, přes život a práci v táborech či podnicích až po s tím spojenou byrokracii nutnou k vedení a organizaci táborů. Z valné části jsem se opírala o pramenný materiál, na který je položen značný důraz. Jedná se ve velké míře o zákonné normy, dále o nejrůznější směrnice, řády a nařízení z nejvyšších míst. Podstatným dílem jsem využila rovněž personálních dokumentů jednotlivých osob příkazovaných do TNP, které jsou velmi bohaté na osobní výpovědi, přímluvy rodinných příslušníků a nejrůznější soukromé dopisy a poznámky.

³ Činnost příkazovacích komisí pro zařazování osob do táborů nucené práce.

⁴ Činnost příkazovací komise v Ústí nad Labem.

2. Analýza pramenů a literatury

Studium táborů nucené práce (dále jen TNP) velmi úzce souvisí s otázkami týkajícími se politické perzekuce, nucené práce a táborových systémů v Československu. V rámci české historie zůstávalo objektivní zpracování dějin komunistického režimu a s ním propojených skutečností poměrně dlouho stranou. Průlom nastal jednoznačně po převratu v listopadu 1989. Ovšem první průkopnické práce zabývající se přehledy represí a perzekucí komunistické totality v Československu byly vydány v exilu již v průběhu 60. let. Tyto publikace věnovaly tématice TNP minimální pozornost. V 90. letech 20. století začal soustavnější výzkum a studium různých forem soudní i mimosoudní politické perzekuce. V 2. polovině 90. let vyšly základní práce týkající se všeobecně problematiky TNP a s ní souvisejících otázek vzniku, fungování a důsledků táborového systému v Československu. Nejnovější výzkum, dle mého úsudku, již nepřinese žádný velký objev ve smyslu získání nových informací o fungování táborového systému v letech 1948 – 1954. Těžiště bádání bude ležet v materiálech vzešlých z činnosti jednotlivých příkazovacích komisí a krajských národních výborů.

Pro všeobecný nástin situace v Československu po roce 1945, respektive 1948, nesmíme přehlédnout obsáhlou bibliografii odborníka pro toto období, proslulého nejen u nás, ale i ve světě, Karla Kaplana (*1928). Ve svých publikacích o dějinách Československa,⁵ určených studentům a učitelům dějepisu, přináší základní nástin hlavních problémů a jejich stručný výklad. Vzhledem k rozsahu jsou jednotlivé části zaměřeny především na dějiny politické, v menší míře pak na sociální a hospodářské.

Další jeho základní publikací o poválečném Československu je dílo nesoucí název *Nekrvavá revoluce*.⁶ První část přináší poměrně detailní nástin vývoje politické situace těsně po 2. světové válce a cestu komunistů vedoucí k uchopení moci v zemi. Druhá část je zaměřena na politické procesy, na jejich mechanismus, výrobu a skupiny osob tímto způsobem perzekuce postižené. Podrobně jsou zde zachyceny procesy vedené proti jednotlivým osobnostem či skupinám „nepřátel“ lidově demokratické republiky.⁷ Jedna

⁵ KAPLAN, Karel. Československo v letech 1945 – 1948, Praha, 1991. (1. část)

KAPLAN, Karel. Československo v letech 1948 – 1953, Praha, 1991. (2. část)

KAPLAN, Karel. Československo v letech 1953 – 1966, Praha, 1992. (3. část)

Je vydána i část čtvrtá, pro mou práci, vzhledem k vymezenému časovému období, méně závažná; KAPLAN, Karel. Československo v letech 1967 – 1969, Praha, 1993.

⁶ KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*, Praha, 1993.

⁷ Tématikou politických procesů se zabývá také kniha z pera dvojice autorů Karla KAPLANA a Pavla PALEČKA. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Brno, 2008. Přináší historii politických

z kapitol, trefně nesoucí název Tresty bez soudu, je věnována problematice TNP. Zmiňuje okrajově okolnosti vedoucí ke vzniku zákona č. 247/1948 Sb., okruh osob, který měl být do táborů zařazován či sociální skladbu TNP v průběhu roku 1949.

Velmi důležitou knihou mapující dějiny komunistické perzekuce je dílo Viléma Hejla (1934 – 1989).⁸ Publikace je cenná především z hlediska pramenného, kdy autor využil bohatství archivu Ústředního výboru Komunistické strany Československa (dále jen ÚV KSČ), fondů Úřadu předsednictva vlády či ministerstva spravedlnosti (MS), uložených dnes v Národním archivu (NA). Velmi čtivá kniha, i díky svědeckým výpovědím, vypovídá o soudní mašinérii, provokacích, vyšetřování, justici, soudcích a prokurátorech, procesech, výkonu trestu, a rovněž zmiňuje TNP. Mimo údaje, které najdeme u Kaplana i jiných, přináší informace o běžném táborovém životě, např. otázky týkající se práce a pracovních komand, táborové samosprávy, hygienických podmínek a celkově trávení života a „volného času“ v TNP.

Jak již jsem výše uvedla, 90. léta 20. století jsou „zlatým věkem“ pro historiografii TNP. Konalo se i několik konferencí k tomuto tématu. 30. října 1991 proběhl v Opavě vědecký seminář, který zorganizoval Slezský ústav ČSAV ve spolupráci s katedrou historie filozofické fakulty Slezské univerzity v Opavě, na téma „Tábory nucené práce a další projevy mimosoudní perzekuce 1948 – 1954.“ Výsledkem konference se stal sborník,⁹ který obsahuje příspěvky jak k problematice TNP, tak také k pomocným technickým praporům (dále jen PTP), či k represi v československé armádě. Dalším vědeckým symposiem byla konference pořádaná Slovenským svazem PTP v Košicích, která proběhla 8. září 1992 v Popradu na Slovensku. Sborník,¹⁰ uspořádaný z referátů slovenských, českých, ale i polských badatelů, přednesených zde na tomto symposiu, přináší svědectví a doklady o vzniku, organizaci a nezákonném režimu komunistických pracovních táborů, TNP, PTP, koncentračních klášterů a dalších typů donucovacích pracoven.

V ediční řadě Sešity Ústavu pro soudobé dějiny ČSAV publikoval Karel Kaplan ucelenou studii o TNP v Československu.¹¹ Cílem této studie bylo popsat vývoj TNP a podat komplexní obraz o této instituci masové mimosoudní perzekuce. Vše je založeno

procesů, nástin těch největších a nejvýznamnějších, popisuje mechanismus výroby a orgány, které se procesy zabývaly. Na závěr popisuje činnost jednotlivých rehabilitačních komisí.

⁸ Ve spolupráci s Karlem KAPLANEM. HEJL, Vilém. Zpráva o organizovaném násilí, Praha, 1990.

⁹ SPFFSU: Tábory nucené práce a další projevy perzekuce 1948 – 1954, Opava, 1991. K problematice TNP zde více Dušan JANÁK a Zdeněk JIRÁSEK: Vznik a existence TNP v podmínkách zakladatelského období komunistického systému v ČSR; Mečislav BORÁK a Marie JANÁKOVÁ: K činnosti ostravských komisí pro zařazování osob do TNP 1948 – 1953.

¹⁰ Internačné formy politickej perzekúcie. Zborník referátov, reminiscencií a autentických dokumentov, SZ PTP Košice, 1992. Příspěvek Mečislava BORÁKA: Tábory nucené práce na Ostravsku 1948 – 1954.

¹¹ KAPLAN, Karel. Tábory nucené práce v Československu 1948 – 1954, Praha, 1992. V první části Sešitu je studie Jiřího BÍLKA o pomocných technických praporech 1950 – 1954.

na pramenném výzkumu z materiálů Archivu bezpečnostních složek (A BS; dříve Archiv ministerstva vnitra A MV) a Národního archivu. Velmi detailně, prakticky den po dni, je zde nastíněn proces vzniku zákona o TNP a s ním spojené otázky týkající se vymezení přesného názvu středisek a skupin osob, které měly být do TNP zařazeny. Dále se autor zabývá zřizováním a činnostmi příkazovacích komisí. Podobně jako u Hejla,¹² ovšem více podrobněji, jsou i zde popsány poměry a životní a pracovní podmínky v TNP. Studie přináší i statistické výkazy sociální skladby příkazovaných za roky 1949 a 1950. Nezapomíná ani na situaci po 1. srpnu 1950, kdy byl zákon o TNP nahrazen trestním zákonem správním č. 88/1950 Sb. a trestním zákonem soudním č. 86/1950 Sb. Na závěr jsou umístěny dvě samostatné kapitoly, a to o Akci T-43¹³ a o TNP v jáchymovských uranových dolech.

Problematikou pracovních táborů se úzce zabýval výzkumný projekt „Mechanismy mimosoudních perzekucí na Moravě a ve Slezsku po druhé světové válce (1945 – 1954)“ řešený s podporou Grantové agentury České republiky v letech 1993 – 1996 ve Slezském ústavu Slezského zemského muzea v Opavě. Cílem bylo zpracovat problematiku vzniku a fungování táborového systému před r. 1948 a po něm. V této souvislosti bych chtěla zmínit dvě publikace vzešlé z tohoto projektu, a to dílo Tomáše Staňka (*1952)¹⁴ a dvojice autorů Mečislava Boráka (*1945) a Dušana Janáka (*1948).¹⁵ První jmenovaný se zabývá tematikou, které do té doby nebyla věnována patřičná pozornost. Popisuje v chronologickém sledu organizaci táborů v českých zemích od r. 1945, kdy z naprostého provizoria postupně vznikla organizovaná síť různých typů táborů, určených k internaci, práci či shromažďování osob německé národnosti před odsunem. Zmiňuje taktéž životní podmínky v táborech (pracovní povinnost, ubytování, stravování, hygienu, lékařskou péči atd.), se zaměřením na jednotlivé věkové i sociální kategorie. Velmi vážným problémem těchto zařízení byla vysoká úmrtnost, nedostatek jídla pro jednotlivce, či časté případy násilí a dalších excesů. Autor pracoval na základě archivního materiálu, který je společně s literaturou uveden ve velmi obsáhlém a podrobném seznamu pramenů a literatury.

Základní literaturou pro studium a výzkum problematiky TNP je kniha dvojice autorů Borák – Janák. M. Borák se ve své části zaměřil na činnost komisí pro zařazování osob do TNP, kde vedle sebe rozlišuje činnost komisí před 1. srpnem 1950 a po tomto datu. Zabývá se jejich činnostmi, působnostmi, hlavními problémy a výsledky jejich práce. To vše poté dokládá v druhé části na základě pramenného výzkumu. Uvádí činnost příkazovací komise

¹² Viz pozn. č. 8.

¹³ Více o Akci T-43: JIRÁSEK, Zdeněk – ŽÁČEK, Rudolf. Příprava masových represí v ČSR r. 1949. Akce T-43. In: Dějiny a současnost, 1991, s. 38 – 41.

¹⁴ STANĚK, Tomáš. Tábor v českých zemích 1945 – 1948, Opava, 1996.

¹⁵ BORÁK, Mečislav – JANÁK, Dušan. Tábor nucené práce v ČSR 1948 – 1954, Opava, 1996.

v Ostravě a zabývá se vyhodnocováním jednotlivých statistických jevů u příkazovaných osob (tzn. charakteristika zařazovaných osob, podněty k zařazení, analýza důvodů k zařazení do TNP, rozhodnutí o výměru, aj.). Celý text je doprovázen citovanými výpověďmi archivních materiálů o jednotlivých případech zařazení. Na závěr jsou umístěny tabulky a grafy ukazující statistický přehled o počtu osob projednaných a zařazených jednotlivými komisemi v českých zemích, sociální strukturu osob zařazených do TNP a další kritéria zařazování do TNP (věk, národnost, povolání, důvody, výše výměrů, aj.). V příloze jsou doslovně citovány jednotlivé zákony úzce související s příkazováním do TNP. V druhé části si D. Janák klade za cíl nastínit hlavní body vzniku a vývoje soustavy táborů nucené práce: období příprav, rozmachu, stagnace, likvidace TNP a jejich existence jako specifické součásti vězeňské soustavy. Vysvětluje taktéž řízení TNP, které postupně spadaly pod ministerstvo vnitra, národní obrany a spravedlnosti a představuje jednotlivá oddělení, která měla striktně na práci správu TNP. Stejně jako u Boráka je i zde velmi bohatý poznámkový aparát, vycházející především z materiálu Archivu bezpečnostních složek v Brně – Kanicích a Praze.

Výše uvedená dvojice autorů působících při Slezském zemském muzeu publikuje výsledky svého bádání o TNP mimo jiné i ve Slezském sborníku. Dušan Janák podrobně popsal vývoj nucené práce v dějinách českých zemí (od habsburské monarchie až po Československo) především z právního hlediska.¹⁶ Ve svém článku se zabývá obsahem zákona č. 247/1948 Sb. a souvisejícími legislativními normami, zachycuje změnu v průběhu roku 1950, pojednává o integraci TNP do systému vězeňství po r. 1951 a zveřejňuje mezinárodní kritické ohlasy na legislativu o nucené práci a TNP v Československu.

Mečislav Borák se zaměřil na srovnání PTP s podobnými vojenskými tábory nucené práce v Polsku a Maďarsku.¹⁷ Izolace nespolehlivých vojáků do pracovních oddílů proběhla již v září 1938. Vznik poválečných vojenských pracovních oddílů byl iniciován především rozvojem těžkého a zbrojního průmyslu. I v tomto případě bylo hlavním účelem izolovat politické odpůrce nového režimu. Nespolehlivý dostal označení „E“ a prošel si výcvikem beze zbraně, přednostně byl určen k pracovní činnosti a tím k převýchově. Poslední technické prapory byl zrušeny r. 1957. Národní svazy PTP České republiky, Slovenska, Polska a Maďarska spolu vytvořily r. 1996 nadnárodní organizaci – Konfederaci vojenských táborů nucené práce „Černí baroni“.¹⁸

¹⁶ JANÁK, Dušan. Politické a legislativní aspekty táborů nucené práce (1. – 3. část). In: SS, 2000, s. 93 -109, 171 – 190, 300 – 315.

¹⁷ BORÁK, Mečislav. Fenomén tzv. vojenských táborů nucené práce v Československu a jeho mezinárodní souvislosti. In: SS, 2000, s. 78 – 92.

¹⁸ K problematice PTP dále Jiří BÍLEK. Pomocné technické prapory: o jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci, Praha, 2002.

Za velmi přínosné, především pro přiblížení bližších souvislostí, hodnotím díla slovenských historiků Vladimíra Varinského¹⁹ a Róberta Letze²⁰. I přes to, že tematika slovenských TNP zůstala v této práci stranou mého zájmu, je důležité zmínit, že to bylo právě na Slovensku, kde systém táborů začal fungovat jako první.

Základní informace o právním rámci a politických aspektech TNP (resp. v obecnější rovině nucené práce a táborových systémů) v Československu po r. 1945 přinášejí publikace výše uvedených autorů: V. Hejla, K. Kaplana, M. Boráka, D. Janáka, T. Bílka a dalších. Okruh právní literatury se zaměřením na interpretaci jednotlivých zákonů je však poměrně úzký. Základní studii týkající se zákona č. 247/1948 Sb. otiskl ve sborníku příspěvků Ladislav Soukup.²¹

Důležitým materiálem pro vznik této diplomové práce byly publikované právní prameny. Říšský zákoník obsahuje zákony a nařízení o nucené práci a donucovacích pracovnách v českých zemích do r. 1918. Pro následující období přichází v úvahu Sběrka zákonů a nařízení státu československého, kde je možné najít i vládní nařízení o pracovních táborech z let 1938 – 1939. Pro poválečné období, přesněji pro roky 1945 – 1953, je legislativa k pracovním táborům a nucené práci obsažena ve Sbírce zákonů a nařízení republiky Československé, resp. Sbírce zákonů republiky Československé a Úředním listě republiky Československé.²²

Přínosnou literaturou pro zpracování dějin Československa po r. 1945, resp. 1948, jsou nejrůznější edice pramenů. V mém případě jsem se mohla opřít o publikované základní dokumenty²³ k táborům nucené práce, jako jsou např. Směrnice ministerstva vnitra o TNP a jejich přílohy, výměry k přikázání do TNP, plán Akce T-43 a její hodnocení, aj.

Řada Sešity Ústavu pro soudobé dějiny ČSAV přináší rovněž několik edic. První z nich se zabývá soudními perzekucemi v letech 1948 – 1989 a následně statistickým přehledem

Týž. Pétépáci, aneb, Černí baroni úplně jinak: vyprávění o jednom z bílých míst naší nedávné historie, Plzeň, 1996.

Týž: Pomocné technické prapory 1950 – 1954. Vznik, vývoj, organizace a činnost. Praha, 1992.

VANÍČEK, Petr. Čepičkovi otroci v paměti národa, Praha, 2006.

ŠVANDRLÍK, Miroslav. Černí baroni, aneb, Válčili jsme za Čepičky, Praha, 2007.

¹⁹ VARINSKÝ, Vladimír. Nutené práce na Slovensku v letech 1945 – 1948. In: Soudobé dějiny, I, 1993 – 1994 č. 6, s. 724 – 726.

Týž, Nutené práce na Slovensku v letech 1945 – 1953. In: Historický časopis, 44, 1996, 1, s. 83 – 110.

²⁰ LETZ, Róbert. Slovensko v letech 1945 – 1948 na ceste ku komunistickéj totalite, Bratislava, 1994.

²¹ SOUKUP, Ladislav. Zákon o TNP v Československu z roku 1948. In: Vývoj práva v Československu 1945 – 1989. Praha, 2004.

²² Zákoník říšský pro království a země v říšské radě zastoupené, roč. 1885; Sběrka zákonů a nařízení státu československého, r. 1929, 1938 – 1939; Sběrka zákonů a nařízení republiky Československé, r. 1945 – 1953 (od 31.8.1948 jen Sběrka zákonů republiky Československé); Úřední list republiky Československé, r. 1948–50.

²³ KAPLAN, Karel. Dokumenty. In: Táborů nucené práce v Československu v letech 1948 – 1954. Praha, 1992.

rehabilitací probíhajících na základě zákona č. 119/1990 Sb.²⁴ Toto dílo je výsledkem společné práce pracovníků Generální prokuratury ČR a Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR. Druhá edice přináší chronologický přehled událostí spjatých s politickými procesy v rozmezí let 1948 – 1954.²⁵ Tato publikace vznikla již v letech 1968 – 1969 a převažují v ní informace o procesech s komunistickými funkcionáři. Mezi jednotlivými příspěvky jsem našla i záznamy týkající se TNP (především statistické odkazy). Celá práce je založena na podrobném studiu jednotlivých archivních fondů z archivu ÚV KSČ a archivu Ústavu dějin KSČ: Politické procesy, Rehabilitační komise ÚV KSČ, Protokoly schůzí ÚV KSČ, Předsednictvo politického sekretariátu a politického byra ÚV KSČ a osobní fondy K. Gottwalda, A. Zápotockého, V. Kopeckého, A. Novotného, A. Čepičky a části fondu Ministerstva spravedlnosti.

Částečné informace o zřízení pracovních táborů přináší i dobový tisk. Jedná se především o Mladou frontu, Rudé právo nebo odborářský deník Práce.²⁶ Na konci září 1948 se na jejich stránkách objevují články o přípravě pracovních táborů, dále o skupinách osob, proti kterým bude zákon namířen. Zprávy o chystání TNP se do tisku dostaly relativně brzy, tj. měsíc před samotným přijetím zákona o TNP. V průběhu měsíce října však Klement Gottwald rozhodl omezit oficiální informace o TNP poskytované tisku.

Pro studium fenoménu nucené práce i TNP byla taktéž podstatná analýza a interpretace materiálů z českých archivů. Pramennou základnu vytvořily fondy Archivu bezpečnostních složek v Praze a v Brně – Kanicích, dále pak materiály vzešlé z činnosti příkazovací komise se sídlem v Ústí nad Labem patřící do fondu SKNV Ústí nad Labem, uloženého v SOA Litoměřice, pracoviště Most – Velebudice.²⁷

Jako poslední, ovšem nikoliv významem, bych chtěla uvést paměti a vzpomínky,²⁸ především jako ilustrativní a doplňující materiál. Tato žánrová skupina slouží k upřesnění a dokreslení situace na základě svědeckých výpovědí. Často bývají velmi barvitě a

²⁴ GEBAUER, František – KAPLAN, Karel – KOUDELKA, František – VYHNÁLEK, Rudolf. Soudní perzekuce politické povahy v Československu 1948 – 1989, Praha, 1993.

²⁵ KAPLAN, Karel. K politickým procesům v Československu 1948 – 1954. Dokumentace komise ÚV KSČ pro rehabilitaci 1968, Praha, 1994.

²⁶ Mladá fronta, r. IV, 9/1948; Rudé právo, r. IV, 9/1948; Práce, r. IV, 9/1949.

²⁷ Archiv bezpečnostních složek v Praze: fondy Sekretariát ministerstva vnitra (f. A2/1); Velitelství státní bezpečnosti (f. 310); Různé bezpečnostní spisy ministerstva vnitra po r. 1945 (f. 304).

Archiv bezpečnostních složek v Brně Kanicích: fondy Sběrné, internační a pracovní tábory a tábory nucené práce (f. E); Ministerstvo vnitra – správa táborů nucených prací Praha 1948 – 1951 (f. E – 1).

Státní oblastní archiv v Litoměřicích, pracoviště Most – Velebudice: Severočeský krajský národní výbor Ústí nad Labem 1949 – 1990.

²⁸ HAVLÍČKOVÁ, Helena. Dědictví – Kapitoly z dějiny komunistické perzekuce v Československu 1948 – 1989, Olomouc, 2002.

DVOŘÁKOVÁ, Zora. Cestou komunistických lágrů a věznic. In: Z letopisů třetího odboje, Praha, 1992.

VANÍČEK, Petr. Čepičkovi otroci v paměti národa, Praha, 2006. aj.

z jednotlivých řádků lze vyčíst, že i po tolika letech je téma politické perzekuce u mnohých postižených stále živé.

3. Vývoj práce jako výchovného prostředku v historii českých zemí

Táborový systém, ve kterém bylo využíváno práce buď jako trestu nebo jako výchovného prostředku, není „novinkou“ přicházející společně s nastolením komunistického režimu v Československu. Hlavní zásadou těchto institucí byla izolace a náprava protispolečensky jednajících osob. První zmínky sahají do tereziánského období, kdy se využívalo práce jako trestu za spáchaný trestní zločin v tzv. robotárnách.²⁹ V 19. století došlo ke kodifikaci postihu prostřednictvím nucené práce. Zákony č. 89 a 90 říšského zákoníku z 24. května 1885³⁰ umožňovaly odpykání trestu v donucovacích pracovnách.³¹ Tyto objekty zřizovaly země, či nižší správní celky (okresy, obce). „Připustnost držení“³² v donucovací pracovně musel vyslovit v rozsudku soud, přičemž nucená práce nesměla být nařízena lidem neschopným ani lehčí práce, duševně chorým, nemocným nakažlivou chorobou nebo těhotným a kojícím ženám. O umístění v pracovně rozhodovala komise u zemského, popř. nižšího politického úřadu, nejpozději do 4 týdnů po skončení době trestní. Nejdelší možný pobyt v nich mohl trvat tři roky. Komise mohla u některých chovanců v případě polepšení rozhodnout o jejich dřívějším propuštění. Od nižších politických úřadů bylo možné se odvolat ke komisi u zemského politického úřadu. Její rozhodnutí již však bylo konečné. Pro osoby mladší osmnácti let, které se dopustily přestupku či zločinu, byly určeny polepšovací ústavy. V nich mohli být nezletilí drženi tak dlouho, dokud nedošlo ke všeobecné nápravě či do dosažení věku dvaceti let.

Prvorepublikové zákonodárství přineslo změny do organizace nucené práce v podobě nového zákona č. 102/1929 Sb.³³ Dle čl. 1, odst. 3 byly nucené pracovní kolonie „zvláštním druhem donucovacích pracoven“ a zřizovaly je jednotlivé země. Umístění do donucovacích pracoven bylo podmíněno předchozím odpykáním dvojího trestu na svobodě v uplynulých pěti letech za přestupky podle zákona č. 89/1885 ř. z. a nově i za trestné činy spáchané „ze zahálčivosti nebo z ničemné lehkomyšlnosti nebo z hrubé zjištnosti viníka, který je cizímu majetku nebezpečný“. V následujícím paragrafu bylo stanoveno, které osoby nesmějí být do donucovacích pracoven přijímány: šlo především o osoby pracovně nezpůsobilé,

²⁹ SOUKUP, L.: Zákon o TNP, s. 415.

³⁰ Zákony č. 89, jímž se vydávají trestní ustanovení o tom, kdo v donucovacích pracovnách nebo polepšovacích ústavech může být držen, a č. 90 o donucovacích pracovnách a polepšovacích ústavech ze dne 24. května 1885. Zákoník říšský pro království a země v říšské radě zastoupené, r. 1885, str. 208-214.

³¹ Zwangsarbeitsanstalt

³² Doslova: Zulässigkeit der Anhaltung

³³ Zákon č. 102 ze dne 25. června 1929 o zřízení nucených pracovních kolonií a o změně některých ustanovení trestního práva. Sbírka zákonů a nařízení státu československého, s. 635 – 637.

duševně choré, postižené nakažlivou nemocí a těhotné a kojící. V tomto zákoně byly upřesněny paragrafy zákona č. 90/1885 Sb. ř. z. o podmíněném propouštění odsouzených určených k zadržení v donucovací pracovně a podmíněném propouštění z těchto pracoven, kde se zkušební doba pohybovala v rozmezí 2 – 5 let, a o délce zadržení v donucovacích pracovnách, která se u odsouzených za přestupky pohybovala od šesti měsíců do tří let a u zločinců od jednoho roku do pěti let.

V pátém článku zákona je upozorněno na to, že soud může na odsouzeného uvalit policejní dohled. Tento dohled nad dotyčnými vykonávaly většinou politické (státní policejní) úřady I. stolice a starostové obcí. Dohled nesměl trvat déle než tři roky ode dne propuštění z výkonu trestu. Úřad, který nakázal policejní dohled, mohl mimoto potrestanému zakázat pobyt na určitém místě nebo mu přímo vykázat určité místo pobytu, a uložit příkaz, že se bez dovolení nesmí z místa bydliště vzdalovat. Pobyt v domovské obci se však zakazovat nesměl. Každá změna bydliště měla být neprodleně hlášena bezpečnostnímu úřadu; na každé vyzvání bylo nutné se k úřadu dostavit a podat zprávy o svém současném zaměstnání, výdělku, obživě apod. Bezpečnostní úřad rovněž mohl nařídít, že se dotyčný nesměl účastnit nejrůznějších shromáždění či opouštět byt v noci. Kdykoliv mohla být u postiženého vykonána domovní prohlídka. V případě porušení některého z výše uvedených nařízení trestal soud vězením od osmi dnů do tří měsíců.

11. října 1938 přijala vláda 2. republiky v čele s generálem Syrovým vládní nařízení č. 223 o pracovních útvech.³⁴ Tyto útvary byly zřízeny za účelem využití pracovních schopností nezaměstnaných osob v československém hospodářství a k posílení obranyschopnosti země v důsledku sílícího postavení Německé říše. Jejich vznik byl také podmíněn náporom přichozících Čechů ze sudetského území a ze Slovenska. Za jejich zřizování odpovídalo ministerstvo národní obrany – šlo tedy o vojensky organizované tábory, společně s dalšími zúčastněnými ministerstvy (např. ministerstvo sociální péče, vnitra, financí). Prováděnou práci útvarům určovalo ministerstvo národní obrany po dohodě s výše uvedenými ministerstvy; jednalo se především o všeobecně prospěšné práce (např. pražský prapor práce se podílel na výstavbě silnice k ruzyňskému letišti).³⁵ Týdenní pracovní doba činila obvykle 48 hodin. Nadto byli zařazení podrobeni rovněž občanské výchově. Do těchto pracovních zařízení byli zařazováni nezaměstnaní českoslovenští státní občané starší osmnácti a mladší šedesáti pěti let. Na rozdíl od TNP sem mohli být zařazení i cizinci, ale pouze pokud to

³⁴ Vládní nařízení č. 223 ze dne 11. října 1938 o pracovních útvech. Sbírnka zákonů a nařízení státu československého, r. 1938, s. 1043 – 1047.

³⁵ Další pracovní útvary vznikaly např. v Českých Budějovicích, ve Zlíně, Brně, Klatovech a dalších městech. V polovině února 1939 již existovalo 19 pracovních praporů, v nichž bylo zhruba 12 tisíc osob. GEBHART, J. – KUKLÍK, J.: Druhá republika, s. 176.

dovolovalo mezinárodní právo. O umístění osob do pracovních útvarů rozhodovaly okresní úřady. Při nich byla vedena evidence nezaměstnaných; každý nezaměstnaný měl povinnost podat si sem přihlášku. Na základě tohoto podkladu úřady přiřazovaly vybrané osoby na určitý typ práce. Dotyčným byl pak doručen povolávací rozkaz, jenž byl průkazem pro bezplatnou jízdu do místa práce. Ihned po příjezdu na místo byly všechny osoby podrobeny lékařské prohlídce, kde bylo zjištěno, zda jsou způsobilými k daným pracovním úkonům. Zařazení se mohli vyhnout lidé tělesně nebo duševně nemocní a osoby, které nastoupily stálé zaměstnání a mohly to potvrdit příslušným dokladem.

Všichni příslušníci pracovních útvarů byly podřízeni velitelství daného útvaru. Současně spadali pod vojenskou kázeňskou pravomoc a v případě spáchání trestného činu pod vojenskou soudní pravomoc. Neplnění povinností, neuposlechnutí rozkazů, úmyslná nedbalost či opuštění tábora bylo považováno za porušení předpisů. Přestupky trestaly okresní úřady, trestné činy vojenské nebo obecné trestní soudy.

Za vykonanou práci náležela příslušníkům útvarů strava, ubytování a příplatky. V případě úrazu nebo onemocnění měl poškozený nárok na bezplatné léčení. Rodiny zařazených měly nárok na tzv. vyživovací příspěvky. Příslušníci pracovních útvarů si však nemohli nárokovat podporu v nezaměstnanosti ze státních prostředků, rovněž osoby, které neuposlechly povolávacího rozkazu nebo které se nepřihlásily do evidence nezaměstnaných, pozbyly nároku na podporu v nezaměstnanosti.

Propuštění z pracovních útvarů bylo možné pouze v těchto případech: pokud se dotyčný stal tělesně nebo duševně nezpůsobilý k pracovním úkonům, byl povolán k výkonu vojenské služby či opatřil-li si stálé zaměstnání. O propuštění rozhodovalo velitelství útvaru.

V roce následujícím, tj. 1939, přibýly v rámci reorganizace k pracovním útvarům tzv. kárné pracovní tábory. Tato „instituce“ vznikla na základě vládního nařízení č. 72 ze dne 2. března 1939.³⁶ Tábory sloužily nejen k využití pracovní síly zde zařazených osob, ale především k jejich výchově (šlo tedy jasně o oddělení „poctivých pracovníků“ od asociálních živlů a „chronických nepracantů“). Přednostně sem byly zařazovány osoby práce se štíticí starší osmnácti let (o nich rozhodoval okresní úřad), dále neukáznění příslušníci pracovních útvarů, kteří svoji práci vykonávali úmyslně nedbale (tyto určovalo velitelství pracovního útvaru). Zařazení měli nárok na stravu, ubytování a výstroj; rodinám příslušníků tábora mohl být přiznán nárok na vyživovací příspěvek. Dovolenu, na rozdíl od pracovních útvarů, nebylo možné v tomto případě udělit. Osoby mohly být propuštěny z kárných pracovních táborů po uplynutí povinné doby, která byla stanovena na 3 měsíce (nejkratší možná doba

³⁶ Vládní nařízení č. 72 ze dne 2. března 1939 o kárných pracovních táborech. Sbíрка zákonů a nařízení státu československého, r. 1939, s. 368 – 370.

pobytu). Byl-li však dotyčný během svého pobytu v táboře kázeňsky nebo soudně trestán, mohl být propuštěn nejdříve po uplynutí 6-ti týdnů od vypršení posledního trestu.

Během okupace byl systém opět přetvořen: pracovní útvary zanikly; lidé zde pracující byli odvezeni do německých pracovních táborů v Říši. Dle německého vzoru plánovitého řízení pracovních sil a pracovní mobilizace vydala protektorátní vláda nařízení z 25. července 1939 o všeobecné pracovní povinnosti mužů od 16-ti do 25-ti let, která trvala jeden rok, ale mohla být prodloužena až na dva roky. Kárné pracovní tábory však zůstaly zachovány, pouze přešly do působnosti protektorátního ministerstva vnitra.³⁷

Po r. 1945 se změnil legislativní charakter nucené práce. V českých zemích byla zavedena nucená práce jako hlavní nebo vedlejší soudní trest v rámci trestního práva. Již tzv. velký retribuční dekret z 19. června 1945³⁸ zakotvil existenci zvláštních nucených pracovních oddílů. Dekret prezidenta republiky č. 126 ze dne 27. října 1945³⁹ upřesňoval další podmínky existence těchto oddílů. Zvláštní pracovní oddíly byly zřizovány ministerstvem spravedlnosti ve věznicích krajských soudů, v trestních ústavech a zvláštních táborech. Využití osob zařazených v těchto zařízeních bylo dle dekretu velmi široké a vágní.⁴⁰ Trestanci pracovali bez nároku na odměnu; veškeré peníze za jejich práci připadly státu.

Po válce vzniklo na území osvobozeného Československa mnoho objektů nesoucích název „tábor“. Bylo nutné zabezpečit pobyt a pracovní nasazení válečných zajatců, jejichž návrat domů byl záměrně oddalován, přechodně sem byly soustředěny početné skupiny uprchlíků, zavlčených osob,⁴¹ repatriantů a reemigrantů, byli zde zadržováni Němci před svým nuceným vysídlením za hranice. Tábory sloužily rovněž k umístění značného množství zajištěných a internovaných lidí, pro něž kapacita věznic a trestních ústavů nestačila, současně to byly objekty určené pro osoby, které byly nuceny opustit svá bydliště za účelem pracovního přidělení. Pro tyto osoby byly určeny prostory používané v době okupace jako např. pobočky některých koncentračních táborů, jako kárné a pracovní tábory, zařízení k soustředění Židů, Cikánů aj., nebo civilní objekty (sály kin a hostinců, kasárna, školy, továrny, stodoly, apod.). Zpočátku existovaly pouze tzv. smíšené tábory, kde byli pohromadě soustředěny osoby zajištěné, internované, určené k evakuaci nebo k pracovnímu nasazení; zde

³⁷ JANÁK, D.: Politické a legislativní aspekty..., s. 97.

³⁸ Dekret č. 16 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech. Sběrka zákonů a nařízení republiky Československé, r. 1945, s. 25 – 31.

³⁹ Dekret č. 126 z 27. října 1945 o zvláštních nucených pracovních oddílech. Sběrka zákonů a nařízení republiky Československé, s. 298.

⁴⁰ Dekret č. 16, c.d. „Oddílů bude použito zejména k provádění prací nutných k obnově hospodářského života nebo k jiným pracím, konaným ve veřejném zájmu, např. k odstraňování válečného materiálu a troskek, k opravě a stavbě veřejných budov a jiných veřejných zařízení, zvláště dopravních, k pracím v zemědělství a lesnictví, k regulaci řek apod.; není-li takových prací, může jich býti použito k jiným vhodným účelům...“.

⁴¹ Označení pro tyto tábory: DP-camps (Displaced Person); do září 1945 správa nad německými uprchlíky připadala Američanům, od této doby čs. úřadům.

pobývali společně jak civilisté, tak zajatci. Tábory zřizovaly národní výbory a bezpečnostní úřady se staraly o jejich vedení, hospodaření, ostrahu, kontrolu a zajištění po stránce hygieny, zdravotní péče či zásobování.

Široké spektrum užívaných termínů pro táborová zařízení hovoří o počátečních zmatcích, pokud se týká účelu využití. Používala se označení: koncentrační tábor, zajišťovací tábor, tábor politických vězňů, internační tábor, sběrný tábor, kárný tábor či jejich nejrůznější spojení. Podle dostupných informací se na našem území nacházelo více než 500 podobných zařízení (zhruba 300 v Čechách a 200 na Moravě a ve Slezsku), jež ve svém pojmenování obsahovala termín „tábor“.⁴²

Režim v táborech byl poměrně přísný, o čemž vypovídá domácí řád sběrného tábora v Plzni – Karlově. Budíček byl v létě ve 4, v zimě v 5 hodin, pracovní doba trvala 10-14 hodin, denní strava se skládala ze tří jídel, korespondence podléhala cenzuře, styk s cizími osobami se mohl dít pouze na základě povolení velitele tábora, večerka byla ve 20 hod.⁴³ Tyto objekty fungovaly do léta roku 1945 jako značné provizorium. O tom vypovídala jednak rozdílná správa jednotlivých táborů, a také to, že každý tábor užíval svých vlastních řádů a nařízení. Teprve v srpnu 1945 vydalo ministerstvo vnitra několik obecně závazných nařízení platných pro všechny táborové objekty.

Od podzimu 1945 můžeme hovořit o táborové soustavě s ústřední správou, dozorem a kontrolou. Tyto úkony provádělo ministerstvo vnitra, oddělení V/4, ve spojení s dalšími ústředními resorty (ministerstvo spravedlnosti, obrany, ochrany práce a sociální péče, zdravotnictví, aj.). Postupně se ustálily tři základní typy táborů: internační (určeny k soustředění zajištěných, kteří byli vyšetřováni podle dekretu č. 16/1945 Sb. a měli být postaveni před mimořádné lidové soudy), sběrné (pro koncentraci Němců před odsunem a přechodné ubytování lidí, kteří museli opustit své domovy) a pracovní (pro osoby podléhající pracovní povinnosti mimo své bydliště).

17. září 1945 vydalo ministerstvo vnitra jednotné směrnice, ke kterým byl připojen vzorový domácí řád. Odpovědnost za celkový stav tábora nesl zřizovatelem pověřený úředník. Příchozí do tábora byl podroben lékařské prohlídce; musel odevzdat veškeré své osobní věci, s výjimkou hodinek, hřebenu, kapesníku a kartáčku na zuby. Táborový režim byl velmi přísný: budíček v létě v 5, v zimě v 6 hodin, hygiena, rozcvička, snídaně, dopolední a odpolední práce (délka pracovní doby neměla překročit 10 hodin), večere, úprava náradí, oděvů a úklid ubikací, hygiena, večerka v létě v 22, v zimě v 21 hodin. Striktní zákazy se v táboře vztahovaly na vzájemné návštěvy na ubikacích, postávání ve větších hloučcích,

⁴² STANĚK, T.: Tábory v českých zemích, s. 28.

⁴³ Tamtéž, s. 31.

výměnu a prodej vlastních věcí v táboře, požívání alkoholu, kouření, držení zápalek či zapalovačů atd. Internovaní, kteří pracovali za mzdu, měli nárok na peněžní odměnu za každý pracovní den ve výši 2 Kčs, která se připisovala k dobru na jejich účet. Dozorčí službě byla nápomocna samospráva (velitelé baráků, světnic, pracovních skupin) složená ze spolehlivých osob.⁴⁴

Životní podmínky v táborech nebyly zcela ideální: zásoby potravin byly nedostatečné, budovy se nevytápěly, chyběly slamníky, matrace, přikrývky, léky, hygienické prostředky. Většina Němců neměla řádné zimní vybavení obuví, prádlem a šatstvem. Ministerstvo vnitra přislíbilo nápravu, hlavně proto, že se ze zahraničí začaly ozývat první ohlasy kritizující zacházení s Němci.

V prosinci 1945 došlo v důsledku přípravy na organizovaný odsun Němců k adaptaci táborové soustavy. Termín „tábor“ byl nahrazen označením „středisko“. Celkově se více dbalo na zlepšení životní úrovně; národní výbory spolu s velitelstvím středisek měly zabránit přepřehování objektů, zajišťovat dostatečný potravinový příděl a zlepšenou zdravotní péči a dodržovat zákaz tělesných trestů.

V průběhu let 1946 – 1947 nastalo v důsledku postupně prováděného transferu německého obyvatelstva k likvidaci některých zařízení. Změnila se organizace táborů: byly sloučeny menší internační zařízení v centrální krajská internační střediska. Současně zanikla zařízení určená pro odsun a byla nahrazena oblastními sběrnými středisky. Vznikly také specializované objekty, jako např. nemocniční a dětská střediska. Všeobecně se zlepšily životní podmínky obyvatel středisek; byla jim poskytována kvalitnější a energeticky vydatnější strava, zlepšené bydlení a zdravotní péče i pracovní nasazení příslušníků tábora. Oproti předchozím obdobím výrazně poklesly zprávy o násilnostech a o počtu úmrtí v táborech. Příjmy za pracovní síly plynuly do státního rozpočtu. Režim internačních středisek výrazně otupil své dřívější ostří: platila pouze 8-mi hodinová pracovní doba, v neděli a o svátcích se pracovalo zcela výjimečně, důvěrník z řad osazenstva měl možnost podílet se na sestavování týdenního jídelníčku, bylo povoleno psát rodině 2x do měsíce, ale cenzura trvala nadále, současně byl zrušen zákaz kouření a držení zapalovačů a zápalek.

Z vybraných zbylých objektů se několik přeměnilo na tábory nucené práce, k jejichž zřízení přistoupil komunistický režim na konci 40. let 20. století.

⁴⁴ Tamtéž, s. 95-96.

4. Tábory nucené práce z pohledu zákonů, řádů a směrnic

4.1 Vznik sítě TNP

Jako vhodná místa pro vznik budoucích táborů nucené práce se od počátku jevila sběrná střediska pro Němce, která byla dosud v provozu. Mimo tyto objekty připadaly dále v úvahu zemské donucovací pracovny, zemské vychovatelny pro mládež nebo nemocniční střediska pro Němce. Předsednictvo ÚV KSČ zamýšlelo do TNP umístit v nejbližší době 30 000 lidí. Hned ze začátku bylo ale nutné vyřešit nastalou situaci, a to, že ne všechny objekty se nacházely tam, kde byla nutná potřeba pracovníků. Výčet lokalit byl dlouhý, v souhrnu o mnoho převyšoval požadovanou kapacitu 30-ti tisíc lidí, ale ne každé místo mohlo nabídnout dostatečný počet pracovních míst.

Do sporů ohledně umístění táborů se zapojilo i ministerstvo průmyslu. Telefonicky se spojilo s ústředími ředitelství dolů, hutí, keramických a chemických závodů a zjišťovalo jejich potřeby pracovních sil. Jako variantu navrhovalo zřízení pracovních táborů u příslušných podniků nebo využití již existujících zajateckých táborů a odsunových středisek v daném místě. Celková potřeba pracovníků v hutnictví byla Československými hutěmi⁴⁵ vyčíslena na 8894, ubytování bylo zajištěno pouze pro 2696 lidí. Československé doly⁴⁶ požadovaly celkem 4090 pracovníků a nabízely 4340 míst k ubytování. Československé keramické závody⁴⁷ uváděly celkem 1710 pracovníků. Relativně omezený zájem projevíly Československé chemické závody⁴⁸, požadující zhruba 350 pracovních sil.⁴⁹ Na základě této „ankety“ se rýsoval jeden ze základních problémů vytváření táborového systému – nedostatek vhodných objektů pro ubytování internovaných osob v místech se zvýšenou potřebou pracovních sil pro těžký průmysl, především pro hutnictví.

Ministerstvo průmyslu všechny tyto požadavky vyhodnotilo a podle stupně důležitosti je rozčlenilo do čtyř skupin. Vzhledem k tomu, že se období projednávání zákona o TNP krylo

⁴⁵ Sem byly počítány tyto podniky: Vítkovické železářny, Spojené ocelárny v Kladně, Třinecké železářny, České válcovny kovu v Povrlech, Moravské válcovny kovů ve Frýdlantě nad Ostravicí.

⁴⁶ Jáchymovské doly, Ostravsko-Karvinský revír, Ostravsko-Karvinské kamenouhelné doly, Středočeské doly, Rudné a tuhové doly v Příbrami, Severočeské uhelné doly, Východočeské uhelné doly.

⁴⁷ Karlovarsko, Západočeské závody kaolinové a magnezitové, Západočeské cihelny, Spojené továrny na technický porcelán v Lounech, Moravskoslezské cementárny, Moravskoslezské keramické závody.

⁴⁸ Spolek pro chemickou a hutní výrobu.

⁴⁹ BORÁK, M. - JANÁK, D.: TNP v ČSR, s. 140 – 141.

s poslední fází příprav pětiletého hospodářského plánu, byla upřednostněna především odvětví těžkého průmyslu.⁵⁰

Nakonec došlo ke shodě mezi ministerstvy a ústředními orgány v tom, že základní táborová síť bude přizpůsobena budoucímu krajskému zřízení. V krajích budou vytvořeny hlavní tábory a na ně budou navazovat tábory vedlejší a pobočné a za tímto účelem budou plně využívána stávající i dřívější sběrná střediska pro Němce. Pracovní síly z táborů měly být uplatněny především v hornictví a hutnictví, v menší míře pak v průmyslu kamene a zemin, keramickém a chemickém průmyslu.

Převážná většina TNP začala fakticky fungovat až v lednu roku 1949. Výjimkou byl tábor v Kladně – Dříně „Na šestém“, do kterého komise č. 1 v Praze zařadila první osoby již v prosinci 1948. Do konce roku 1948 byly zřízeny ještě TNP v Kladně – Dubí, Dolním Jiřetíně, Lešanech u Benešova, Brně, Ostravě – Kunčicích, Lazích u Orlové a Doubravě u Fryštátu (pro muže) a sběrné tábory v Lešanech u Benešova, Českých Budějovicích a Znojmě (pro ženy).⁵¹

4.2 Geneze zákona č. 247/1948 Sb. a problémy spojené s jeho vznikem

25. října 1948 přijalo Národní shromáždění zákon č. 247/1948 Sb. o táborech nucené práce.⁵² V platnost tak vstoupil zákon, jenž umožňoval nový druh perzekuce občanů, a to byly rozsudky bez soudů nebo chceme-li tresty bez trestných činů. Tento systém reagoval na první krizi komunistického režimu, kterou vyvolaly hospodářské, obzvláště pak zásobovací potíže. Na mnohých místech se objevily projevy masové nespokojenosti v závodech; při sokolských cvičeních v červnu a červenci r. 1948 vystoupila část obyvatelstva proti novému režimu. Bezprostředním podnětem, vedoucím k počátkům jednání o novém zákoně, se stal pohřeb prezidenta Beneše 8. září 1948. TNP fungovaly jako legální nástroj politické i sociální perzekuce obyvatelstva od sklonku r. 1948 do počátku r. 1954.

Vzniku tohoto zákona předcházelo zřízení pracovních útvarů na Slovensku podle nařízení Slovenské národní rady číslo 7/1948 Zb. z. a n. z 23. března 1948 a prováděcího nařízení Sboru pověřenců z 23. dubna 1948. O zařazování do těchto útvarů rozhodovala tříčlenná

⁵⁰ Na prvním místě mělo být vyhověno požadavkům velkých hutních závodů a dolů. Ve druhé skupině byly umístěny požadavky menších hutních a důlních podniků. Třetí v pořadí byly požadavky Spolku pro chemickou a hutní výrobu. A do poslední skupiny patřily závody na výrobu porcelánu.

⁵¹ JANÁK, D. – BORÁKOVÁ, M.: Vznik a existence TNP..., s. 9.

⁵² 25. října 1948 byl zákon o TNP schválen Národním shromážděním; 11. listopadu jej podepsal prezident republiky a ještě týž den byl zaslán Úřadem předsednictva vlády ministru vnitra k vyhlášení ve Sbírce zákonů. Účinnosti nabyl 17. listopadu 1948.

komise ustanovená při Povereníctvu vnútra na základe návrhů okresních komisí. Nařízení SNR určovalo pro pracovní útvary čtyři kategorie osob: asociální (tuláky, nepracující), ty, kteří opustili práci, osoby rozvratné, které oznámí občané nebo bezpečnost a osoby odsouzené pro cenové přestupky. S přijetím nového zákona byla tato nařízení zrušena. Pracovní útvary se přeměnily na tábory nucené práce.

Od září 1948 se na schůzích širšího předsednictva ÚV KSČ začal projednávat zákon o pracovních táborech. 4. září byl ustanoven oficiální název zákona: „Zákon o táborech nucené práce“, byly vytyčeny přesné skupiny obyvatelstva, na které se vztahovalo znění tohoto zákona. Současně bylo dojednáno mezi ministerstvy vnitra a spravedlnosti, že lze do táborů nucené práce zařadit osoby odsouzené řádným soudem, místo trestu na svobodě, ještě v průběhu výkoného řízení.⁵³ Ministerstvo vnitra bylo dále pověřeno, aby ve spolupráci především s ministerstvem průmyslu začalo připravovat zřízení pracovních středisek tam, kde to struktura českého průmyslu vyžadovala. V nejbližší době se počítalo s umístěním 30 000 osob. Striktně bylo zakázáno šíření jakýchkoliv informací o zřizování TNP do tisku.⁵⁴

Souběžně se zákonem o TNP byl připravován i zákon č. 231 Sb. z 6. října 1948 na ochranu lidově demokratické republiky. Zákon na ochranu republiky měl postihovat trestné činy, zákon o TNP postihoval činy, které trestné nebyly.

Geneze zákona č. 247 byla poměrně rychlá, nedá se však říci, že by byla zcela bezproblémová. Navíc vše ztěžovaly připomínky poukazující na protiústavnost návrhu. Návrh zákona totiž značně omezoval osobní svobodu, a tím byl tedy v rozporu s ústavou. V právním řádu se měl nově objevit postih nikoliv za spáchání trestného činu, ale za pouhé chování občana. Od počátku se rovněž objevovaly spory ohledně oficiálního názvu, charakteru příslušných středisek či o druhu skupiny obyvatel, který má být do táborů přikazován. V přípravných fázích zákona je často skloňován termín „výchovné pracovní středisko“: je chápáno jako místo, kde by se mělo k práci vychovávat, nikoli kde by se mělo prací trestat. V tomto případě byl zdůrazňován výchovný charakter střediska. Sem měli být zařazováni práci se vyhýbající nebo šmelináři. Ovšem s postupem doby se nakonec prosadil termín „tábory nucené práce“, který zdůrazňoval práci jako druh určitého trestu, ale s výchovným podtextem.⁵⁵ TNP měly zastávat nápravná zařízení ve smyslu pracovním a zejména politickém, neměly však připomínat tábory koncentrační! „*Podmínkou je slušné zacházení, jež*

⁵³ KAPLAN, K.: K politickým procesům v Československu, s. 20 – 23.

⁵⁴ Názor M. Švermové ke zřizování TNP a k informacím o nich v tisku: „Budeme to dělat, ale nemusíme o tom mluvit“. HEJL, V.: Zpráva o organizovaném násilí, s. 312.

⁵⁵ Zákon č. 247/1948 Sb. § 1. (1) „Aby osoby uvedené v § 2 mohly **býti vychovávány k práci jako občanské povinnosti a aby mohlo býti využito jejich pracovní schopnosti k prospěchu celku, zřizují se tábory nucené práce**“.

*nesmí zabíhat do kamarádství, naprosto se vylučují styky jak s chovanci v táborech samých, tak na pracovištích. Jedině tak se zabrání špionáži, sabotážím, černé korespondenci apod. Nesmí se stát, aby chovancům byly vykrádány balíčky, jež jim dojdou od příbuzných, vůbec vedení táborů musí dbát, aby chovanci neměli pocit lidí uvězněných nebo trestaných“.*⁵⁶ Do těchto táborů měli být zařazováni jak ti, kteří se práci vyhýbají nebo ohrožující výstavbu státu, tak odsouzení po odpykání soudního trestu (fungovalo to jako prodloužení trestu jejich automatickým zařazením do TNP). Za jeden „přechin“ mohlo dojít k dvěma opatřením, a to: odpykání trestu podle předpisu o dodání do zemské donucovací pracovny⁵⁷, druhým opatřením bylo zařazení za účelem výchovy k práci. Režim navíc zdůrazňoval povinnost zaznamenat pobyt v TNP do soudního rejstříku trestů. Osoba zařazená do TNP byla také automaticky vyloučena ze zápisu do volebního seznamu.

Ani v otázce sociální skladby zařazených osob nebylo vedení KSČ jednotné. Jedni mluvili jako o hlavním cíli TNP oslabení třídního nepřítele, druzí chtěli postihnout především ty občany, kteří se vyhýbali práci. Nejčastěji se v TNP nacházely osoby, které sem byly přikázány nikoli za spáchání trestného činu, ale kvůli morálně-etickým přestupkům.

4.3 Zařazování osob do TNP

Tábory nucené práce zřizovalo ministerstvo vnitra s cílem vychovat lidi sem zařazené k práci jako k občanské povinnosti. Pracovních sil přikázaných do TNP bylo využíváno především pro práci podnikanou státem nebo národními podniky ke splnění jednotného hospodářského plánu. Na vzniku TNP se tedy podílel nejen aspekt mocenskopolitický (reakce na první krizi komunistického režimu), ale i ekonomický.

Do TNP měly být zařazeny osoby starší 18-ti a mladší 60-ti let, které byly fyzicky i psychicky způsobilé k výkonu práce, ale práci se vyhýbají, nebo „ohrožují výstavbu lidově demokratického zřízení nebo hospodářský život, zvláště veřejné zásobování, a osoby které jim to umožňují“.⁵⁸ Další podmínkou bylo, že zařazené osoby musí být československé státní příslušnosti, jelikož stát měl zájem především na převýchově svých vlastních státních občanů. Cizinci, i přes to, že splňovali § 2 zákona č. 247/1948 Sb., nemohli být zařazeni do TNP. Nabízejícím se trestem pro ně bylo odnětí povolení pobytu a odsunutí z našeho území

⁵⁶ Zápis o poradě bezpečnostních referentů a členů komise č. 8 pro zřizování TNP, jež se konalo 13. ledna 1949 v Ústí n.L., SOA Litoměřice, pracoviště Most, fond SKNV Ústí n. L. 1949-1990, inv. č. 976, kt. č. 1735.

⁵⁷ V nálezů často stálo, že se osoba odsuzuje k trestu na svobodě delšímu tří měsíců, ale tento trest bude odpykán místo v zemské donucovací pracovně v TNP.

⁵⁸ § 2 odst. a) z. č. 247/1948 Sb.

do vlastního domovského státu, nebo odpykání si trestu v soudní nebo správní věznic, nikoli však v TNP.⁵⁹ Svědčí o tom např. vyjádření komise č. 8 k občanu německé národnosti Otto Neuschlovi: „*Vracím s tím, že podle usnesení komise č. 8 pro zařazování osob do TNP v Ústí n.L. ze dne 5.4.1948 pod č. 25 není přípustno zařazovati osoby německé národnosti do táborů. Komise doporučuje, aby byl Neuschl potrestán ve Vaší kompetenci a případný trest si odpykal v policejní vazbě. 6.4.1949*“.⁶⁰

Na výměru příkazovacích komisí se jako důvod pro zařazení do TNP nejčastěji objevovaly tyto zákony: zákon č. 231 ze dne 6. října 1948 na ochranu lidově demokratické republiky, zákon č. 15 ze dne 13. února 1947 o stíhání černého obchodu a podobných pletich, zákon č. 27 ze dne 13. února 1947 o trestní ochraně provádění dvouletého hospodářského plánu, zákon č. 165 ze dne 18. července 1946 o trestní ochraně národních podniků, znárodněných podniků a podniků pod národní správou a v neposlední řadě zákon č. 107 ze dne 29. května 1947 o opatření proti neoprávněnému přechodu státních hranic. Vesměs šlo o osoby vyhýbající se práci (tuláci, opilci, prostitutky, absentěři), osoby ohrožující výstavbu lidově demokratického zřízení (kritici a odpůrci režimu), osoby ohrožující hospodářský život (bývalí podnikatelé, statkáři), zvláště zásobování (nepoctiví obchodníci, národní správci), osoby odsouzené podle zákona na ochranu republiky a hospodářství, proti černému trhu a po odpykání řádného trestu, osoby odsouzené za správní přestupky a v neposlední řadě osoby ohrožující lidově demokratické zřízení. Poslední okruh osob je natolik široký, že je možné do něj zahrnout prakticky kdejaký přestupek.

Do TNP mohly být přikázány i osoby, které si již odpykaly svůj soudní trest, ale zařazení do TNP sledovalo jejich celkovou převýchovu. V neposlední řadě zde byli také ti, kteří se dopustili správních přestupků a u nichž bylo uvedeno, že si svůj trest na svobodě odpykají místo v donucovací pracovně v TNP. Do TNP se zařazovalo na minimální dobu 3 měsíců a maximálně na 2 roky. Postižené mohla potkat i vedlejší opatření v podobě zákazu pobytu v místě bydliště, vyklizení bytu, uvalení národní správy na živnost nebo odejmutí živnostenského oprávnění. Zákon též nevyklučoval možnost zkrácení pobytu v případě dosažení výborných pracovních výsledků a vzorné kázně, ale ani prodloužení pobytu v případě opačném. Okamžité propuštění se rovněž vztahovalo na osoby trvale tělesně nebo duševně nezpůsobilé k práci a k pobytu v táboře. K propuštění zařazených osob z TNP ze zdravotních důvodů musela být vydána lékařská zpráva jednak táborem lékařem, jednak přednostou zdravotního oddělení při ministerstvu vnitra. Velitel tábora předložil MV posudek

⁵⁹ Pokyny MV z 10. června 1949 o zařazování cizích státních příslušníků do TNP. SOA Lt, prac. Most, SKNV Ústí n. L. 1949-1990, inv. č. 976, kt. č. 1735.

⁶⁰ Osobní spis Otto Neuschla. SOA Lt, prac. Most, SKNV Ústí n. L. 1949-1990, inv. č. 976, kt. č. 1740.

táborového lékaře s návrhem buď na přerušeni pobytu za účelem léčení nebo návrh na propuštění. MV rozhodlo zpravidla o prozatímním přerušeni pobytu. Velitel tábora toto rozhodnutí oznámil dané komisi, která chovance zařadila a příslušnému OV NB oznámila místo pobytu dotyčného. Pokud se přerušeni pobytu dělo na dobu neurčitou, vyžádal si velitel tábora každý třetí měsíc vysvědčení úředního lékaře o zdravotním stavu chovance. V případě, že přerušeni pobytu v TNP trvalo více než jeden rok, a navíc, pokud byla zjištěna nezpůsobilost k práci a k pobytu v TNP, byl zařazený z TNP propuštěn jako trvale neschopný práce. V případě pouhého přerušeni pobytu v TNP stačilo vyjádření lékaře tábora.⁶¹

Přerušeni doby pobytu v TNP se nedělo pouze na základě zdravotního stavu, ale také v případě těhotenství u žen, nebo nástupu základní vojenské služby. Propuštění z TNP následovalo po uplynutí řádné doby stanovené pravomocným rozhodnutím o zařazení do TNP, dále při dovršení 60-ti let nebo po odpykání uloženého správního trestu. V opravném řízení mohlo být rozhodnutí o zařazení do TNP rovněž zrušeno. Propuštění mohla též „napomoci“ pracovní smlouva uzavřená mezi chovancem a podnikem, ve které se dotyčný zavazoval pracovat minimálně po dobu následujících 5-ti let.

Osoby propuštěné z TNP mohly být vystaveny bezpečnostnímu (nebo chceme-li ochrannému) dohledu z důvodu kontroly převýchovy, který trval nejdéle 5 let.⁶² Vztahoval se nejen na osoby státně nespolehlivé, ale také na asociální a kriminální živly. Mimo tento dohled mohli být lidé vystaveni nejružnějším příkazům a zákazům. Komise jim mohly zakázat pobyt na určitém místě nebo v určitém územním okrsku, vzdálit se bez předchozího povolení z místa bydliště nebo pobytu, navštěvovat jisté hostince, zdržovat se na daných veřejných místech, požívat alkoholické nápoje nebo nosit či držet zbraň. Současně jim mohly přikázat pobyt na určitém místě nebo v určitém územním okrsku, neopouštět ve stanovených hodinách místo, v němž má osoba daná pod bezpečnostní dohled hlášen trvalý pobyt, hlásit každou změnu bydliště nebo pobytu do 24 hodin nebo hlásit se pravidelně v určitém dobu osobně u daného úřadu. U těchto osob bylo možno provést kdykoliv osobní nebo domovní prohlídku.

⁶¹ Výnos MV č. 256/02-25-BP/10 ze dne 9. září 1949: Propouštění chovanců z TNP a přerušeni pobytu pro tělesnou a duševní nezpůsobilost. A BS Praha 310-82-2.

⁶² Níže zmíněný výčet opatření platil i pro osoby před dodáním do TNP.

4.4 Řízení TNP

TNP spadaly od podzimu 1948 pod správu ministerstva vnitra. Při MV bylo ustanoveno oddělení III/6a, které mělo na starosti řízení a chod TNP. Jeho přednostou se stal pplk. SNB Heřman Kuchta. K vedoucím funkcionářům tohoto oddělení patřil např. osvětový referent a později vedoucí osvětové výchovy v TNP štábní kapitán SNB František Turnovec. Rozhodnutím MV ze 17. listopadu 1948 došlo k reorganizaci: místo dřívějšího oddělení III/6a začalo působit oddělení BP/10, které řídilo tábory nucené práce a sběrná střediska pro Němce. Svoji činnost zahájilo v prosinci 1948. Přednostou tohoto oddělení se stal Antonín Hecl; Kuchta zůstal velitelem TNP a zástupcem přednosty. Agendu slovenských TNP zajišťovalo oddělení BK/8.

Oddělení BP/10 se dělilo na menší administrativní celky – tzv. referáty, které měly ve své kompetenci tyto funkce: řídily činnost krajských příkazovacích komisí a vedly agendu odvolací komise při MV, dále zajišťovaly ostrahovou a velitelskou, osvětovou, administrativní a hospodářsko-správní činnost v TNP, prováděly kontrolní činnost na všech výše uvedených úsecích. Jako jeden z nejdůležitějších se vyprofiloval organizační referát. Vznikl rozšířením dosavadního ostrahového a velitelského referátu. Mimo tyto záležitosti vedl i bezpečnostní a zpravodajské služby v táborech, zřizoval či rušil tábory, distribuoval pracovní síly a zajišťoval pracovní příležitosti.

1. října 1949 bylo oddělení BP/10 výnosem náměstka ministra pro bezpečnost zrušeno. Pro věci týkající se TNP vznikl v rámci odboru BA MV (tj. Státní bezpečnost) orgán s oficiálním názvem Ministerstvo vnitra, skupina I. – správa TNP.⁶³ Změna souvisela se začleněním správy TNP do resortu Státní bezpečnosti. Tento krok se kryl s poslední fází příprav na akci T-43. Od Státní bezpečnosti se očekávalo naplnění táborů „třídními nepřáteli“, změna sociální skladby zařazených a zabránění přílišným útekům. Správa TNP řídila přímo tábory v českých zemích, tábory na Slovensku řídila prostřednictvím pověřenectva vnitra, přesněji oddělení BK/8.

Nově vzniklé ministerstvo národní bezpečnosti, mající na starost např. výkon služby SNB a zajištění národní bezpečnosti, převzalo v červnu 1950 do své kompetence i tábory nucené práce. Záležitosti týkající se TNP byly spojovány nejen se „Správou TNP“ ale i s oddělením BAc vedeným Bedřichem Pokorným. Jeden z možných názorů je, že tyto dva termíny označují jednu a tutéž organizační složku. Oddělení BAc bylo tvořeno třemi sektory: sektor

⁶³ Výnos MV č. 302 taj/49-BP/6 ze dne 28. září 1949: Oddělení BP/10 – zrušení a začlenění do odboru BA. A BS Praha A 2/1 – 1781.

ostrahové služby, správy a hospodářské správy. V rámci BAc působila taktéž dvě oddělení: právní a osvětové výchovy. Na Slovensku nadále fungovalo oddělení BK/8, ale s chystanými úpravami v srpnu 1950 se počítalo s jeho zánikem.

Od října 1950 byla Správa TNP označena jako vězeňský sektor ministerstva národní bezpečnosti. V této podobě sektor setrval až do 1. června 1951, kdy byly TNP převedeny do resortu ministerstva spravedlnosti. Dle nařízení na svých pracovištích zůstali všichni zaměstnanci TNP a plynule pokračovali ve své činnosti. Byly zkontrolovány početní stavy zařazených podle evidenčních knih a karet, došlo k předání objektů, zařízení a materiálního zajištění TNP podle příslušných inventářů a záznamů uzavřených ke dni 31. května 1951.⁶⁴ Veškerá agenda spojená s TNP spadala pod Velitelství Sboru vězeňské stráže.

V roce 1952 změnilo TNP svůj název – nově se objevuje označení „útvary přechodných nápravných zařízení“. V tomto kroku byla vidět především snaha organizačně sjednotit vězeňství a předpisy platné pro TNP a věznice.

V následujícím období byly TNP postupně rušeny. Předpokládá se, že až do svého zániku byly spravovány v rámci ostatních vězeňských zařízení.⁶⁵

4.5 Prozatímní ústavní, kázeňský a výchovný řád

22. prosince 1948 vydalo ministerstvo vnitra Prozatímní ústavní, kázeňský a výchovný řád pro tábory nucené práce s působností na celém území Československé republiky, který nakonec zůstal v platnosti až do listopadu 1950⁶⁶, tedy i po zrušení zákona č. 247/1948 Sb. 1. srpna 1950. Stal se základní normou, která řídila provoz TNP a upravovala právní postavení internovaných osob.⁶⁷ Jeho znění bylo koncipováno opravdu velkoryse; obsahoval ustanovení, která se naprosto neslučovala s původními intencemi iniciátorů TNP i tvůrců zákona. Některé jeho prvky (např. samospráva – viz. níže) byly na první pohled velmi neobvyklým jevem pro TNP a jim podobná zařízení. I po velice zevrubném prostudování prozatímního řádu lze konstatovat, že do života vstupovala nová instituce, o jejímž účelu neměli zcela jasno ani její iniciátoři, a jejich představy o fungování TNP se různily.

⁶⁴ Výnos MNB č.j. A – 3431/0163-51 ze dne 29. května 1951: Tábory nucené práce – předání do správy ministerstva spravedlnosti. A BS Praha 310-46-9.

⁶⁵ BORÁK, M. – JANÁK, D.: TNP v ČSR, s. 180 – 187.

⁶⁶ V důsledku legislativních změn byl vydán nový Základní táborový řád a další směrnice (Směrnice pro správu TNP, Směrnice pro masově politickou a osvětovou výchovu v TNP, Kázeňský řád TNP, Směrnice pro ostrahovou službu v TNP, Směrnice pro zdravotní službu v TNP).

⁶⁷ JANÁK, D.: Politické a legislativní aspekty TNP, s. 176.

Lidé, kteří se dopustili přestupků či drobných kriminálních deliktů, byli určeni k pobytu v TNP na základě výnosů nalézacích komisí. „Odsouzení“ obdrželi výměr o zařazení, doručenkou museli vlastnoručně podepsat. Současně s výměrem bývalo přiloženo cyklostylové doporučení: „Vezměte s sebou tyto věci: 1. Pracovní oděv, 2. spodní prádlo dvojmo, 3. kartáček na zuby, 4. zubní pasta, 5. jídelní příbor, 6. mýdlo, 7. ručník, 8. starší boty (pracovní), 9. teplý starší kabát svrchní, 10. potravinové lístky, 11. šatenka.“⁶⁸

Za jejich transport do TNP zodpovídalo příslušné velitelství SNB. V souvislosti s přepravou osob do táborů příkázaných a z táborů propuštěných vydalo 10. ledna 1949 ministerstvo dopravy vyhlášku o povolení úvěru jízdného. Vyhláška se vztahovala i na přepravu „ochranky“, která příkázané osoby do tábora doprovázela. Úvěrové stvrzenky vydávali bezpečnostní referenti ONV a velitelství TNP (tyto stvrzenky bylo možno použít i na rychlíky, ale pouze v případě dopravy na velké vzdálenosti přesahující minimálně 200 km). Ředitelství státních drah zaslalo měsíčně na adresu oddělení BP/10 úvěrové účty sestavené na podkladě seznamů sepsaných výdejními jízdenek. Uvedené částky měly být vždy do konce měsíce uhrazeny. Totožná úmluva fungovala i s ústředním ředitelstvím ČSAD.

V čele každého tábora stál velitel jmenovaný ministerstvem vnitra, který zodpovídal za jeho chod a organizaci. Dbal především o dodržování bezpečnosti, kázně a pořádku v táboře, dále také rozhodoval o přidělování pracovních sil do jednotlivých podniků v okolí, do jeho moci spadala i administrativní, hospodářská a správní agenda. Veliteli byl podřízen strážní oddíl SNB, který zajišťoval bezpečnostní ochranu tábora. V době nepřítomnosti velitele v táboře ho zastupoval pracovník většinou pověřený tzv. „osvětovou výchovou“.

V průběhu roku 1949 zaznamenala Správa TNP od občanů i národních výborů stížnosti dvojího typu: jednak na přílišnou volnost a svobodu v táborech⁶⁹, jednak naopak na velmi kruté zacházení, včetně fyzického násilí páchaného na chovancích⁷⁰. Nechyběly ani četné případy korupce, podplácení velitelů táborů, jejich obohacování se na účet internovaných. Správa TNP na uvedené problémy obvykle reagovala změnou vedení táborů, za korupci udělovala disciplinární tresty a na poradách velitelů prosazovala jednotný řád a pravidla pro poskytování tzv. výhod internovaným (viz. níže).

V rámci každého tábora působil lékař a zdravotní personál, jejichž povinností bylo zajistit vnitřní chod tábora po zdravotní a hygienické stránce. Mimo klasické zdravotní prohlídky dohlíželi na ubytovny, umývárny, dbali na čistotu především v kuchyni, pečovali

⁶⁸ BORÁK M. – JANÁKOVÁ M.: K činnosti ostravských komisí..., s. 47.

⁶⁹ Např. účast chovanců na taneční zábavě, povolení návštěvy sportovních akcí, zpěv písní proti lidově demokratickému zřízení atd.

⁷⁰ Např. špatné zacházení velitelů a dozorců s internovanými, korupce, násilí na podřízených aj.

o nezávadnost pitné vody, dozírali nad přípravou stravy, zabezpečovali odvšivení nebo odhmyzení místností apod.

Celkový počet pracovníků jednotlivých TNP určovalo MV v závislosti na počtu osazenstva tábora. Vedle velitele, strážní služby, lékaře a jeho personálu zde byly i další správní funkce, jako např. hospodář, proviantní, účetní, pokladník, správce materiálu, skladník či správce budov, kancelářské pomocné síly nebo odborní pracovníci, jako kuchaři, krejčí, obuvníci, řidiči aut apod.

Každá osoba zařazená do TNP byla bezprostředně po svém příchodu zanesena do *evidenční knihy*, kde získala své osobní číslo, pod kterým byla v táboře vedena. Současně byl vystaven i *evidenční lístek*, který se abecedně zařadil do kartotéky, číslo lístku se shodovalo s číslem uvedeným v knize. Kartotéka obsahovala všechny osobní změny, které u zařazené osoby nastaly během jejího pobytu v TNP.⁷¹ Do *služební knihy* vedené velitelem byl zapisován denní stav příslušníků tábora⁷², počet pracujících a nemocných, stav personálu, rozdělení služeb nebo zvláštní události apod.

Nástupu do TNP předcházela lékařská prohlídka, na jejímž základě bylo rozhodnuto o schopnosti přikázaného pracovat v táboře.⁷³ Hlediska pro posuzování zdravotního stavu nebyla příliš přísná, zvláště s ohledem na požadavky národních podniků na počty přidělených pracovních sil a určenými kvótami počtu zařazených osob do TNP. Výsledek prohlídky lékař zapisoval do *záznamu o zdravotním stavu*; dále vedl *knihu nemocných*, kam zaznamenával všechny osoby, které při ranním nástupu oznámily svoji zdravotní indispozici a byly jím vyšetřeny.⁷⁴

Civilní oděv a další předměty denní potřeby, jako např. kapesník, hřeben nebo kartáček na zuby byl zařazené osobě při příchodu do TNP odejmut a uschován. Za tímto účelem vedl velitel tábora *seznam předmětů odebraných příslušníkům tábora*. Současně se na evidenční lístek kartotéky zapisovalo, kde jsou odebrané předměty uloženy. Finanční hotovost a cennosti byly uloženy v táborové pokladně a vedl se o nich *depositní deník*, který měl na starosti velitel nebo pokladník. Údaje byly opět uvedeny i na evidenčním lístku.

⁷¹ Lístky propuštěných příslušníků TNP se měly uschovávat po dobu dvou let.

⁷² Výpis ze stavu příslušníků tábora dále poskytoval hospodáři, aby podle něj připravil stravování na další den.

⁷³ Na podzim roku 1948 byly definovány 3 základní stupně pracovní schopnosti: A (těžká práce především v hornictví a hutnictví), B (fyzicky méně náročná práce) a C (snížená pracovní schopnost). Chovanci však mohli být rozděleni i podle důvodů, za které byli do TNP zařazeni: skupina politických přečinů, drobných přečinů (vyhýbání se práci, krádeže, karban, prostituce) a skupina osob se špatnou pracovní morálkou.

Na sklonku roku 1949 došlo k dalšímu přerozdělení: **ženy** – A (těžká práce ve stavebních podnicích, cihelnách, továrnách apod.), B (lehčí práce v zemědělství, továrnách a uzavřených dílnách) a C (lehká práce v místnostech, domácích dílnách, práce vsedě). **Muži** – A (těžká práce, osoby zdatné, zdravé), B (těžší práce, osoby fyzicky méně zdatné, ale zdravé), C1 (lehčí práce, osoby fyzicky slabé, ale zdravé) a C2 (tělesně postižení, práce neschopní).

⁷⁴ Kdo tak neučinil, měl být kázeňsky potrestán.

Příslušníku TNP, který by si chtěl ponechat peníze nebo jiné osobní předměty, hrozil kázeňský trest.

Osoby v TNP byly rozděleny do tří táborových tříd podle pracovního nasazení a chování⁷⁵; zařazení prováděl buď velitel TNP nebo závod, kde dotyčný pracoval. Do první, nejvyšší pracovní třídy byli zařazeni chovanci, jejichž pracovní aktivita přesahovala stanovenou normu o 10 %. Chovanci v druhé třídě museli vykonávat své povinnosti minimálně na 100 %. Do poslední, tedy třetí kategorie spadaly osoby, jejichž pracovní nasazení na plnění pracovních norem nedostačovalo. Výborné pracovní výsledky spolu s aktivní účastí na ideologické a politické výchově v TNP byly oceňovány nejrůznějšími druhy úlev a výhod. Velitel tábora mohl např. navrhnout příslušné komisi zkrácení doby pobytu v TNP pro příslušníky I. třídy, kteří byli do TNP zařazeni na dobu delší než 3 měsíce.⁷⁶ Tato nejvyšší třída nabývala též dalších „privilegií“ mezi něž patřila např. třídní dovolená v případě úmrtí či těžké nemoci v rodině (příslušníci II. třídy měli tuto možnost pouze výjimečně, se souhlasem MV); propustka k rodině každých 14 dní od soboty od 12-ti hodin do neděle do půlnoci. V případě, že měl chovanec odpracováno dostatečné množství přesčasových hodin, bylo mu umožněna návštěva rodiny jedenkrát za měsíc, a to od pátečního poledne do nedělní půlnoci. Styk s rodinou byl dále uskutečňován prostřednictvím korespondence (příslušníkům I. třídy bylo povoleno psát a přijímat dopisy jedenkrát za týden; zařazeným do II. třídy jedenkrát za 14 dní). Ve stejné časově periodicitě, tj. 14 dní, mohli zařazení obdržet i balík s potravinami. Návštěva blízkých příbuzných v TNP se konala jednou do měsíce, resp. u příslušníků II. třídy jednou za 6 týdnů. Za dobré pracovní výkony byli chovanci rovněž odměňováni nedělními odpoledními procházkami mimo hranice tábora, v okruhu až 10-ti km.⁷⁷ Za nevhodné chování během dovolené nebo propustky následoval postih v podobě přeřazení do III. skupiny. Návrat do skupiny s nejvyššími privilegii byl obtížný a trval nejméně 3 měsíce. U nepolepšitelných příslušníků III. třídy, kteří měli pobyt určen na méně než 2 roky, mohlo dojít na základě velitele tábora po dohodě s příslušné komisi k prodloužení doby pobytu na maximální možnou délku, tj. 24 měsíců. V okamžiku, kdy se příslušník jakékoli třídy stal trvale fyzicky nebo psychicky nezpůsobilým, následovalo automatické propuštění z tábora.⁷⁸

⁷⁵ Nově přichodí do TNP je automaticky zařazen do II. třídy.

⁷⁶ Osoba ale musela mít za sebou již pobyt v TNP delší než 3 měsíce.

⁷⁷ U TNP položených v blízkosti hranic se chovanci nesměli vzdálit na cizí státní území, a současně se taktéž nesměli pohybovat v blízkosti strategicky důležitých objektů pro obranu státu (jako např. zbrojovky, doly, továrny apod.).

⁷⁸ MV – správa TNP, nařízení č. 564 taj-/50-TNP/006 ze dne 27. března 1950. A BS Praha 310-46-8.

O každém propuštění z TNP vyhotovil velitel *propouštěcí potvrzení* a vše zaznamenal do evidenční knihy a evidenčního lístku. Současně o tomto kroku informoval příslušného bezpečnostního referenta ONV v místě bydliště dotyčné osoby, především kvůli její následné kontrole a dohledu.

Všechny osoby v TNP, které byly zařazeny do pracovního poměru, podléhaly pojištění pro případ nemoci, invalidity, stáří a proti úrazu. Příslušníky TNP pracující v jednotlivých podnicích přihlašoval a odhlašoval u příslušné okresní národní pojišťovny jejich zaměstnavatel, pokud pracovali na domácích pracích v táboře, činila tak správa tábora. Správa TNP dále odváděla peníze i za ty, kteří dosud nebyli přiděleni k výkonu práce nebo neměli žádný výdělek z důvodu nedostatku pracovních příležitostí.

Příslušníci TNP byli zaměstnáváni buď na pracích mimo tábor nebo na domácích pracích v táboře. Při zařazování do jednotlivých skupin byla brána v potaz jejich pracovní schopnost, zručnost nebo řemeslné znalosti. Příslušníci TNP pracující mimo tábor se stávali zaměstnanci podniků a závodů. Vstupovali do pracovního poměru, který byl založen na pracovní smlouvě uzavřené mezi nimi a podnikem, kam byli přikázáni na práci. Před každým přidělováním do práce byl domluven mezi velitelem a zaměstnavatelem způsob a rozsah práce, počet potřebných osob a jejich rozdělení na úseky s ohledem na pracovní schopnosti. Výběr vhodných osob a jejich zařazení na pracovní pozice prováděl velitel. Zaměstnavatel měl dle dohody poskytnout všechny potřebné ochranné prostředky a pracovní nářadí, popř. pracovní oděv. Během práce byli příslušníci TNP pod stálým bezpečnostním dozorem, který obstarávaly strážní orgány tábora nebo závodní stráž. Délka pracovní doby byla limitována příslušnými vyhláškami ministerstva sociální péče. Lze se ovšem domnívat, že se více řídila skutečnými potřebami podniků než ustanovením výše uvedeným nařízením. Zaměstnanci na domácích pracích v táboře dodržovali následující pracovní dobu: od pondělí do pátku od 7 hodin ráno do 17 hodin s přestávkou mezi 12-tou a 13-tou hodinou, v sobotu od 7 do 11 hodin. Pracovní dobu osob pracujících mimo tábor určoval jejich zaměstnavatel.

Velitel tábora vedl pro každého zaměstnavatele samostatný *výkaz práce*, kam zapisoval počet pracujících příslušníků TNP a dále počet odpracovaných hodin (tyto údaje denně kontroloval i zaměstnavatel). O celkovém využití příslušníků tábora vedl velitel navíc ještě *měsíční přehledy*, jejichž opisy předkládal na začátku měsíce ministerstvu vnitra.

Za dlouhodobé plnění pracovních norem a dodržování táborového řádu byli příslušníci TNP velitelem „odměňováni“ zařazením do vyšších tříd, veřejnou pochvalou nebo různými dalšími výhodami, jako např. povolení kouření, častějších návštěv nebo dopisování.

V neposlední řadě mohli získat „výhodný post“ v rámci samosprávy: vedoucí baráku, světnice nebo pracovní skupiny.

Každý příslušník TNP zaměstnaný v táboře nebo mimo něj dostával za odvedou práci mzdu, která byla přímo úměrná odvedenému výkonu. Z hrubé mzdy se odečetly daňové srážky a příspěvky na národní pojištění, zbylá suma se odvedla správě tábora. Z platu se dále odečítaly poplatky za ubytování a stravu. Část mzdy byla příslušníkovi TNP vyplácena jako kapesné⁷⁹, z této částky si mohl dotyčný nakupovat v táborové prodejně věci jako poštovní známky, obálky nebo předměty osobní denní hygieny. S kapesným bylo možno naložit i tak, že bylo celé uloženo nebo přidáno do vyživovacích příspěvků rodině. Část výplaty byla ukládána a proplacena až při propuštění z TNP. Tzv. úložné činilo u všech táborových tříd 10 % z celkového příjmu. Příslušník byl též povinen poskytovat tzv. příspěvek na výživu svým nejbližším (nezajištěná manželka s dětmi, nevlastní děti, rodiče nebo družka). Tento příspěvek tvořil zbytek příjmu příslušníka tábora a rodině byl poskytován správou tábora začátkem každého měsíce. Výše výživného byla tedy závislá na pracovním výkonu jedince. Snaha o co nejlepší finanční zajištění rodiny korespondovala se snahami režimu o dosahování co nejlepších pracovních výkonů. V případě útěku příslušníka tábora byla výplata výživného okamžitě zastavena.

V první polovině roku 1949 je možné narazit na stížnosti ze strany jak chovanců, tak velení táborů. Mnozí vedoucí podniků s internovanými zacházeli jako s trestanci, používali je na nejhorší nebo nejhůře odměňovanou práci, snažili se je okrádat o přesčasové hodiny a různé příplatky, na které měli nárok. Postižení se nemohli proti tomuto hrubému vykořisťování bránit, pokoušelo se o to aspoň vedení táborů, protože na výdělcích závisel také rozpočet jejich tábora.

A jak vypadal denní řád v TNP? Budíček byl ráno v 5 hodin v období letního času⁸⁰, v zimě⁸¹ se vstávalo v 6. V neděli a o svátcích byl budíček posunut vždy o hodinu později. Po snídani se ihned nastupovalo do práce. Pracovní doba záležela na druhu zaměstnání a trvala obvykle 10 hodin, přičemž do tohoto časového úseku se započítávala i cesta do práce a zpět a polední, zhruba hodinová pauza na oběd. Práce v neděli a během svátků byla přípustná. Večer byl věnován především úpravě a čištění pracovních oděvů a náradí, popřípadě státně-politické výchově, dobově nazývané osvětová . Večerka byla v období letního času v 21 hodin a v zimě ve 20 (v neděli a o svátcích byla opět posunuta o hodinu později). Nedělní a sváteční program TNP byl z velké části zasvěcen propagandistické a ideologické výchově

⁷⁹ Kapesné je z výchovných důvodů odstupňováno: I. třída 15%, II. třída 10% a III. třída 5% z celkového příjmu.

⁸⁰ Tj. od 1. dubna do 30. září.

⁸¹ Tj. od 1. října do 31. března.

usilující o změnu názorů a postojů u chovanců. V prozatímní řádu lze rovněž nalézt ustanovení o možnosti návštěv nedělních bohoslužeb. V mnou prostudovaných materiálech jsem se však nesečkala s žádným dokladem o účasti na nich. Domnívám se, že tomu tak bylo především s ohledem na sociální skladbu osazenstva tábora. Současně mohl být tento bod pouze formálním ustanovením, které mělo zmírnit pohled „venkovního světa“ na přísně organizovaný život v táboře.

Jak již bylo výše naznačeno, prozatímní řád obsahoval ustanovení o táborové samosprávě. Ta se skládala: 1. z velitele světnice, který byl navrhován obyvateli světnice; 2. z velitele baráku, navrhovaného velitelem TNP a zástupci světnice; 3. z táborové rady jako pomocného orgánu správy tábora a 4. vrcholného orgánu samosprávy, kterou tvořilo plénum, předsednictvo a komise; 5. z táborového sněmu, tj. měsíčního shromáždění internovaných, které schvalovalo rozhodnutí táborové rady. Všem orgánům samosprávy byl nadřizen velitel tábora nebo dozorcí, kteří podle své pravomoci rozhodovali nebo schvalovali rozhodnutí samosprávy (pokud vůbec fungovala). Na první pohled je zřejmé, že v reálném životě a fungování TNP samospráva nikdy nenašla své uplatnění. Její zavedení mělo dodávat lidem pobývajícím uvnitř tábora pocit možnosti spolurozhodovat a podílet se na výkonu správy a chodu nově vzniklé instituce, která využívala systém trestů bez řádného soudního líčení a internace za spáchání pouhého přestupku, nikoliv trestného činu.

V prvotní fázi fungování, tzn. bezprostředně po přijetí nového zákona, se poměry, životní a pracovní podmínky v táborech různily. Většina táborů nebyla na ubytování většího počtu osob vůbec připravena. Na některých místech byly pro chovance vystavěny zděné budovy, ale většinou bylo ubytování zajištěno v nevyhovujících dřevěných barácích, které často za okupace sloužily jako pracovní nebo zajatecké tábory. Některé TNP neměly ani pitnou vodu, některé byly dokonce zcela bez vody, bez hygienických a sociálních zařízení, měly zanedbané a nevyhovující obývací místnosti, často prolezlé hmyzem.⁸²

Každý příslušník TNP po svém dodání na místo dostal přidělenou místnost a v ní slaměné lůžko. Denní strava se skládala ze tří jídel: snídaně, oběd a večeře; dobu, kdy se bude jídlo podávat, určoval velitel tábora. V táborové kuchyni byli zaměstnání jako výpomoc i příslušníci TNP, pobyt zde byl povolen pouze jim, pro ostatní byl zakázán pod výhrůzkou kázeňského trestu.

Stravování zaměstnanců tábora probíhalo odděleně, většinou ve zvláštní, k tomu účelu zřízené jídelně. V TNP bylo zakázáno požívat alkoholické nápoje (kromě piva), kouření bylo

⁸² Při prohlídce táborů v Příbrami konstatovali funkcionáři Správy TNP: „... ze někteří ze soudruhů, kteří prošli za okupace německými koncentračními tábory tvrdí, že takových špatných koncentračních táborů v Německu nebylo“. A BS Praha, 310-46-11.

povoleno jen se souhlasem velitele a to na místech k tomu určených. Ale mít při sobě zápalky nebo zapalovač bylo zakázáno! Další zajímavá informace se týká topení a svícení v táboře. Dle řádu byly ubytovny, dílny, vězení nebo kanceláře vytápěny pouze v zimním období⁸³ a to na 18° C. Jindy se smělo topit pouze se svolením velitele tábora. Svícení bylo povoleno od budíčku do svítání a od setmění do večerky.

Kázeňský řád stanovoval disciplinární pravomoci, které příslušely veliteli tábora, popřípadě mohl velitel svoji pravomoc částečně přenést na vedoucí odloučených pracovních skupin. Tento řád obsahoval i výčet trestů, které mohl příslušník TNP za svoji neposlušnost odbržet: jednalo se o důtku neveřejnou nebo důtku udělenou před všemi příslušníky tábora, omezení návštěv nebo písemného styku⁸⁴, snížení kapesného až na polovinu, tvrdé lůžko až 3x po sobě, příkázání zvláštních prací až po 5 dnů za sebou,⁸⁵ přeřazení do nižší táborové třídy, vězení po skončení zaměstnání až do 14-ti dnů nebo vězení bez zaměstnání (samovazba) po dobu 14-ti dnů. Další a velice obávanou možností bylo též prodloužení doby pobytu v TNP. Každý disciplinární trest uváděl velitel tábora v *trestním záznamu*. Jakékoli tělesné tresty byly zakázány, to platilo jak v táboře, tak i v místě pracovišť. Ovšem o dodržování této klauzule si nesmíme činit velké mínění. Všichni zaměstnanci zajišťující správu a chod tábora byli vybíráni z lidí sice oddaných nové společenské ideologii, ale bez jakéhokoliv odborného vzdělání, ochotných v zájmu „boje proti nepřátelům strany“ k nejhorším praktikám, protože veškerý hodnostní postup byl vázán na viditelné pracovní výsledky a těch bylo mnohdy dosahováno prostřednictvím fyzických trestů a tvrdých psychických nátlaků.

Každý TNP byl pověřen i výchovnou praxí, za tímto účelem bylo v táborech zřízeno místo tzv. „vedoucího mravně politické a osvětové výchovy“.⁸⁶ V referátu osvěty ve Správě TNP na ministerstvu vnitra měl tyto záležitosti na starost František Turnovec. Úkolem těchto zaměstnanců - ideologů bylo vytvořit u zařazených osob souhlasný postoj k lidově-demokratickému zřízení, tzn. přeměna politických názorů v intencích režimu, a vypěstovat u nich kladný vztah k práci. Využívali k tomu nejrůznějších donucovacích nástrojů (povolených i nátlakových); formou soutěže usilovali o zvýšení čistoty na „pokojích“ i jednotlivých budovách, na prostranstvích v okolí baráků nebo na hřištích. Jejich povinností bylo také všeobecné kulturní vzdělání zařazených⁸⁷, tzn. upozorňovali na vhodnou

⁸³ V tomto případě je období zimní vytyčeno těmito daty: 15. říjen – 15. duben.

⁸⁴ U I. třídy možnost trvání až do 4 týdnů, u II. třídy 6 a u III. třídy až 8 týdnů.

⁸⁵ Přičemž celková doba práce (i se zaměstnáním) nesměla překročit 12 hodin denně.

⁸⁶ Při své činnosti podléhal přímo ministerstvu vnitra – referátu osvěty.

⁸⁷ Pro každý měsíc bylo vytyčeno několik témat, o kterých se diskutovalo. Např. **Duben 1949:** 1. *Co je lidová demokracie*, 2. *Co je komunismus*, 3. *Význam pětiletky*, 4. *Nový poměr k práci*. **Květen 1949:** 1. *Význam a*

literaturu⁸⁸, pořádali filmová představení a sportovní akce, obstarávali různé druhy časopisů⁸⁹, starali se o nástěnné noviny nebo vedli kroniku tábora. Od 1. května 1949 byl každý ideologický propagandista povinný založit a vést tzv. *deník činnosti*, do kterého zaznamenával stručně svoji aktivitu v táboře a posléze jej předkládal při každé kontrole přednostovi oddělení BP/10 – osvěta.⁹⁰ Finanční prostředky, vynaložené na osvětové školení (nákup časopisů, společenských her, např. šachů, papírů na nástěnné noviny apod.), nesměly měsíčně překročit 1000 Kč⁹¹ (záznam o použití finančních prostředků se zapisoval do *finančního deníku*). V rámci TNP probíhala i výchova odborná, kterou zajišťovaly jednotlivé podniky a závody (hutě, doly, průmyslové podniky) svými vlastními odbornými školiteli. Za účelem podpory propagandy komunistického režimu měly být v každém TNP zřízeny knihovny, klubovny s časopisy a kulturní kroužky.⁹² Výchovné školení probíhalo vždy ve volný den od 8 do 12 hodin. V některých táborech tito zaměstnanci zajišťovali i výuku ruštiny. Vedoucí těchto kurzů byli placeni z osvětového paušálu tábora částkou nejvýše 25,- Kčs. Hlavní náplní práce propagandistů bylo neustálé upozorňování na výhody plynoucí ze vzorné pracovní morálky a chování, neboť veškeré výhody, úlevy v táboře, ale i možnost zkrácení doby pobytu vyplývaly právě z těchto dvou faktorů. V neposlední řadě také udělovali veřejné pochvaly příslušníkům TNP za obětavé pracovní výkony, za výhry v mezipodnikových soutěžích nebo za zlepšovací návrhy v táboře či na pracovišti. Nutno konstatovat, že úkoly převýchovy se naplňovaly pouze ztěží. Mezi hlavní důvody patřila nedostatečná pedagogická a intelektuální úroveň velitelů a tzv. „osvětových referentů“. Další překážkou bylo to, že se mezi internovanými objevovali nenapravitelní „rozvratníci“, kteří dokázali strhnout část svého okolí na svou stranu a nedovolili jim přijmout ideologii hláсанou stranou. V průběhu roku 1950 začaly fungovat pro tyto skupiny chovanců speciální izolované tábory.

historie prvního máje v dělnickém hnutí, 2. Boj za trvalý mír – mírové sjezdy v Paříži a Praze, 3. Pětiletka v zemědělství, 4. Úkoly závodu, ve kterém pracují chovanci. Červen 1949: 1. Jednotná zemědělská družstva, 2. Vývoj bezpečnosti v různých etapách společenského vývoje, 3. Sjezd největší strany Národní fronty a nové úkoly na naší cestě k socialismu, 4. Socialistické soutěžení atd.

⁸⁸ Každý TNP se měl přihlásit za člena „Lidové knihovny“, nakladatelství Svoboda, Praha II., Na Florenci č. 13 a „Knihovny sovětských románů“, nakladatelství Svět sovětů, Praha II., Národní třída 14. Měli odebrat jimi vydané knihy. Ovšem brát knihy z těchto nakladatelství: např. Knihovna vojáka, Družstevní práce, bylo možné pouze po konzultaci s referátem BP/10 – osvěta. Knihy bylo možno půjčovat pouze vzorně se chovajícím příslušníkům TNP.

⁸⁹ Jako např. Práce, Budujeme, Rudé právo, Obrana lidu, Mladá fronta, Lidové noviny, Svět Sovětů, Tvorba, Svět práce, My 48, Světový přehled, Hlas revoluce, Nová mysl, Haló noviny, Partyzán, Nový život.

⁹⁰ Pokyn č. 4 k provádění politické a osvětové výchovy v TNP z 22. dubna 1949. SOA Lt., prac. Most, SKNV Ústí n. L. 1949-1990, inv. č. 976, kt. č. 1735.

⁹¹ Pokyn č. 1 k provádění politické a osvětové výchovy v TNP z 10. února 1949. SOA Lt., prac. Most, SKNV Ústí n. L. 1949-1990, inv. č. 976, kt. č. 1735.

⁹² Ve všech těchto případech šlo pouze o státem povolenou literaturu a „zájmovou činnost“. O kvalitě z hlediska obsahového vybavení knihoven či vysoké úrovni zájmových kroužků lze s úspěchem pochybovat.

Velitel tábora byl povinen vykazovat jednou měsíčně ministerstvu vnitra tzv. měsíční zprávy. Do těchto zpráv uváděl počet příslušníků tábora, správní personál, ostatní administrativní zaměstnanci a pracovní síly; ke každé zprávě připojoval i přehled o pracovním použití příslušníků tábora.

Ostrahovou, strážní a dozorčí službu v TNP vykonávali příslušníci SNB, jejich počet závisel na velikosti a poloze TNP. Ostrahový oddíl se skládal z velitele, jeho zástupce a příslušného počtu strážných, při výkonu služby byl podřízen veliteli tábora a všem představeným velitelům SNB. Jeho příslušníci zajišťovali všeobecně bezpečnost tábora, zabraňovali styku s osobami mimo tábor a vstupu nepovolaných do něj, kontrolovali příchozí a odchozí, dohlíželi na nedovolené odnášení předmětů náležejících táboru. Dále střežili vězení a strategická místa táborů; jako např. místnost, kde byla uložena táborová pokladna nebo táborové skladiště. Vedle strážných existovala i funkce tzv. dozorčího tábora. Ten podléhal přímo veliteli TNP, staral se o dodržování domovního řádu, prováděl ve stanovenou dobu budíček, přijímal přihlášky k raportu, vedl knihu ranního hlášení a v neposlední řadě dohlížel i na mytí a koupání chovanců. Členové ostrahových oddílů mohli na zvláště důležitých pracovištích (jako byly např. Jáchymovské doly) u prokázaných třídních nepřátel a odpůrců lidově demokratického zřízení použít zbraň⁹³ a to za těchto podmínek: při pokusu o útěk z TNP nebo z pracoviště, při větším shluknutí osob v TNP či při pokusech o vzpouru. Použití zbraně se řídilo zákonem č. 286/1948 Sb. o národní bezpečnosti. Vzhledem k tomu, že TNP byly z převážné většiny naplněny osazenstvem z řad pracujících, bylo užití zbraně při pokusech o útěk spíše nežádoucím jevem.

Mimo obvod tábora prováděly střežení příslušníků TNP závodní stráže podniků, jejichž hlavním úkolem bylo převzetí pracovních sil a následné odevzdání zpět do TNP. V průběhu prvního roku existence TNP poskytovala nedostatečná ostraha, zejména na pracovištích, prostor k útekům. Nejvíce úteků je možné zaregistrovat právě při výkonu práce mimo hranice tábora⁹⁴. V roce 1949 se podařilo utéci 902 lidem, v následujících 10-ti měsících roku 1950 uteklo z TNP dalších 1104.⁹⁵

⁹³ Výnos MV č. 143 taj.-49-BP/7 ze dne 5. září 1949: Použití zbraně v TNP při ostrahové službě. A BS Praha A2/1 1819.

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ KAPLAN, K.: TNP v ČSR, s. 93.

4.6 Základní táborový řád a směrnice zajišťující chod TNP⁹⁶

Vydáním výše uvedených směrnic a řádů v listopadu 1950 pozbyl platnosti Prozatímní ústavní, vězeňský, výchovný a kázeňský řád z prosince roku 1948 i všechny dosavadní předpisy k řízení a správě táborů. Nově vydané dokumenty publikoval 6. vězeňský sektor MNB jako součást bližších předpisů upravujících výkon trestu v TNP a postavení internovaných osob. Ve srovnání s prozatímním řádem TNP z roku 1948 byly mnohem přísnější a důslednější – regulovaly po pracovní stránce veškerý život nejen vězňů, ale i zaměstnanců v táboře a zasahovaly i do trávení osobního volna internovaných. Uvedením těchto řádů v platnost se poměry v TNP jen velmi málo lišily od režimu ve věznicích a pracovních táborech na Jáchymovsku či Příbramsku.

Nové řády, výnosy a směrnice výrazně zasáhly do každodenního života internovaných. Svým zněním umožňovaly velitelům táborů i jednotlivým dozorcům široký výklad a poskytovaly jim prakticky neomezené možnosti v používání trestů. Proti jejich zvlí se stali chovanci TNP naprosto bezmocnými a bezbrannými.

Základní táborový řád stanovil hned ve svém úvodě účel zřízení a správy TNP:

1. „v TNP bude odpykán trest odnětí svobody, uložený podle § 12, odst. 3 trestního zákona správního č. 88/1950 Sb. v případech, kdy ze způsobu spáchání přestupku je zřejmo, že jím byl nebo měl být projeven nepřátelský postoj k lidově demokratickému řádu republiky nebo k její socialistické výstavbě“,⁹⁷
2. „v TNP budou drženy osoby podle § 36 trestního zákona soudního č. 86/1950 Sb., které za výkonu trestu neprokázaly svou práci a svým chováním polepšení, opravňující k naději, že povedou řádný život pracujícího člověka, a které byly do TNP zařazeny komisemi krajských soudů podle § 279 trestního řádu č. 87/1950 Sb.“⁹⁸

Hlavním cílem internace v TNP byla u skupiny asociálních živlů (např. prostitutky, alkoholici, tuláci, žebráci aj.) výchova k práci jako k občanské povinnosti. U další skupiny lidí, která byla režimem všeobecně označována jako „třídní nepřítel“, mělo zařazení do TNP sledovat převýchovu prostřednictvím práce a docílení změny jejich politického smýšlení. Prostřednictvím komise pro podmíněné propuštění zřízené u krajského soudu byly do TNP

⁹⁶ Jedná se o směrnice pro správu TNP, pro mravně politickou a osvětovou výchovu, pro ostrahovou službu, pro zdravotní službu v TNP a Kázeňský řád pro TNP. A BS Praha 310-46-12.

⁹⁷ Podle § 12 zákona č. 88/1950 Sb. mohl být trest odnětí svobody od 3 do 24 měsíců vykonán v TNP, a to na základě rozhodnutí trestní komise okresního, případně krajského národního výboru.

⁹⁸ Podle § 36 trestního zákona a § 276 trestního řádu příslušelo komisím pro podmíněné propuštění vězňů u krajských soudů právo rozhodovat o výkonu části trestu odsouzeného v TNP.

In: Základní táborový řád, s. 5. A BS Praha, 310-46-12.

následně zařazovány k převýchově i osoby po odpykání svého soudního trestu, u nichž bylo konstatováno, že nevedl k nápravě a jevil se jako nedostatečný.

TNP (jako objekt) zřizovalo (ale i rušilo či přemísťovalo) ministerstvo národní bezpečnosti – Správa táborů nucené práce, ve spolupráci s ministerstvy vnitra, průmyslu, zemědělství, práce a sociální péče na žádost národních podniků. MNB vykonávalo správu buď přímo nebo prostřednictvím velitelství tábora. Orgány státní správy a samosprávy (KNV, ONV, MNV) a jejich složky byly povinny napomáhat k plnění účelu zákona, především „dodáváním vhodných osob“ do TNP, které měly sloužit jako prvotní zdroj pracovních sil pro nově budovaný těžký průmysl.

Tábory se dělily na sběrné (sloužily především k soustředování zařazených osob do TNP), pracovní pro muže a pro ženy a společné tábory pro muže i ženy.

O zařazení do TNP rozhodovala trestní komise ONV nebo JNV. Příslušný ONV – referát III, na základě jejího rozhodnutí předvolal dotyčnou osobu k prohlídce úředním lékařem, jejímž účelem bylo zjistit schopnost pobytu a práce v TNP. V kladném případě následovalo doručení příkazu k nástupu trestu v táboře nucené práce. Do tří dnů pak potrestaná osoba na své náklady musela nastoupit ve stanovený den svůj trest.⁹⁹ ONV – referát III nebo příslušné soudy prostřednictvím OV SNB zajišťovaly převoz zařazených osob do nejbližšího sběrného tábora¹⁰⁰. Z výkonu trestu byli automaticky osvobozeni tělesně nebo duševně nezpůsobilí k pobytu nebo práci v TNP a osoby nespádající do rozmezí 18 – 60 let.

Řízení a správu každého tábora vykonávalo velitelství dosazené ministerstvem národní bezpečnosti. V čele TNP stál velitel, dále jeho zástupce, referent pro osvětovou a mravně politickou výchovu, velitel ostrahy a případně další orgány pověřené zvláštními úkoly v táboře. Velitel tábora zodpovídal za výkon služby svých podřízených, dohlížel na plnění všech povinností uložených příslušníkům tábora a zajišťoval jim včasné a řádné poskytování základních životních potřeb.¹⁰¹ Zástupce velitele suploval svého nadřízeného v době jeho nepřítomnosti v táboře a měl tím plnou zodpovědnost a pravomoc velitele. Veškerá zásadní rozhodnutí či opatření mohl ale vydávat pouze v intencích stálého velitele.

⁹⁹ V případě, že dotyčný neměl peníze, byla vydána úvěrová jízdenka, která pak byla hrazena ze mzdy potrestané osoby.

¹⁰⁰ Dobovou terminologií se jednalo o „dodání osob“ do TNP.

¹⁰¹ Především šlo o tyto povinnosti: využití pracovních sil příslušníků tábora podle jejich schopností, jejich odměňování za odvedenou práci, zaopatření (strava, ubytování, ošacení), výchova, bezpečnost, zajištění zdravotních podmínek ve spolupráci se zdravotními orgány. K úkolům velitele TNP dále náleželo finanční a materiálové hospodaření, plnění nejrůznějších příkazů a pokynů vydaných MNB a jinými nadřízenými orgány.

Na základě právoplatného příkazovacího výměru byla každá nově přijatá osoba do tábora zapsána do kmenového stavu příslušníků TNP – do *evidenční knihy*¹⁰², a tím byla automaticky vázána všemi předpisy a řády upravujícími život v táboře. Všechny změny, které u zařazené osoby během jejího pobytu v TNP nastaly, se zapisovaly do *evidenčního lístku*. O početním stavu chovanců, denních změnách, přírůstku a úbytku, počtu nemocných, potrestaných, stejně jako o strážní a dozorčí službě byla v táboře vedena *služební kniha*. I přes to, že každému dodání do TNP předcházely úřední lékařské prohlídky, docházelo k situacím, kdy velitelství tábora odmítalo přijmout osoby nezpůsobilé k pobytu v táboře nebo trpící nakažlivou chorobou. Převládala však tendence přijímat všechny příkázané osoby s ohledem na naplnění stanovených početních kvót. Často se stávalo, že po zhoršení jejich zdravotního stavu následovalo dočasné přerušení pobytu v TNP.

Osoby ve sběrných TNP byly na základě lékařské prohlídky rozděleny do skupin podle fyzického stáří, fyzické způsobilosti a sociálního a třídního původu. Podle tohoto rozřazení pak velitelství sběrných táborů posílalo své chovance autobusy nebo nákladními auty do jednotlivých pracovních táborů.

Řád určil internovaným jejich základní povinnosti: vhodně se chovat v táboře i na pracovišti, co nejlépe podle svých možností vykonávat velitelstvím přidělenou práci, z výtěžku práce si hradit všechny náklady spojené s pobytem v táboře (ubytování, strava, ošacení), a v neposlední řadě účastnit se „propagandistických školení“¹⁰³ nařízených režimem. Čas v táboře byl velitelstvím přísně organizován. I po splnění pracovních povinností se chovanci museli podílet na chodu tábora formou tzv. domácích prací (úklid veřejných a společných prostor, dílen, drobná údržba zařízení tábora atd.). Cílem ideologického působení, které probíhalo v osobním volnu zařazených osob, byla převýchova v duchu nově nastoleného režimu po r. 1948. Vedle povinností jim sice řádem byly zaručeny jisté náležitosti jako např. plat za odvedenou práci (z kterého jim ovšem byly odečteny náklady na život v TNP), strava a ubytování, péče o zdraví a národní pojištění. Jejich plnění však bylo závislé na mnoha okolnostech i libovůli vedoucích pracovníků TNP. Část vydělaných peněz (mimo kapesné, úhrady životních nákladů v TNP a financí zasílaných rodině) byla depozitně uložena, přístup k nim získal majitel až po svém propuštění. Z mnou prostudovaných dokumentů však nevyplývá, že docházelo k úmyslnému krácení či zadržování vyplácených mezd.

Po pracovní stránce chod tábora zabezpečoval referent práce, mezd a strojů jmenovaný velitelem TNP. Zajišťoval pracovní rozdělení chovanců podle jejich odborných, fyzických a

¹⁰² S udáním potřebných dat, chronologicky podle dne a hodiny příchodu. Číslo v knize se stalo i osobním číslem zařazené osoby.

¹⁰³ Dobovou terminologií nazýváno osvětová a mravně politická výchova.

duševních schopností, staral se o uzavření a oboustranné dodržování pracovních i mzdových závazků mezi TNP a národními podniky, o řádné pracovní využití chovanců, správné zařazení do mzdových stupňů, včasnou výplatu mzdy a kontrolu výkazů práce. Všichni internovaní pracovali: muži nejčastěji v dolech, hutích, stavebnictví, ženy v lehkém průmyslu a zemědělství. Dle pokynů a směrnic o pracovněprávním postavení internovaných vstupovali do pracovního poměru přiděleného závodu. Dostávali mzdu jako zaměstnanci, byli nemocensky a sociálně pojištěni. Avšak zaměstnavatel odváděl všechny výdělků, včetně příplatků za práci přes čas a zvláštních odměn nikoli přímo pracovníkům, ale výhradně velitelské TNP, které rozhodovalo o skutečné výplatě internovaného. Odečetlo daň ze mzdy, příspěvek na pojištění a náklady za ubytování, stravování, ošacení apod. Zbytek rozdělilo na kapesné, odstupňované výši výdělku nebo pracovní třídou, na úložné¹⁰⁴ a na vyživovací příspěvek pro rodiny. O konkrétní výši uvedených srážek, kapesného či výživného, se mnou probádané archiválie nezmiňují. Tudíž je velmi obtížné dopátrat se skutečné výše finanční hotovosti, která byla zařazeným osobám měsíčně ukládána na táborové konto.

Trvale nemocní a také důstojníci v TNP Mírov pracovali v táborech. Pro ně platila pracovní doba od pondělí do pátku 7 – 12 hod. a 13 – 17 hod., sobota 7 – 11 hod.

Závody využívaly internovaných velmi často k fyzicky náročným a finančně nejhůře ohodnoceným pracím, k nimž logicky obtížně hledaly stálé zaměstnance. Časté jsou případy, kdy zaměstnanci za sebe nechávali pracovat internované, diskriminace ze stran vedoucích pracovníků i vedení závodů nebo krádeže či snižování pracovních výdělků. Tyto praktiky závody nejčastěji zdůvodňovaly údajnou nízkou pracovní morálkou. Paradoxem v tomto případě však bylo to, že žádaly přidělení dalších pracovních sil z řad chovanců TNP.

Nejvyšší výdělků se dosahovaly v dolech, zejména uranových, a v hutích, nejnižší v zemědělství a za práci v táborech.¹⁰⁵ Skupiny osob, které neplnily pracovní úkoly a normy, neúčastnily se organizovaných pracovních soutěží a jiných akcí, posílala Správa TNP do zvláštních „táborů zvýšené pracovní přísnosti“.

Chovanci tábora podléhali pojištění pro případ nemoci, invalidity a stáří, stejně tak jako pojištění proti úrazu. Ihned po přijetí do TNP přihlašoval velitel dodanou osobu k národnímu pojištění na nejnižší pojistnou dávku (ta se po začlenění do pracovního poměru dále upravovala podle druhu práce a pracoviště). Chovance zaměstnané na práci mimo tábor přihlašoval a odhlašoval u příslušných okresních národních pojišťoven jejich zaměstnavatel.

¹⁰⁴ Sem byla ukládána 10% ze mzdy za 48 hodin práce týdně. Byla vyplácena v hotovosti při propuštění z TNP pro krytí počátečních výloh po propuštění z TNP.

¹⁰⁵ Největších výdělků dosahovali internovaní např. v Třineckých železárnách (nejvyšší 12 851,-; nejnižší 2 222,-; průměrné 3 500,- Kčs měsíčně). Naopak nejnižší výdělků byly v TNP Mírova (4050,-; 1958,-; 1391,- Kčs měsíčně). KAPLAN, K.: TNP V ČSR, s. 98.

Opustit prostor tábora bylo možné pouze s povolením nebo z rozkazu velitelství TNP a to na dobu a účel stanovený v povolence či v rozkazu. Jakékoliv jiné vzdálení se z tábora bylo pokládáno za útěk a bylo hrubým porušením kázně. Za útěk bylo považováno i to, že se osoba nevrátila včas např. z dočasné dovolené nebo ze svého pracoviště mimo tábor. Velitelství tábora učinilo okamžitě veškerá opatření ve spolupráci s nejbližší stanicí SNB ke stíhání, vypátrání a navrácení příslušníka do TNP. Všechny finanční prostředky spojené s dopravou zpět do tábora hradil postižený.

Veškeré kontakty s osobami mimo tábor bez povolení velitelství byly považovány za porušení kázně. Styk příslušníků TNP s osobami na pracovišti upravovalo velitelství tábora ve spolupráci s vedením podniku. Řadoví zaměstnanci se k internovaným chovali dvojím způsobem; někdy jejich vztah hraničil s diskriminací, zneužíváním až šikanou, jindy se stávali prostředníkem ve styku chovance s vnějším světem (např. předávání zpráv, dopisů apod.). Velmi častým důvodem neoblíbenosti zařazených na pracovišti byly paradoxně jejich pracovní výkony, které v důsledku motivačních snah velitelství převyšovaly obvyklé pracovní výkony stálých zaměstnanců.

Vztahy s rodinnými příslušníky byly udržovány prostřednictvím korespondence, návštěv a dovolených.¹⁰⁶ Styk s úřady, soudy, ústavy, veřejno- i soukromoprávními institucemi se děl na dožádání nebo na základě předvolání.

Osazenstvo tábora bylo rozděleno do tří pracovních tříd podle výsledku jejich práce, chování a výchovy. Velitelé táborů i vedoucí funkcionáři správy TNP prezentovali pracovní nasazení „svých svěřenců“ jako úspěch jejich výchovné činnosti a výsledek různých soutěží, které organizovali. Ve skutečnosti však byly motivy pracovního výkonu zcela jiné: celý systém opatření donucoval internované k pracovnímu výkonu nad jejich povinnost. Ze zařazení do příslušné pracovní třídy totiž plynuly výhody či omezení podle příslušných předpisů. Toto členění fungovalo jako motivační prvek – odměny za vynikající pracovní výkon, aktivní spolupráci během osvětové a mravně politické výchovy a za vzorné chování v táboře i na pracovišti; postihy za špatný pracovní výkon, negativní postoj k mravně politické výchově a závadné chování a porušení kázně. Největší vliv na pracovní výkony však mělo eventuální rozhodnutí o předčasném, podmíněném propuštění z TNP. Velkou úlohu hrálo rovněž vědomí internovaných, že výše výživného pro jejich rodiny, které zůstaly často bez finančních prostředků, závisela na pracovním výkonu.

Každá nově příchozí osoba do TNP byla automaticky zařazena do II. třídy. Odtud byl možný posun do I. třídy na základě tříměsíčního plnění pracovní normy nad 100 %, dobrého

¹⁰⁶ Rozsah byl podmíněn zařazením příslušníka tábora do pracovní třídy.

chování a výborných výsledků dosažených v mravně politické výchově. Naopak zběhnutí z tábora znamenalo automatické přeřazení do III. (nejnižší) pracovní třídy, jejíž příslušníci byli např. vyloučeni z účasti na samosprávě tábora.

V rámci praktikovaného systému výhod a úlev směli dostat příslušníci TNP od svých nejbližších nejméně jednou do měsíce dopisy (s výjimkou vážných událostí v rodině, jako např. úmrtí, vážné onemocnění, porod apod.). Příslušníci II. třídy mohli obdržet poštu každých 14 dní, příslušníci I. třídy jednou do týdne. Dopisy (došlé i odeslané) podléhaly cenzuře ze strany velitelství tábora a v případě závadného obsahu mohlo dojít k odmítnutí jejich odeslání. Balíkové zásilky byly přípustné jen od velitelství povoleným obsahem.

Jednou za měsíc mohli zařazeného v TNP navštívit blízcí rodinní příbuzní; u příslušníků II. pracovní třídy byla lhůta zkrácena na tři týdny, u příslušníků I. třídy na 14 dní. Výjimky byly uděleny pouze se souhlasem velitelství tábora v mimořádných případech týkajících se rodiny nebo zařazené osoby samotné.¹⁰⁷ Dovolenu delší jak tři dny schvalovalo výhradně MNB – Správa TNP. Ostatním (tzn. nepřibuzným osobám) byla umožněna návštěva příslušníka TNP pouze ze služebních nebo pracovních důvodů. Veškeré návštěvy probíhaly k tomu určené místnosti za přítomnosti příslušníka ostrahy a jejich délka obvykle nepřekračovala 2 hodiny. O všech návštěvnících byla vedena přesná evidence.

Za vynikající práci a „příkladné chování“ byly poskytovány nejrůznější úlevy a výhody, zejména v podobě krátkých dovolených k návštěvě rodiny a propustek na neděle a svátky.¹⁰⁸ Propustky získávali pouze příslušníci I. pracovní třídy a to maximálně jednou za 14 dní. Byly využívány k vycházkám a návštěvám nejrůznějších kulturních nebo sportovních akcí. Povolení k opuštění tábora bylo často zneužíváno k návštěvám pohostinství a restauračních zařízení, kde docházelo k výtržnostem pod vlivem alkoholu. V případě hromadného a závažného porušení kázně v táboře MNB zakázalo udělování dovolených na dobu určitou nebo výjimečně mohlo být udělování dovolených zastaveno úplně.

Do jednotlivých světnic byli chovanci rozděleni podle pracovních čet. Každý pokoj měl stanoveného svého velitele, který zodpovídal za kázeň, pořádek a čistotu a podával představeným zprávy o počtu ubytovaných. Za udržování pořádku, čistoty a bezpečnosti v dílnách a garážích zodpovídali správcové těchto místností. Tato ustanovení měla u chovanců vzbuzovat pocit existence samosprávy. Ve skutečnosti se jednalo pouze

¹⁰⁷ Šlo například o tyto důvody: úmrtí nebo vážné onemocnění člena rodiny, narození dítěte, pozůstalostní řízení či předvolání k soudu.

¹⁰⁸ Udělení dovolené bylo odstupňované podle příslušnosti k táborové třídě. Chovanci III. pracovní třídy na dovolenou nárok neměli.

o formální ujednání, představitelé „samosprávy“ vůči velitelství nedisponovali žádnými pravomocemi ani prostředky ke chránění zájmů zařazených.

Pobyt v TNP končil buď propuštěním příslušníka z tábora nebo jeho předáním do správní věznice. O každém odchodu z tábora vydávalo velitelství TNP propouštěcí potvrzení ve třech vyhotoveních. Propuštění z tábora následovalo v těchto případech: 1. po uplynutí doby stanovené pravomocným rozhodnutím o zařazení do TNP (nejpozději po 24 měsících); 2. po rozhodnutí v odvolacím řízení, kterým bylo rozhodnutí o zařazení zrušeno; 3. po rozhodnutí o propuštění příslušníka z důvodů trvalé tělesné a duševní nezpůsobilosti k práci a k pobytu v táboře; 4. po právoplatném rozhodnutí o podmíněném propuštění.

Předání do správní věznice nastalo v případě, že zařazený dovršil 60. roku života nebo se stal neschopným práce v táboře, ale bylo mu umožněno odpykat si trest ve správním vězení. Propuštěním z TNP nebo předáním do správní věznice přestal být zařazený příslušníkem tábora. Velitelství TNP každé propuštění na svobodu hlásilo MNB a příslušnému ONV - bezpečnostnímu referentu (kvůli následným kontrolám), v jehož obvodě bude mít propuštěný trvalé bydliště nebo se zde bude zdržovat.

Výkon trestu v TNP bylo možné přerušit na základě písemného rozhodnutí vydaného velitelstvím tábora v případě, kdy byl zařazený postižen těžkou nemocí. Ustanovení o přerušení pobytu se vztahovalo rovněž na ženy po třetím měsíci těhotenství nebo tehdy, když bylo těhotenství provázáno komplikacemi, které způsobovaly neschopnost k práci. O přerušení výkonu trestu v TNP rozhodoval národní výbor po konzultaci s velitelstvím tábora a táborovým lékařem.

Ostrahovou službu v TNP vykonával zvláštní útvar SNB prostřednictvím ostrahových oddílů. Jejich činnost byla upravena *Směrnicemi pro ostrahovou službu v táborech nucené práce*. Početní stavy těchto oddílů se řídily velikostí a polohou tábora a „stupněm nebezpečnosti režimu“ zde zařazených osob. Skládaly se z velitele, jeho zástupce a příslušného počtu strážných, v některých případech jim byli přiděleni i služební psi. Mezi úkoly ostrahové služby patřilo: zajištění všeobecné bezpečnosti tábora a jeho osazenstva a dohled na kázeň a pořádek, vykonávání dozoru nad chovanci na větších a hromadných pracovištích mimo tábor, zabránění eventuálním shluknutím a hromadným projevům nekázně, vzpourám a organizovaným útěkům, kontrola příchozích a odchozích z tábora, zabránění donášky závadných věcí do tábora (jako např. zbraně, střelivo, třaskaviny, lihoviny, nepřátelský propagační materiál, zakázané tiskoviny a knihy apod.), hlídání táborových vězňů a budov, v nichž jsou uloženy např. táborová pokladna nebo materiál, doprovod a eskorta

chovanců, dozorčí služba v táboře nebo provádění a kontrola požární prevence. Velitel ostrahového oddílu v táboře podával denně stručnou zprávu o výkonu služby.

Na pracovištích mimo tábor zajišťovaly dozor podniky prostřednictvím vlastní závodní stráže. Prováděly doprovod pracovních sil na pracoviště a zpět do tábora.

Zdravotní službu v TNP zajišťoval táborový lékař určený MNB po dohodě s příslušnou okresní národní pojišťovnou na základě *Směrnice pro zdravotní službu v TNP*. Ze zařazení do tábora byly vyjmuty, jak je již několikrát výše zmíněno, osoby uznané zdravotně nezpůsobilými.¹⁰⁹ Společně s velitelem tábora lékař zodpovídal za zdravotní stav zařazených, za vytvoření vhodných zdravotních podmínek a vyhovujícího hygienického zařízení tábora. Každý výsledek zdravotní prohlídky byl průběžně zaznamenáván do zdravotního záznamu. O nemocných a poskytovaném ošetření vedl každý táborový lékař *knihu nemocných*. Výkon zdravotní služby zahrnoval zdravotní klasifikaci zařazených osob¹¹⁰, zdravotní prohlídky osob postižených dočasnou chorobou, poskytování první pomoci, ošetřování, provádění hromadných periodických lékařských prohlídek (hlavně u osob postižených pohlavními a jinými nakažlivými chorobami), preventivní opatření k zabránění vzniku epidemických a nakažlivých nemocí, návrhy na dočasné přerušení pobytu¹¹¹ nemocných osob v TNP ze zdravotních důvodů.¹¹² Při úmrtí chovance v táboře zjišťoval povolaný lékař smrt a její příčinu. O každém úmrtí bylo ihned vyrozuměno MNB, dále rodinní příslušníci a příbuzní, komise, která zemřelého do TNP zařadila a MNV obce, kde měl zemřelý poslední bydliště. Pohřeb mohla vypravit jak Správa TNP, tak rodinní příslušníci.

¹⁰⁹ Zdravotní nezpůsobilost podmiňovaly tyto nemoci: nevléčitelné duševní a nervové choroby, amputace jednoho páru končetin, ztráta zraku nebo sluchu, noční pomočování, inoperabilní maligní nádory, cukrovka s trvalou indikací insulinové nebo dietní terapie, krevní nemoci jako leukémie nebo perniciozní anémie, cirhóza jater, těžké kloubní a kostní deformity nebo zhoršená hybnost končetin nevléčitelnými nervovými, svalovými nebo kostními nemocemi.

¹¹⁰ Klasifikační skupiny A (osoby fyzicky zdatné a zdravé, schopné jakékoliv těžké práce – např. v hlubinných dolech),
B (osoby fyzicky méně zdatné avšak zdravé, schopné i těžší práce – např. v povrchových dolech, v železárnách na stavbách apod.),
C (osoby fyzicky slabé, avšak zdravé a schopné lehčí práce – např. v zemědělství, v domáckých dílnách, kde se pracuje vsedě, v táborových provozovnách),
D (osoby práce neschopné, tělesně vadné, vyžadující dočasné lékařské péče a ošetření, ale pobytu v táboře schopné, případně schopné lehčí práce uvnitř tábora – vsedě, na zahradách, v zelinářství).

¹¹¹ Dočasnou nezpůsobilost k pobytu v TNP způsobovaly tyto nemoci: nezhojená TBC, lues III. stádia, žaludeční, ledvinové a žlučnickové onemocnění s častými kolikami, zánět vnitřní stěny tepny v pokročilém stádiu, srdeční vady, angina pectoris, hypertenze, všechny infekční nemoci, těhotenství od 3. měsíce, kojící ženy, Basedova nemoc, akutní kloubový revmatismus, ischias, migrény s častými záchvaty, stavy po operaci nebo po ukončení hospitalizace, úrazy dolních končetin, které způsobovaly delší upoutání na lůžko, kožní onemocnění, vředy a dále všechna vyléčitelná nebo částečně nevléčitelná akutní a chronická onemocnění, která sice nevyžadují hospitalizaci, ale nelze je léčit během pobytu v TNP.

¹¹² Pobyt šlo přerušit na dobu určitou, a to nejvýše na 3 měsíce. Po této lhůtě musel chovanec znovu předložit potvrzení úředního lékaře o svém zdravotním stavu. Výměr o přerušení pobytu bylo možné zrušit, pokud chovanec nedodržel stanovené předpisy léčby.

Cílem ideologického působení režimu v TNP bylo vychovat lidi k práci jako k občanské povinnosti (což mimochodem obsahovala i ústava), názorově je zlomit popř. neutralizovat, a do budoucna zastrašit. Za tímto účelem působili v tábore odborně kvalifikovaní propagandisté, nazývaní referenti, řízení referátem osvěty ve Správě TNP na MV, kteří ve spolupráci se zaměstnanci velitelství, správy tábora i ostrahových oddílů usilovali o zlepšení a změnu názorových postojů k nově nastolenému režimu prostřednictvím různých forem „osvětového“ působení, jako např. zájmové kroužky, knihovny, promítání filmů a jiné, většinou povinné, „kulturní akce“. Další záležitosti týkající se výchovy upravovaly *Směrnice pro mravně politickou a osvětovou výchovu v TNP*.

Hospodářsko-účetní záležitosti tábora spadaly do náplně práce velitele a hospodáře tábora. Výše zmíněnou činnost měl mimo výše dva zmíněné na starosti dále účetní, proviantní, skladník a u větších táborů též pokladník, správce materiálu, správce budov, případně správce polního a zahradního hospodářství a dostatečný počet kancelářských a odborných pracovních sil. Na peněžní hospodářství jednotlivých táborů dohlíželo MNB a příslušné krajské velitelství národní bezpečnosti. Stravování v tábore bylo jednotné a společné, jídlo bylo připravováno v táborové kuchyni a řídilo se všeobecnými zásobovacími předpisy ministerstva výživy.¹¹³ Tábor byl povinen vybavit chovance oděvem nebo ložním prádlem; to vše se dělo za stanovenou finanční náhradu. Vybavení a vnitřní zařízení tábora bylo dotováno ze státních prostředků. Veškeré opravy a údržba jak oděvů, tak vnitřního zařízení tábora se prováděly v táborových dílnách. Chovanci měli možnost si v táborové prodejně zakoupit za své kapesné předměty denní potřeby (kartáček na zuby, hřeben, zubní pasta, mýdlo aj.) nebo cigarety.

4.7 Akce T-43

Výraznou změnu, co se týká především počtu příkázaných, sociální skladby TNP a přílivu pracovních sil, které měly nahradit německé zajatce v Jáchymovských dolech, měla přinést připravovaná událost, nazvaná akce T-43, jejíž provedení jako první inicioval v červnu 1949 Krajský výbor KSČ v Praze. Provedením této akce byl pověřen přednosta odboru BA na MV v Praze Bedřich Pokorný. Mimo ústřední kancelář T-43 se do akce zapojily i krajské

¹¹³ Stravovací normy se různily. V roce 1950 pro pracující v dolech byla předepsána denní norma: maso a masné výrobky 0,05 kg, máslo 0,006429 kg, vepř. sádlo 0,008571kg, umělé tuky 0,014286 kg, cukr 0,05 kg, mléko 0,125 l. Pro práce neschopné (kategorie C) měsíčně: 1,3 kg masa, sádlo 0,16 kg, máslo 0,2 kg, umělé tuky 0,42 kg, cukr 0,12 kg, 3 vejce, 3,75 l mléka, tvaroh 100 g, chleba 7,5 kg, mouka 3,66 kg, brambory 10 kg, sůl 250 g, denní norma = 15 Kčs. KAPLAN, K.: TNP v ČSR, s. 95.

kanceláře T-43, které měly za úkol nechat prověřit lidi vybrané k zařazení do TNP a dále pak rozhodovaly, zda má být příslušná osoba přikázána do tábora.

Začátek akce byl pro Prahu stanoven na 1. října 1949, pro ostatní velká města 15. listopadu 1949¹¹⁴ (akce neprobíhala na Slovensku a na vesnicích). Do konce roku byl naplánován příliv až 15-ti tisíc nových osob do TNP. Celý plán byl navíc zostřen tím, že docházelo k vysídlení rodin přikázaného z velkoměst do předem stanovených míst většinou v jiných krajích (především v těch pohraničních, u hranic s Polskem nebo se sovětskou okupační zónou v Německu). Přesídlení nenásledovalo bezprostředně po zařazení, rozdíl mezi těmito dvěma činy byl nejméně 3 týdny. Náklady za přestěhování a další adaptace nového obydlí nesl přesídlený. Vystěhovaná rodina měla také možnost, pokud vlastnila rodinný domek, vilku nebo chatu mimo velká města a určité okresy, nastěhovat se do nich. Existovaly ovšem i výjimky. Z místa bydliště se nepřesídlovali např. děti studující na místních středních nebo vysokých školách, těžce nemocní lidé a lidé, kteří se o ně starali, manželky přikázaných mužů, které pečovaly o děti mladší čtyř let a osoby starší 70 let. Zcizené byty byly určeny pro nové majitele z řad mocenské špičky, popřípadě průmyslovým dělníkům.

Akce T – 43 měla za úkol postihnout především tyto skupiny obyvatelstva:

1. představitele kapitalistické třídy (velkopřemyslníky, továrníky, velkoobchodníky, bankovní ředitele, stavitele, advokáty, bývalé velkostatkáře apod.)
2. politické protivníky (lidi propuštěné po únoru 1948 ze státního aparátu, tzn. vojáky, příslušníky bezpečnosti, úředníky, advokáty zbavené práva vykonávat praxi; různé ředitele, drobné podnikatele a veřejné činitele, kteří byli zbaveni svého dřívějšího postavení)
3. politiky činné za 1. republiky (příslušníky agrární, živnostenské, národně demokratické strany, NOF¹¹⁵, ligy nebo Národního sjednocení; dále funkcionáře Národního souručenství, Vlajky, Kuratoria apod.)
4. politické činitele Národní fronty z let 1945 – 1948 (příslušníky strany národně socialistické, demokratické a pravice sociální demokracie).

Vyhledáváním „třídně závadných“ osob do TNP byla tentokrát pověřena StB, složka SNB, která měla díky své činnosti „v terénu“ lepší přehled o třídním nepříteli. Její referáty II/43 byly pověřeny zpracováváním přehledů o tzv. „bývalých“ lidech, tj. o pravděpodobném nebo předpokládaném třídním nepříteli. Tady vedení komunistické strany reagovalo na prakticky

¹¹⁴ Akce však začala v Praze až 3. října v 6 hodin ráno; akce naplánovaná v mimopražských krajích na 15.11. byla odložena na neurčito.

¹¹⁵ Národní obec fašistická

úplné selhání bezpečnostních referentů ONV, lidových orgánů i odborových organizací při zařazování v uplynulých měsících. V ústřední kanceláři T-43¹¹⁶ byla postupně vypracována kartotéka čítající v říjnu 1949 až 100 tisíc evidovaných¹¹⁷ (jednotlivé listy v kartotéce měly zelenou barvu a v pravém horním rohu bylo červenou tužkou poznamenáno, o jaký druh „třídního nepřítele“ se jedná, vedle těchto údajů zde bylo i číslo okresu, ve kterém dotyčný bydlí; do tohoto „lustračního archu“ byly dále připisovány zjištěné události). Co je ještě na této kartotéce zajímavé? Osoby zařazené do TNP měly na svých evidenčních listech malé černé kulaté razítko, osoby, které nepřicházely v úvahu pro zařazení, na svých listech nesly razítko černé barvy ve tvaru hvězdičky.¹¹⁸

Předpokládalo se, že měsíčně bude až do konce první „pětiletky“ dodáváno do TNP v průměru 3000 osob. Jen v období 1949 – 1953 mělo být tedy deportací postiženo kolem 150 – 200 tisíc lidí, což se tedy v přepočtu vztahovalo na minimálně každého stého občana ČSR včetně žen, starců a dětí. Deportace se měla týkat především mužů ve věku 18 – 60 let. Byl jí tedy ohrožen přibližně každý 20. až 30. muž tohoto věku.¹¹⁹

Osoby zatčené během pražské akce měly být eskortovány do sběrného tábora Sv. Jan pod Skalou u Berouna, kde měly být rozříděny do čtyř kategorií.¹²⁰ Odtud byli „odsouzení“ transportováni do táborů nucených prací na Jáchymovsku, do Kladna a do Pardubic. Zatýkáni bylo vykonáváno tříčlennou skupinou (příslušník SNB, 2 milicionáři) a mělo probíhat zásadně v noci. Během akce byla provedena i domovní prohlídka.

Akce T-43 začala 3. října 1949, ale po deseti dnech byla zastavena především kvůli politickým důvodům. Písemně byla akce zhodnocena takto: „*Zkušenosti desetidenní realizace akce T-43 ukázaly, že akce neproběhla zcela správně, nesplnila předpokládaný účel a nedosáhla tudíž ani cíle, který jí byl vytyčen*“¹²¹ nebo „*Akce narazila na nezájem a nečekaně malou angažovanost místních funkcionářů*“.¹²² Ve většině případů byly trestné činy, za které byli dotyční odsouzeni, nedokazatelné. Při domovních prohlídkách většinou „protistátní činnost“ nebyla prokázána a tak se vznášená obvinění opírala o banality typu vyplavení bytu a tím pádem sabotování budovatelského úsilí.¹²³

Mezi internovanými se ocitla řada významných osobností udržujících kontakty se západním světem. Šlo např. o bývalé průmyslníky Kruliše, Randu a Waltera, hoteliéra

¹¹⁶ jejím vedoucím se stal Bedřich Pokorný

¹¹⁷ KAPLAN, K.: TNP v ČSR, s. 118. Pro srovnání: Z. JIRÁSEK a R. ŽÁČEK uvádějí 78 tisíc jmen.

¹¹⁸ Pracovní vodítka pro akci T – 43. KAPLAN, K.: TNP v ČSR, s. 161 – 166.

¹¹⁹ JIRÁSEK, Z. – ŽÁČEK, R.: Akce T-43, s. 38.

¹²⁰ A – schopni vsí práce a nápravy, B – schopni lehké práce a nápravy, C – neschopni práce, D – nenapravitelní odpůrci režimu.

¹²¹ Tamtéž, str. 124.

¹²² BORÁK, M. – JANÁK, D.: TNP v ČSR, s. 160.

¹²³ JIRÁSEK, Z. – ŽÁČEK, R.: Akce T-43, s. 40.

Šroubka, dřívějšího technického ředitele Živnobanky dr. Malého. Zatčen byl i filatelistický odborník prof. Rudolf Gilbert či bývalý předseda Československé asociace fotbalové V. Valoušek.¹²⁴

Vytvoření hnutí proti reakci, které by zasahovalo až na vesnici a vedlo dokonce k jmenovitému určování, se nepovedlo. Do akce se plně nezapojila celá společnost, jak předpokládali její vedoucí představitelé. Akci byl vytýkán především nedostatek času na přípravu a zpracování pramenů, vzhledem k minimu času nedošlo k důkladnému prošetření případů, kancelář T-43 si stěžovala na nedostatek kvalifikovaného personálu a též cílená skupina se neosvědčila; mnoho lidí „ze seznamu“ pracovalo jako významní úředníci, za něž se okamžitě zvedly intervence, na což nemohla kancelář T-43 nereagovat. Pokud k tomu všemu navíc ještě připočteme ostrou reakci ze zahraničí, nedostatek pohotových míst v pracovních táborech i dostatečný počet vězňů z inscenovaných procesů, bylo jasné, že akce byla předurčena k zániku. Definitivně akce T-43 skončila v lednu 1950. Jediné, co po ní zbylo, byla kartotéka „nepřátel režimu“ čítající kolem 210 tisíc jmen.

Myšlenka odstranění reakčních živlů z města ale neustoupila. Objevila se opět na jaře roku 1952 v podobě akce B (vystěhování osob obývajících byty proti veřejnému zájmu). Cílem této akce bylo získat ve velkých městech byty pro důstojníky armády, Státní bezpečnosti a pracovníky aparátu ÚV a KV KSČ. Celá akce byla v srpnu 1953 utlumena a v masovém vystěhování se již nepokračovalo.

4.8 Akce D

Vzhledem k tomu, že příkazování do TNP se dělo bez soudních rozsudků, staly se ideálním nástrojem perzekuce v těch případech, kdy neexistovaly důvody k soudnímu procesu. Akce D byla výsledkem příkazování bývalých členů československé armády do TNP Mírov. Probíhala v několika etapách, v rozmezí let 1949 – 1953 a vztahovala se na celé území republiky. Do sítě komunistické diktatury se dostali především důstojníci „vyakčnění“ po únoru 1948, účastníci zahraničního odboje nebo příslušníci velitelského sboru sloužící v těchto funkcích za první republiky.

Návrhy na příkazování podávalo páté oddělení generálního štábu, které podléhalo Bedřichu Reicinovi. Podle těchto návrhů krajské příkazovací komise bez dalšího šetření vydávaly

¹²⁴ Tamtéž, s. 40.

výměry. Důstojníci, kteří se nedopustili žádného trestného činu¹²⁵, byli obvykle v noci zatýkáni a po výslechu transportováni do Mírova. Celkový počet obětí se pohyboval kolem 250 osob.¹²⁶

V Mírově fungoval oproti „normálním táborům“ zpřísněný režim. Panovaly zde mimořádně tvrdé podmínky, nebyly zde povolovány návštěvy, chovanci byli drženi bez práce a krutě týráni¹²⁷ a zcela běžnou záležitostí byla internace i po uplynutí vyměřené doby pobytu v TNP.

Ukázky ze spisů zařazených příslušníků československé armády:

Bohuslav Žďárský škpt. v. v.¹²⁸:

KV StB Ústí nad Labem, 28.4.1949 – návrh na zařazení: Dne 20.4.1949 při preventivním zákroku státně bezpečnostního rázu byl zajištěn B.Ž., nar. 30.10.1902 v Lovčici, okr. Čáslav, tamtéž příslušný, syn Jana a Marie rozené Rathausové, ženatý s Lidií rozenou Čismardiovou, o kterou se stará, nemajetný, pobírá měs. 2400,- Kčs důchodu, na vázaném vkladě má 60 000,- Kčs, posledně bytem Terezín, Masarykovo nám., č.p. 178 a dodán do vazby ONV v Ústí n. L.

B.Ž. škpt. v.v. byl při očistě armády dne 27.4.1948 dán na dovolenou s čekáním a později přeložen do výslužby. Toto opatření bylo učiněno proto, že jmenovaný jako příslušník čs. důstojnického sboru byl znám svým reakčním smýšlením a neskýtal dosti záruk při budování naší armády v duchu lidově demokratickém. Po tomto opatření B.Ž. neprojevil zájem o budovatelské úsilí, vyhýbal se práci a svoji pasivitou ohrožoval výstavbu lidově demokratické republiky. Po jeho propuštění stýkal se výhradně s osobami reakčního smýšlení, postiženými únorovou očištěnou a jelikož bylo nebezpečí, že se na B.Ž. vzhledem k jeho nepřátelskému postoji k dnešnímu lidově demokratickému zřízení, vojenským znalostem a inteligenci, mohly napojiti protistátní živly a tak ohroziti výstavbu lid. dem. zřízení, nebo hospodářský život, by B.Ž. dne 20.4.1949 zatčen a t.č. se nachází ve věznici ONV v Ústí n. L.

Vzhledem k shora uvedeným okolnostem činím návrh na zařazení B.Ž. do tábora nucené práce ve smyslu z. č. 247/1948 Sb. § 2 odst. a, jelikož jde o osobu nepřátelsky zaujatou k dnešnímu lidově demokratickému zřízení.

¹²⁵ StB usilovala při těchto zátazích především o získání důkazů o trestné činnosti důstojníků, např. nedovolené ozbrojování, dále se pídili po různých dokumentech apod.

¹²⁶ Ústecká komise č. 8 přikázala tyto důstojníky: Bystranin Ivan *1914, Burkuš Michal *1916, Doležal Josef *1898, Dundr Antonín *1914, Hlaváček Augustin *1896, Hořínek Jaroslav *1911, Hrabovský Jaroslav *1895, Jelínek Richard *1912, Juriga Valer *1922, Kohoutek Jan *1898, Kučera Jaroslav *1898, Kyrál Vladislav *1912, Moutelík Jaroslav *1911, Novotný Eduard *1903, Nykodým Otakar *1903, Pavlík Bohumil *1904, Peleška František *1921, Peresoljak Jan *1922, Turek Eduard *1901, Vavřina Václav *1902, Raichl Antonín *1895, Růžička Josef *1902, Souhrada Jiří *1898, Škarka Josef *1912, Štrejl Alois *1919, Vostrovský Erik *1906, Žďárský Bohuslav *1902, Žibřid Karel *1909.

¹²⁷ Řada důstojníků zde i zemřela, např. gen. Jaroslav Hrabovský nebo plk. Souhrada.

¹²⁸ Osobní spis Bohuslava Žďárského. SOA Lt., prac. Most, SKNV Ústí n. L. 1949 – 1990, inv. č. 976, kt. č. 1735.

Výměr, 18.5.1949: Rozhodnutím komise č. 8 pro zařazování osob do táborů nucené práce v Ústí n. L. ze dne 17.5.1949 pod č.j. 21 zařazujete se podle § 2 odst. 1a z.č. 247/1948 Sb. do tábora nucené práce v Mírově na dobu 24 měsíců.

Konáním šetření bylo zjištěno, že jste neprojevil zájem o budovatelské úsilí, vyhýbal se práci a svoji pasivitou ohrožoval výstavbu lidově demokratické republiky.

Bohumil Pavlík, býv. důstojník ČSA¹²⁹:

OV NB v Litoměřicích, 6.2.1950, posouzení dle z. č. 247/1948 Sb.: Předkládám návrh na zařazení do tábora nucené práce B.P., nar. 26.4.1904, posledně bytem v Litoměřicích... .

Jmenovaný jest otcem 3 dětí a byl posledně zaměstnán jako úředník v uhelných skladech v Litoměřicích.

Jmenovaného navrhuji do tábora nucené práce z toho důvodu, že se ihned po svém propuštění z ČSA nezapojil do pracovního procesu a v tom úmyslu, aby se nemusel zúčastnit pracovního procesu. B.P. měl negativní postoj k dnešnímu státnímu zřízení.

Jmenovaný byl ve svém okolí považován za osobu reakční a občas se stýkal s osobami, konajícími drobnou rozkladnou práci. Z toho důvodu navrhuji, aby B.P. byl dodán na dobu jednoho roku do tábora nucené práce.

Výměr, 17.2.1950: „... zařazujete se do tábora nucené práce v Mírově na dobu 24 měsíců.

Provedeným vyšetřováním bylo zjištěno, že jste osobou uvedenou v § 2, odst. 1 lit. a) z. č. 247/1948 Sb. neboť po propuštění z branné moci jste se nezapojil ihned řádně do pracovního procesu.“

Erik Vostrovský, býv. major ČSA¹³⁰:

KV StB v Ústí n. L., 14.1.1950, trestní oznámení: Podstata obvinění: E.V. byl v důsledku politické nespolehlivosti po únoru 1948 propuštěn z činné služby a byl dán do výslužby. Pro své reakční smýšlení nezapojil se ihned po propuštění z vojenské služby do pracovního procesu v úmyslu, aby se nemusel zúčastnit budovatelského úsilí našeho lidu. Z téže příčiny ani dosud nevyvíjí ve svém nynějším zaměstnání nadšené pracovní úsilí a je znám jako osoba nejevící o práci zvláštní zájem. Ve svém okolí je považován za osobu silně reakčně zaměřenou, která po osvobození odsuzovala pokrokové směry a nová opatření v lid. dem. armádě, která se důvěrně stýká s osobami konajícími drobnou rozkladnou práci, která jim sice nemůže býti dokázána, ale podle veřejného mínění je pokládána za ohrožující lidově demokratické zřízení.

OV NB v Litoměřicích, 6.2.1950, posouzení dle z. č. 247/1948 Sb.: Předkládám návrh na zařazení do tábora nucené práce E.V., nar. 13.1.1906, posledně bytem Litoměřice... .

Jmenovaný byl posledně zaměstnán u státních stavebních závodů v Ústí n. L.

E.V. jest otcem dvou dětí.

Jmenovaného navrhuji do tábora nucené práce, jelikož se ihned po propuštění z ČSA nezapojil do pracovního procesu, aby se nemusel zúčastnit budovatelského úsilí našeho lidu.

Ve svém okolí jest považován za osobu silně reakční a důvěrně se stýká s osobami silně reakčními.

Vzhledem k shora uvedeným okolnostem navrhuji zařazení na dobu jednoho roku do tábora nucené práce.

Výměr, 17.2.1950: „... zařazujete se do tábora nucené práce v Mírově na dobu 24 měsíců.

Provedeným vyšetřováním bylo zjištěno, že jste osobou uvedenou v § 2 odst. 1, lit. a) z. č. 247/1948 Sb. neboť jste se plně nezapojil do pracovního procesu“.

¹²⁹ Osobní spis Bohumila Pavlíka. Tamtéž, inv. č. 976, kt. č. 1735.

¹³⁰ Osobní spis Erika Vostrovského. Tamtéž, inv. č. 976, kt. č. 1735.

KNV v Ústí n. L., 16.2.1952, E.V., zařazení do TNP – odčinění odsouzení: Výměrem KNV – komise č. 8 pro zařazování osob do TNP v Ústí n. L. z dne 17.2.1950.... byl zařazen E.V., nar. 1906, býv. major čsl. branné moci do TNP na dobu 24 měsíců.

MV při revizi případu dospělo k rozhodnutí, že u E.V. nebyly podmínky pro zařazení do TNP a dalo proto sem tajný pokyn, aby E.V. byl umožněn návrat do zaměstnání, které vykonával před zařazením případně umožniti mu nástup do jiného přiměřeného zaměstnání. Dále se má zjistiti, jaký má byt, umožniti mu přidělení řádného bytu. Bude-li vyžadovati potvrzení pro zaměstnavatele, dáti pokyn zaměstnavateli, aby na E.V. bylo pohlíženo jako na plnoprávního občana a nečiněny mu při hledání zaměstnání, opatřování bytu, vrácení zabaveného majetku potíže a vycházeti mu vstříc, umožniti dostudování dětem.

Dávám tento tajný pokyn na vědomost a žádám, aby E.V. bylo vycházeno vstříc a umožněno zapojiti se i s rodinou do pracovního poměru, dětem umožněno dostudování, nečiněny mu pro zařazení do TNP obtíže a z tohoto zařazení nevyvozována nespolehlivost E.V.

5. Činnost příkazovacích komisí pro zařazování osob do táborů nucené práce

Příkazovací, taktéž nalézací, komise byly zřízeny na základě § 3 zákona č. 247/1948 Sb. o táborech nucené práce z 25. října 1948 a jak vyplývá z jejich názvu, rozhodovaly o zařazení do tábora a o době trvání pobytu v něm. Nejkratší možnou dobou přikázání do TNP byly tři měsíce, naopak nejdelší možnou dobou pobytu v TNP byly dva roky, tj. 24 měsíců.

Tyto komise byly tříčlenné, skládaly se z předsedy a dvou členů, současně byli jmenováni i náhradníci, kteří byli zváni k jednotlivým jednáním komisí, aby nebyla narušena plynulost řízení v případě odchodu jednoho z členů. Členy a náhradníky jmenovalo ministerstvo vnitra, po zahájení své činnosti, tj. od 1. ledna 1949, pak krajské národní výbory (dále již jen KNV).¹³¹ Do konce listopadu 1948 měly být jmenovány všechny komise pro výběr osob určených k zařazení do pracovních táborů. Členové komise, popř. náhradníci, měli nárok na úhradu výloh spojených s výkonem jejich funkce. Za rok 1948 tyto výlohy vyplácelo ministerstvo vnitra, od ledna 1949 příslušný KNV. V listopadu 1949 k trojici přibyl ještě úředník s hlasem poradním, který měl na starosti správné formulování výměrů po stránce právní.

5.1 Územní působnost příkazovacích komisí

Sídla a obvody působnosti nalézacích komisí byly určeny na základě vyhlášky ministerstva vnitra č. 3037; celkem bylo ustanoveno 19 komisí (18 pro české země, 1 pro Slovensko).

Komise č. 1 se sídlem v Praze; s působností pro obvod Ústředního národního výboru (ÚNV) hlavního města Prahy.

Komise č. 2 se sídlem v Praze; s působností pro tyto správní okresy: Beroun, Brandýs nad Labem, Český Brod, Hořovice, Jílové, Praha – venkov – jih, Praha – venkov – sever, Příbram, Říčany.

Komise č. 3 se sídlem v Kladně; správní okresy: Kladno, Kralupy nad Vltavou, Louny, Rakovník, Roudnice nad Labem, Slaný, Žatec.

Komise č. 4 se sídlem v Mladé Boleslavi; správní okresy: Mladá Boleslav, Dubá, Mnichovo Hradiště, Jičín, Mělník, Nymburk, Poděbrady.

¹³¹ Výnosem MV ze 14. července 1949 byly příkazovací komise převedeny do pravomoci KNV.

- Komise č. 5 se sídlem v Plzni; s působností pro statutární město Plzeň a správní okresy: Blatná, Domažlice, Klatovy, Kralovice, Planá, Plzeň – venkov, Rokycany, Stříbro, Tachov, Horšovský Týn, Přeštice.
- Komise č. 6 se sídlem v Karlových Varech; správní okresy: Aš, Cheb, Jáchymov, Kadaň, Kraslice, Mariánské Lázně, Loket, Nejdek, Podbořany, Sokolov, Teplá, Karlovy Vary, Vejprty, Žlutice.
- Komise č. 7 se sídlem v Ústí nad Labem; správní okresy: Bílina, Děčín, Duchcov, Chomutov, Litoměřice, Most, Teplice, Ústí nad Labem.
- Komise č. 8 se sídlem v Liberci; s působností pro statutární město Liberec a správní okresy: Frýdlant, Jablonec nad Nisou, Jablonné v Podještědí, Jilemnice, Liberec – venkov, Česká Lípa, Rumburk, Semily, Šluknov, Turnov, Varnsdorf.
- Komise č. 9 se sídlem v Hradci Králové; správní okresy: Broumov, Nový Bydžov, Dobruška, Dvůr Králové nad Labem, Hořice, Hradec Králové, Jaroměř, Nové Město nad Metují, Náchod, Nová Paka, Rychnov nad Kněžnou, Trutnov, Vrchlabí.
- Komise č. 10 se sídlem v Pardubicích; správní okresy: Chrudim, Lanškroun, Litomyšl, Vysoké Mýto, Pardubice, Polička, Ústí nad Orlicí, Žamberk.
- Komise č. 11 se sídlem v Havlíčkově Brodě; správní okresy: Havlíčkův Brod, Čáslav, Kutná Hora, Humpolec, Chotěboř, Kolín, Ledec nad Sázavou.
- Komise č. 12 se sídlem v Táboře; správní okresy: Benešov, Kamenice nad Lipou, Milevsko, Pelhřimov, Sedlčany, Tábor, Vlašim.
- Komise č. 13 se sídlem v Českých Budějovicích; správní okresy: České Budějovice, Jindřichův Hradec, Kaplice, Český Krumlov, Písek, Prachatice, Strakonice, Třeboň, Týn nad Vltavou.
- Komise č. 14 se sídlem v Jihlavě; správní okresy: Moravské Budějovice, Dačice, Jihlava, Moravský Krumlov, Velké Meziříčí, Třebíč, Znojmo.
- Komise č. 15 se sídlem v Brně; s působností pro statutární město Brno a správní okresy: Boskovice, Brno – venkov, Hustopeče, Nové Město na Moravě, Mikulov, Tišnov, Moravská Třebová, Vyškov.
- Komise č. 16 se sídlem v Olomouci; s působností pro statutární město Olomouc a správní okresy: Moravský Beroun, Holešov, Hranice, Kroměříž, Litovel, Olomouc- venkov, Prostějov, Šternberk, Přerov, Šumperk, Záhřeb, Rýmařov.
- Komise č. 17 se sídlem ve Zlíně; správní okresy: Uherský Brod, Hodonín, Uherské Hradiště, Kyjov, Zlín.

Komise č. 18 se sídlem v Ostravě; s působností pro statutární město Ostravu a Opavu a správní okresy: Fryštát, Nový Jičín, Valašské Meziříčí, Místek, Český Těšín, Vsetín, Bílovec, Bruntál, Jeseník, Hlučín, Krnov, Opava – venkov.
Komise č. 19 se sídlem v Bratislavě; s působností pro celé Slovensko.¹³²

Brzy se ukázalo, že sídla jednotlivých komisí se nekryla se sídly a obvody krajů podle zákona č. 280/1948 Sb. o krajském zřízení. Bylo tedy nutné zrušit komisi č. 11 se sídlem v Havlíčkově Brodě a komisi č. 12 v Táboře.¹³³ Jejich působnost byla rozdělena mezi okolní komise. Podle nového očíslování bylo pak tedy na území Čech, Moravy a Slezska celkem 16 komisí (Praha 1, Praha 2, Kladno, Mladá Boleslav, České Budějovice, Plzeň, Karlovy Vary, Ústí nad Labem, Liberec, Hradec Králové, Pardubice, Jihlava, Brno, Olomouc, Gottwaldov – přejmenovaný Zlín a Ostrava). Na Slovensku vzniklo 6 samostatných krajských komisí se sídly v Banské Bystrici, Bratislavě, Košicích, Nitře, Prešově a Žilině.

5.2 Skupiny zařazovaných osob do TNP

Komise ve svých výměrech rozhodovaly v případech § 2, odst. 1, písm. a)¹³⁴ zákona č. 247/1948 Sb., tj. u netrestaných osob, o zařazení do tábora a o době trvání pobytu v něm. Do této skupiny „odsouzených“ patřily osoby vyhýbající se práci nebo ohrožující výstavbu lidově demokratického zřízení nebo hospodářský život. Toto poměrně obecné vymezení umožňovalo vztáhnout znění na tuláky, absentéry, opilce či prostitutky stejně jako na bývalé podnikatele, statkáře, na šmelináře a nepoctivé obchodníky stejně jako na kritiky a odpůrce režimu. Podmínkou pro zařazení všech osob do TNP byla tělesná i duševní způsobilost a věk v rozmezí 18 až 60 let.

Druhou skupinou osob, která mohla být přikázána do TNP, byly osoby právoplatně odsouzené soudem podle těchto následujících zákonů:

1. zákon č. 231/1948 Sb. ze 6. října 1948 na ochranu lidově demokratické republiky (týkal se trestných činů proti státu – velezrady, sdružování proti státu, pobuřování proti republice a hanobení republiky; trestných činů proti vnější bezpečnosti státu –

¹³² KAPLAN, K.: Dokumenty, s. 139 – 140.

¹³³ Došlo k tomu vyhláškou MV č. 360 z 19. února 1949.

¹³⁴ Osoby, které jsou starší 18 let, nepřekročily 60. rok věku a jsou tělesně a duševně způsobilé, ale práci se vyhýbají nebo ohrožují výstavbu lidově demokratického zřízení nebo hospodářský život, zvláště veřejné zásobování, a osoby, které jim to umožňují.

vyzvědačství, ohrožení obrany republiky, válečné zrady, nedovoleného zpravodajství; trestných činů proti vnitřní bezpečnosti státu – útoků na život, vzbouření, ublížení na cti prezidentu republiky, nedovoleného ozbrojování, šíření poplašné zprávy, sabotáže; trestných činů proti mezinárodním vztahům – neoprávněného opuštění území republiky, poškozování zájmu republiky v cizině);

2. zákon č. 15/1947 Sb. ze 13. února 1947 o stíhání černého obchodu a podobných pletichách (sem patřilo obchodování s předměty potřeby za přemrštěnou cenu s cílem nepřiměřeného zisku či prospěchu, nadměrný vývoz předmětů potřeby do ciziny nebo naopak jejich dovoz na úkor řízeného hospodářství a všechna jiná nekalá jednání způsobilá vyvolat nedostatek nebo zdražení předmětů potřeby na trhu);
3. zákon č. 27/1947 Sb. o trestní ochraně provádění dvouletého hospodářského plánu (postihoval ty, kteří se dopustili jednání či opomenutí ohrožujícího uskutečnění dvouletého hospodářského plánu nebo jeho jmenovitého úkolu s úmyslem jej zmařit nebo ztížit);
4. zákon č. 165/1946 Sb. o trestní ochraně národních podniků, znárodněných podniků a podniků pod národní správou (postihoval poškození budov, zařízení, strojů, náradí nebo jiných věcí užívaných k provozu národního podniku, znárodněného podniku či podniku pod národní správou, s úmyslem zmařit, ztížit nebo ohrozit jeho provoz).¹³⁵

Osoby odsouzené podle výše uvedených zákonů si nejprve odpykaly svůj soudní trest, poté měly být zařazeny za účelem převýchovy do TNP. Komise v tomto případě rozhodovaly o době pobytu strávené v TNP.

Poslední skupinou zařazovaných byly osoby, které se dopustily správních přestupků a u nichž bylo vysloveno, že si svůj trest na svobodě delší jak tři měsíce odpykají místo v donucovací pracovně v TNP. Důležité bylo, aby bezpečnostní referent ONV ve svém nálezu uvedl, že trest bude proveden místo v donucovací pracovně v TNP. Zařídil dodání odsouzeného do TNP a podal o tom zprávu příkazovací komisi. Podle povahy případu mohl rovněž navrhnout komisi další zařazení odsouzeného do TNP po odpykání původního trestu, přičemž doby pobytu v táboře se nesčítaly (tzn. první trest si dotyčný odpykal místo v donucovací pracovně v TNP a druhým opatřením mohlo být přikázání do TNP za účelem výchovy k práci).

¹³⁵ BORÁK, M. – JANÁK, D.: TNP v ČSR, s. 17 – 18.

5.3 Pravomoci a úkoly nalézacích komisí

Nalézací komise podle povahy případu mohly rozhodovat i o vedlejších opatřeních, což lze vlastně chápat jako další trest: mimo příkázání do TNP mohl být zařazené osobě zakázán po jejím propuštění z tábora pobyt v určitém územním okrsku nebo místě, komise mohla přikročit i k tomu, že dotyčné osobě přímo místo pobytu určila. Mezi vedlejší nařízení patřil i příkaz k vyklizení bytu, rozhodnutí o zavedení národní správy do živnostenského podniku nebo majetkových podstat nebo rozhodnutí o odnětí živnostenského oprávnění.

Komise rovněž rozhodovaly na návrh správy tábora o zkrácení pobytu po uplynutí nejméně tří měsíců od data zařazení za podmínky, že příkázaná osoba svou pracovitostí a chováním skýtala jistotu, že po propuštění povede spořádaný život. V opačném případě mohly pobyt v táboře i prodloužit.

K dalším úkolům patřilo i schvalovat opatření tábora, kterým byly zařazené osoby z TNP propuštěny, bez ohledu na určenou dobu povinného pobytu, v okamžiku, kdy se staly trvale tělesně nebo duševně nezpůsobilými k práci a k pobytu v táboře. To vše muselo být samozřejmě podloženo lékařským posudkem.

Příkazovací komise měly na základě pokynu ministerstva vnitra nařízeno, kam mají osoby zařazené do TNP dodávat. Přeprava zařazených osob probíhala ve větších skupinkách vlakem do nejbližší železniční stanice, odkud poté následovala cesta autobusem. Ten zajišťoval podnik, který měl největší zájem na přílivu pracovních sil. Všeobecně platilo pravidlo, že komise příkazovaly do táborů ve svém kraji, které byly zřizovány v blízkosti velkých podniků, tj. např. dolů, továren, oceláren nebo železáren. Jako příklad uvedu činnost pražské komise č. 1, která příkazovala muže do TNP Kladno – Dříň s určením pro Spojené ocelárny a Důl A. Zápotocký a ústecké komise, která příkazovala muže pro TNP V Dolním Jiřetíně s určením pro Severočeské hnědouhelné doly v Mostě.¹³⁶ Pro ženy příkázané českými komise byl určen sběrný tábor v Lešanech a tábor II v Českých Budějovicích; moravskoslezské komise dodávaly ženy výhradně do zemské donucovací pracovny ve Znojmě.

K zásadní přeměně došlo při reorganizaci TNP k 1. lednu 1950. Byly zřízeny tzv. sběrné tábory,¹³⁷ jimiž musely projít všechny osoby příkázané do TNP. Zde došlo k jejich rozdělení

¹³⁶ Do této lokality příkazovaly i další komise: Praha – venkov, Kladno, Ml. Boleslav, Plzeň, Karlovy Vary a Liberec.

¹³⁷ Sběrné tábory **pro muže**: TNP v Pardubicích (kraje Pardubice, Hradec Králové, z pražského tyto okresy: Český Brod, Nymburk, Poděbrady, Kolín a Kutná Hora); TNP ve Sv. Janu pod Skalou (kraje České Budějovice, Plzeň, hl. m. Praha, okresy Praha – jih, východ, západ, sever, Říčany, Benešov, Vlašim, Votice, Sedlčany, Dobříš, Brandýs n. L., Kralupy n. Vlt., Slaný, Nové Strašecí, Rakovník, Beroun, Hořovice, Příbram a Kladno); TNP ve Všebořicích (kraje Liberec, Ústí n. L., Karlovy Vary, z pražského kraje okresy Mělník a Mladá

(podle pracovních schopností, fyzické zdatnosti, věku, druhu provinění a sociálního původu) a následně pak k zařazení do vhodného TNP, kam byli „zařazenci“ nebo též „chovanci“ ze sběrného tábora odesláni.

Pro muže fungovaly tyto sběrné tábory: Pardubice, Všebořice, Svatý Jan pod Skalou, Brno, Ostrava – Kunčice; pro ženy Dlažkovice u Lovosic a Valtice na Moravě.

Jak již jsem zmiňovala výše, komise byla tvořena třemi členy a současně byli jmenováni i náhradníci. Členové komisí po svém jmenování do funkce skládali slib, že budou „*ve všem svém jednání dbát jen prospěchu a zájmu lidu*“.¹³⁸ Jednotlivé schůze byly svolávány předsedou do sídel komisí, dle potřeby se však mohla konat tzv. výjezdní zasedání v některých dalších městech kraje. Zasedání¹³⁹ komisí byla neveřejná, ale mimo komisi se jich mohli zúčastnit např. zapisovatel, bezpečnostní referent ONV, který podal v předběžném řízení návrh na zařazení, úředník práva znalý nebo vyslaný zástupce ministerstva vnitra. K výsledku mohli být samozřejmě předvoláni svědci a znalci. Na zasedáních komisí byly projednávány pouze předem avizované záležitosti; o ostatních věcech se mohlo jednat pouze se souhlasem většiny zbývajících členů komise. Hlavní náplní těchto komisí byla „dodavatelská činnost“ do TNP. S vyhledáváním a zjišťováním osob měly komisím pomáhat orgány SNB, orgány veřejné správy (zejména ONV, MNV) nebo úřady ochrany práce. V okamžiku podezření byly povinny nahlásit jméno dotyčného bezpečnostnímu referentu ONV, nejčastěji podle místa momentálního pobytu osoby. Bezpečnostní referent zahájil stíhání, v případě nedostatečných důkazních prostředků nařídil doplnění. Přičemž platilo, že: „*Skutečnosti všeobecně známé nebo známé úřadu z jeho vlastní úřední činnosti nepotřebují důkazů*“.¹⁴⁰ Po ukončení šetření podal bezpečnostní referent komisi návrh na zařazení, který obsahoval délku výměru pobytu v TNP a dále např. majetkové, výdělkové, rodinné nebo sociální poměry (počet rodinných příslušníků, o něž je dotyčná osoba povinna se starat), dále údaje o velikosti bytu, výši nájemného a v případě živnostníka údaje o druhu, rozsahu a prosperitě jeho podniku. Komise byla usnášení schopná pouze za přítomnosti všech jejích

Boleslav); TNP v Ostravě – Kunčicích (kraje Ostrava, z olomouckého okresy Šumperk, Rýmařov, Bruntál a Hranice, z gottwaldovského okresy Valašské Meziříčí, Vsetín, Valašské Klobouky).

Sběrné tábory **pro ženy**: TNP v Dlažkovicích (kraje Praha, Praha – město, Pardubice, Hradec Králové, Liberec, Ústí n. L., Karlovy Vary, Plzeň a České Budějovice); TNP ve Valticích (kraje Brno, Jihlava, Olomouc, Gottwaldov a Ostrava).

Sběrné tábory pro osoby starší 18 let, které nedovršily 21 let: TNP ve Všebořicích a TNP v Třinci.

¹³⁸ BORÁK, M. – JANÁK, D.: TNP v ČSR, s. 19.

¹³⁹ O každé schůzi musel být veden zápis, který sepsal úředník (zapisovatel) určený k této práci předsedou. Každý zápis obsahoval: výčet členů komise, kdo se omluvil, o čem se jednalo. Na závěr byla vždy přidána presenční listina.

¹⁴⁰ Zákon o TNP – prozatímní pokyny MV z 27. prosince 1948, část III. SOA Lt, prac. Most, SKNV Ústí n. L. 1949-1990, inv. č. 976, kt.č. 1735.

členů. K rozhodnutí stačila prostá většina hlasů; hlasovalo se bez udání důvodů, pouze kladně (pro – ano) nebo záporně (proti – ne). Předseda hlasoval vždy nakonec.

V případě, že komise rozhodla pro zařazení do TNP, byl vyhotoven o jejím rozhodnutí písemný výměr, který obsahoval tyto náležitosti: výrok, odůvodnění a poučení o opravných prostředcích. Ve výměru byla vždy uvedena komise, která jej vydala, číslo jednací, datum rozhodnutí a podpis vedoucího komise nebo jeho zástupce. Výrok nesměl postrádat informaci, na jakou dobu se osoba do tábora zařazuje, a v případě nařízení vedlejšího opatření i toto rozhodnutí. Zvláštním výnosem bylo stanoveno i to, do kterých TNP budou zařazené osoby dodávány (většinou platilo, že komise přikazovaly do táborů v kraji; např. komise č. 8. v Ústí nad Labem přikazovala pro rok 1949 muže nejčastěji do TNP v Dolním Jiřetíně a posléze do TNP ve Všebořicích, ženy do TNP v Dlažkovicích). Proti rozhodnutí komise bylo možné se odvolat k odvolací komisi zřízené u ministerstva vnitra ve lhůtě patnácti dnů ode dne doručení výměru.

Výměr byl doručován přímo určené osobě. V případě nebezpečí útěku dotyčné osoby doručovala výměr policie – SNB na pokyn bezpečnostního referenta, který zodpovídal za „dodání“ určené osoby do TNP. Opis výměru se současně doručoval státnímu zastupitelství, příslušnému podle místa narození osoby, k vyznačení záznamu v trestním rejstříku. U osob narozených v cizině nebo osob bez státní příslušnosti putoval opis výměru na státní zastupitelství v Brně. Pokud byla zařazovaná osoba v pracovním poměru, zasílal se opis výměru u veřejných zaměstnanců okresnímu úřadu práce, jinak služebnímu úřadu. Další opis mohl být zaslán i SNB, pokud se podílela na provedení výkonu. Dodání osoby do TNP zajišťoval bezpečnostní referent KNV prostřednictvím orgánů SNB ihned po obdržení příslušného výměru, případně i dříve, tedy bezprostředně po sdělení rozhodnutí komise.¹⁴¹

Komise mohla ve výjimečných případech povolit odklad výkonu zařazení či jeho přerušení. Nejčastěji se tak stávalo v důsledku vážného zdravotního stavu nebo pokud dotyčná osoba trpěla nakažlivou nemocí. Odklad či přerušení výkonu zařazení platil rovněž pro ženy ve vysokém stupni těhotenství a pro kojící matky, dále pro muže, kteří měli nastoupit vojenskou službu a v mimořádných případech bylo přerušení udělováno malým zemědělcům v době jarních zemědělských prací či sklizně (tzv. zemědělská dovolená).

¹⁴¹ SOUKUP, L.: Zákon o TNP, s. 422.

5.4 Odvolací řízení

O odvolání proti výměru příkazovací komise se v zákoně č. 247/1948 příliš mnoho nemluví (pouze § 5).¹⁴² Odvolací komise fungovala při ministerstvu vnitra, byla posledním možnou odvolací instancí a její rozhodnutí bylo tedy konečné. Rozhodovala na základě jednacích spisů nalézací komise (zde byl kladen důraz na zachycení všech skutečností a jejich ověření prostřednictvím SNB, dále na svědecké výpovědi) a odvolacích námitek. Pro odvolací řízení byly používány zásady správního řízení a to podle vládního nařízení č. 8/1928 Sb. Každé odvolání mělo být kolkováno kolkem v hodnotě 20 Kčs. V dubnu 1949 MV vydalo pokyny pro odvolací řízení, komise se však v tomto období scházela velmi nepravidelně a nevyřešené případy se hromadily. Od září 1949 probíhala zasedání komise již pravidelně. Odvolání bylo a je právem každého občana, a proto muselo být důsledně přihlíženo ke všem skutkovým podstatám uvedeným v jednotlivých odvoláních. Odvolací námítka byly přešetřovány především v případě, že v nalézacím řízení nemohla být vyslechnuta osoba, která byla zařazována do TNP. Ke každé odvolací námítce muselo být nalézací komisí zaujato stanovisko a předložen návrh s odůvodněním. V případě neúplnosti jednotlivých spisů mohla odvolací komise spisy vrátit komisi příkazovací k doplnění anebo je sama doplnit. V okamžiku, kdy nalézací komise předložila odvolání ministerstvu vnitra, spadalo toto odvolání výlučně do kompetence odvolací komise při MV. Tudíž nalézací komise již nemohla své rozhodnutí měnit. Rozhodnutí komise odvolací bylo konečné. Jednotlivá odvolání proti rozhodnutím příkazovacích komisí se podávala u bezpečnostního referenta ONV podle místa pobytu odvolávajícího se, nejpozději však do 15-ti dnů¹⁴³ od data doručení výměru (v mnoha jednacích spisech zůstala uchována i obálka s poštovním razítkem a příslušným datem). Ten je dále předkládal i se svým vyjádřením, nejpozději však do 14-ti dnů, bezpečnostnímu referentu KNV. Bezpečnostní referent KNV rozhodoval, zda rada KNV odvolání vyhoví nebo zda bude dále postoupeno odvolací komisi při MV. Jakmile příkazovací komise předložila jednou odvolání komisi při MV, přestala platit její kompetence ve vyřizování tohoto spisu. O odvolání rozhodovala výlučně pouze a jenom odvolací komise při MV. Odvolací komise zanikla společně se zrušením zákona o TNP.¹⁴⁴

¹⁴² *Odvolání podané proti rozhodnutí vydanému podle § 3 nebo § 4 nemá odkladného účinku.*

¹⁴³ Vládní nařízení č. 8/1928 Sb.: „*Odvolání, jež bylo podáno opožděně, nebo není přípustné, odmítne úřad, u něhož odvolání má býti podáno.*“

¹⁴⁴ Pokyny pro odvolací řízení o odvoláních do rozhodnutí komisí pro zařazování osob do TNP z 23. dubna a 14. července 1949. SOA Lt., prac. Most, SKNV Ústí n.L. 1949-1990, inv. č. 976, kt.č. 1735.

5.5 Změny v činnosti příkazovacích komisí v roce 1950

V dubnu 1950 došlo k celé řadě změn týkajících se fungování příkazovacích komisí. Komise působily při KNV v rámci jejího bezpečnostního referátu, předsedou byl ustanoven bezpečnostní referent KNV nebo jiný člen KNV jmenovaný radou KNV. Rada KNV rovněž pověřovala náhradníka předsedy komise, další dva členy komise a jejich náhradníky. Všichni jmenovaní pocházeli „zásadně z řad dělníků“. Předseda komise zodpovídal za řádně připravená jednání komise, dodržování předpisů a zejména za dodání osob, které byly komisí zařazeny do TNP. Rozhodnutí komise se opírala o řádně zjištěné a objektivní skutkové okolnosti ověřené bezpečnostními referenty ONV. Ve všech případech měl být proveden u osob zařazovaných do TNP výslech před komisí. Mělo se tak stát i tehdy, pokud byl výslech uskutečněn již v předběžném řízení. Jednání komise se účastnil vždy jako odborník práva znalý poradce KNV nebo ONV, kterého určoval předseda komise. Zápis o jednání byl podepisován všemi členy. Ke každému rozhodnutí komise o zařazení do TNP musel být vydán písemný výměr.

Výrazné změny nastaly v případě odvolacího řízení. Odvolání proti rozhodnutí komise se podávala u bezpečnostního referenta ONV, příslušného podle místa pobytu odvolávajícího se. Bezpečnostní referent zajistil přešetření údajů a předložil je i se svým případným vyjádřením do 14-ti dnů předsedovi komise. Ten spisy postoupil i se svým návrhem předsedovi KNV, který do osmi dnů ode dne, kdy odvolání došlo předsedovi komise, rozhodl, zda odvolání předloží radě KNV nebo ministerstvu vnitra. Radě KNV se odvolání předkládala jen tehdy, mělo-li jim být vyhověno. Předseda KNV měl právo podle zákona o krajském zřízení zastavit výkon rozhodnutí komise.

Předseda komise dohlížel na to, zda tábory v obvodu jeho působnosti splňovaly vytyčený účel. Společně s velitelem tábora odpovídal za výchovu zařazených osob. Dbal na to, aby byly objektivně zjišťovány předpoklady pro rozhodování komise o zkrácení pobytu v táboře na základě dosažených pracovních výsledků zařazených osob, mohl uplatnit svůj vliv na udělování dovolených, návštěv a dalších úlev, které byly podmíněny pracovitostí zařazené osoby. Komise měla na starosti případy propuštění těch osob, které se v práci osvědčily a žádaly, aby byly na dosavadní pracoviště přiděleny. Tento příslib trvalé práce, na jehož základě byly osoby z tábora propuštěny, měl být stvrzen podpisem smluvního závazku na dobu nejméně 5 let. Pro toto rozhodnutí bylo směrodatné stanovisko zaměstnanecké rady závodu, kde zařazená osoba pracovala.

Předseda komise pečoval i o lékařský dozor nad tábory v obvodu s pomocí zdravotního referátu KNV.

Orgány lidové správy, tj. národní výbory všech stupňů, byly povinny v mezích své působnosti přispívat k naplnění účelu zákona o TNP. Především tedy dbaly, aby do táborů byly zařazovány osoby „*pro jejich výchovu k práci jako občanské povinnosti a aby bylo využito jejich pracovních schopností k prospěchu celku*“.¹⁴⁵

Výnosem ministerstva vnitra z 1. června 1950 došlo k dalším, posledním změnám: v krajích, kde „pokulhávalo“ vyřizování odvolacích lhůt, mělo být zřízeno více příkazovacích komisí. U osob zařazovaných do TNP po odpykání soudního trestu bylo jejich přikázání do TNP ze zákona obligatorní. Komise rozhodovala pouze o délce zařazení. Ve výjimečných případech, pokud bylo zařazení „z hlediska třídního a politického“ nevhodné, mohla komise povolit odklad zařazení nebo alespoň zmírnit přikázání na nejnižší možnou délku pobytu, tj. tři měsíce.¹⁴⁶

5.6 Vývoj komisí po 1. srpnu 1950

Dle § 90 z. č. 89/1950 Sb. o trestním řízení správním byly od 1. srpna 1950 zřízeny trestní komise ONV či KNV, které nahrazovaly činnost bývalých příkazovacích komisí. Pokud byl spáchán přestupek, ze kterého bylo patrné, že jím byl nebo měl být projeven nepřátelský postoj k lidově demokratickému zřízení republiky nebo k její socialistické výstavbě, mohly tyto nově ustanovené komise uložit trest odnětí svobody od 3 měsíců do dvou let a místem výkonu se mohl stát tábor nucené práce.

Trestní zákon správní č. 86/1950 Sb. ze 12. července 1950 ve svém § 36 stanovil, že osoby, které spáchaným trestným činem projeví nepřátelství k lidově demokratickému řádu a během výkonu trestu neprokázaly práci a svým chováním, že povedou řádný život pracujícího člověka, mohou být po odpykání celého soudního trestu odnětí svobody zařazeny do TNP na 3 měsíce až dva roky.¹⁴⁷ O jejich zařazení do TNP rozhodovaly podle § 279 zákona č. 87/1950 o trestním řízení soudním na návrh krajského prokurátora komise

¹⁴⁵ Směrnice MV č. 256/00-1-BP/7 ze dne 28. dubna 1950 k provedení z. č. 247/1948 Sb. o TNP. A BS Praha, A 2/1 - 4.

¹⁴⁶ Výnos MV č. 1314 taj./50-TNP/006 z 1. června 1950. A BS Praha, A 2/1 - 4.

¹⁴⁷ Trestní zákon č. 86 ze dne 12. července 1950. Sběrka zákonů republiky československé, s. 213 - 263.

pro podmíněné propuštění zřízené u krajského soudu, v jehož obvodu se na odsouzeném vykonával trest odnětí svobody.¹⁴⁸

V porovnání s příkazovacími komise trestní komise značně zaostávaly co do počtu osob dodaných do TNP. Rovněž výrazně poklesl příliv chovanců a nezlepšilo se ani třídní posuzování případů. Jediné, co v počátečním fungování trestních komisí alespoň částečně navyšovalo stavy chovanců v TNP, byl příliv osob zařazených ještě podle výměrů starých příkazovacích komisí. Tito lidé se např. vraceli z nemocnic, z přerušného pobytu, nebo to byli chycení uprchlíci či chovanci, kterým byl povolen odklad v nástupu (pro těhotenství nebo z důvodu konání základní vojenské služby).

V následujícím období se situace nadále zhoršovala. Okresní trestní komise vykazovaly stále menší počet osob zařazených do TNP. Navíc i komisím pro podmíněné propuštění u krajských soudů „ubyla práce“; většina osob vhodných k zařazení do TNP totiž směřovala do Jáchymovských dolů, které byly vyňaty z kompetence ministerstva spravedlnosti. Jiní vězni, kteří si odpykávali svůj soudní trest, měli dobrou pracovní morálku, takže nedávali podnět k zařazení do TNP. A když se k této situaci ještě připojil upadající zájem politických orgánů o tyto instituce, bylo o osudu TNP a s nimi spojených komisí rozhodnuto.

5.7 Stručná rekapitulace činnosti příkazovacích, resp. trestních komisí v letech 1948 - 1954

Nalézací komise zahájily svůj provoz v prosinci roku 1948, resp. v lednu 1949. Ovšem již od počátku se stěrávaly s problémy, které se týkaly jak počtu přikázaných osob, tak sociální skladby osazenstva jednotlivých TNP. Komisím se totiž nedařilo plnit stanovené počty chovanců (plánovaný počet 30 000 chovanců se již od prvních dnů fungování příkazovacích komisí zdál naprosto nereálný).¹⁴⁹ Naprostou většinu v táborech tvořili příslušníci dělnické třídy (v počátečních měsících to bylo až 40 % osazenstva tábora), kteří například porušili pracovní morálku, nikoli třídní nepřátelé. Navíc zařazení do TNP se všeobecně chápalo jako trest a ne jako výchovný prostředek. Zákon o TNP tak spíše působil jako prostředek k odstraňování asociálních živlů než jako „třídní zbraň proti kapitalistům“.¹⁵⁰ Ani

¹⁴⁸ Zákon č. 86 ze dne 12. července 1950 o trestním řízení soudním (trestní řád). Sbírnka zákonů republiky československé, s. 264 – 308.

¹⁴⁹ Za rok 1949 projednaly příkazovací komise v českých zemích pouze 9854 případů; za 1. pololetí roku 1950 6391 případů; 1016 osob ve 2. polovině r. 1950 a 2089 osob v r. 1951. BORÁK, M – JANÁK, D.: TNP v ČSR, s. 30 a 77.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 26.

reorganizace TNP z ledna 1950 nepřinesla výraznější změny; sociální složení i počet zařazených zůstávaly neměnné, spíše se ještě snížily, navíc vyhledávání osob k zařazení do TNP ztratilo podporu veřejnosti, klesla aktivita složek podílejících se na určování vhodných lidí do TNP a stagnovala i činnost příkazovacích komisí.

Trestní zákon správní č. 88/1950 Sb. a trestní zákon soudní 86/1950 Sb. z 12. července 1950 sice zrušily zákon o TNP a společně s ním i komise pro zařazování osob do TNP fungující u KNV, ale staly se právním podkladem další existence táborů nucené práce. Příčinou tohoto kroku byla hlavně neefektivita jednotlivých příkazovacích komisí v počtu zařazených osob. Rozhodnutí příkazovacích komisí před 1. srpnem 1950 nadále zůstávala v platnosti. Činnost příkazovacích komisí převzaly trestní komise při ONV nebo KNV. Jejich výsledky však velmi zaostávaly za čísly příkazovacích komisí. Příčiny by se daly najít jednak velmi krátkou dobou instruktáže a zaškolení, jednak poklesem iniciativy komunistických funkcionářů. Příliv chovanců se výrazně snížil ve srovnání s obdobím před červencem 1950 (M. Borák uvádí až od 80 %). Navíc v průběhu 2. poloviny roku 1950 a 1951 si své tresty odpykala značná část odsouzených a komise nebyly schopné pokrýt číslo propuštěných osob novými chovanci. Většina osazenstva TNP pocházela i nadále z řad pracujících či drobných živnostníků.

Situace se nezlepšila ani v druhé polovině roku 1952, kdy došlo ke zvýšenému zařazování tzv. vesnických boháčů. Tábory byly již pomalu odsouzeny k postupnému zániku.

6. Činnost příkazovací komise v Ústí nad Labem

Jako první zahájila svoji příkazovací činnost komise č. 1 s působností pro hlavní město Prahu, a to již 2. prosince 1948. O devět dní později mohl tedy zahájit provoz TNP Kladno – Dříň, kam bylo přijato prvních 29 zařazených osob. V průběhu prosince 1948 probíhaly přípravy na vytvoření dalších komisí a konaly se instruktážní porady k činnosti komisí, 14. prosince v Praze pro Čechy a 15. prosince v Brně pro Moravu a Slezsko. Organizoval je odbor BP/10 ministerstva vnitra, který problematiku TNP řídil.

13. ledna 1949 v 10 hodin se obdobná porada konala i v zasedací síni krajského národního výboru v Ústí nad Labem. Zúčastnilo se jí jedenáct bezpečnostních referentů Ústeckého kraje, šest členů příkazovací komise, krajský bezpečnostní referent Václav Mareš, za oddělení BP/10 na MV Antonín Hecl, František Turnovec, dr. Kubík a osvětový důstojník KV – NB v Ústí nad Labem por. Krejčí. Zaměstnanci ministerstva vnitra vysvětlovali bezpečnostním referentům ONV, KNV a členům příkazovacích komisí, jak mají postupovat při zařazování osob do TNP. Zdůraznili výchovné a nápravné poslání TNP ve smyslu pracovním a politickém. Ještě neměli zcela vyhraněnou představu o tom, jakou roli mají TNP sehrávat a které skupiny obyvatel do nich mají být zařazovány: *„Do táborů se zařadí osoby štítící se práce, šmelináři a především osoby, jež ohrožují výstavbu státu, zadržují zásoby, rozšiřují šeptanou propagandu apod. Je nutno přešetřit všechny osoby kočovné, budou sem dále předávány osoby potrestané správními úřady k odpykání trestu.“*¹⁵¹

Ústecká příkazovací komise byla ustanovena v tomto složení: předseda Jiří Talpaš z Ústí nad Labem - Předlic, členové František Kytka a Josef Červený, náhradník František Čmuchař, který se ale poměrně často objevoval na zápisech z jednání jako člen komise. Z dochovaných zápisů z jednání je jisté, že se příkazovací komise č. 7 v lednu 1949, mimo výše zmíněnou schůzi, nesešla ani jednou. Společně tedy s komisemi Praha 2, Hradec Králové, Havlíčkův Brod (do svého zrušení v únoru 1949 se nesešla ani jednou) a České Budějovice nevykazuje žádného příkázaného do TNP za měsíc leden.¹⁵²

4. února 1949 proběhla první schůze komise, na které bylo projednáno 20 trestních případů vzešlých od referátů Národní bezpečnosti v Ústeckém kraji. Ještě předtím složili členové komise slib věrnosti a od krajského bezpečnostního referenta Mareše obdrželi pověřovací dekrety. Z dvaceti projednaných případů bylo patnáct osob příkázáno do TNP, u sedmi z nich byla stanovena nejvyšší možná doba zařazení do TNP, a to 24 měsíců. Ve čtyřech případech

¹⁵¹ Zápis o poradě bezpečnostních referentů a členů komise č. 7 pro zřizování TNP, 13. ledna 1949, SOA Lt., prac. Most, SKNV Ústí n. L. 1949-1990, inv. č. 976, kt. č. 1735.

¹⁵² BORÁK, M. – JANÁK, D.: TNP v ČSR, tabulka č. 1, s. 84.

byly osoby přikázány na jeden rok, tři na 18 a jeden na 6 měsíců. Hned ze začátku tedy komise nastavila pomyslnou laťku poměrně vysoko. Mezi patnácti přikázanými figurovala jedna žena; z osobního spisu se mi ovšem nepodařilo zjistit, kam byla komisí dodána. Muži byli nejčastěji přikazováni do TNP v Dolním Jiřetíně, a to v 11 případech. Byli určeni pro práci v hnědouhelných dolech, přesněji na dole President Beneš.¹⁵³ Po dvou byli dodáni do TNP v Pardubicích, jeden do TNP ve Všebořicích.

Statistickým šetřením se mi podařilo zjistit, že za celý rok 1949 ústecká komise přikázala celkem 178 osob z 260 projednaných případů. Ve srovnání s ostatními patřila komise v Ústí nad Labem k těm nejméně produktivním. Pouze komise č. 2 v Praze, v Kladně a Jihlavě přikázaly méně osob (84, 210, 252 osob). Naopak k těm „nejvýkonnějším“ patřily komise v Praze, Brně a Ostravě, které zařadily za rok 1949 2106, 1690 a 1411 osob.¹⁵⁴ Výše zmíněných 178 osob bylo odsouzeno k celkovému trestu 246 a půl roku, což je průměrný trest přibližně 1 rok, 4 měsíce a 18 dní.

V roce 1950 (tedy pouze do 31. července) projednala příkazovací komise v Ústí nad Labem celkem 399 případů, z nichž pak 279 bylo dodáno do TNP. Za 7 měsíců své činnosti v roce 1950 se celková výše trestu vyšplhala celkem na 362 let a 11 měsíců, to je o necelých 116 let více než za celý uplynulý rok 1949. Průměrný trest činil 1 rok, 3 měsíce a 7 dní.

Shrňme tedy celé období působnosti příkazovací komise č. 8. od jejího vzniku, resp. zahájení činnosti, tj. od února 1949, až do jejího zániku 31. července 1950: celkem komise projednala 659 případů, z nichž bylo 457 dodáno do TNP (69,5 %). Výše trestu u všech zařazených dosáhla téměř 610 let, průměrný trest byl 1 rok, 3 měsíce a 11 dní.

Jednotlivá jednání komise v Ústí nad Labem¹⁵⁵ se konala dle dochovaných zápisů nejčastěji jednou do měsíce. Výjimku tvořily v roce 1949 měsíce březen, duben a červenec, kdy se komise sešla dvakrát v měsíci; v roce 1950¹⁵⁶ se komise sešla dvakrát v dubnu, třikrát v květnu a červnu a dokonce pětkrát v červenci. Vzhledem k tomu, že v červenci se v jednom případě data schůzí komise kryjí (17. července 1950) a současně se těchto jednání dle doložených zápisů zúčastnily odlišné osoby, domnívám se, že podle Výnosu MV z 1. června 1950¹⁵⁷ zde od července 1950 fungovala ještě jedna příkazovací komise. Z dochovaných zápisů je patrné, že činnost druhé komise a způsob přikazování se nelišily od praxe její „starší

¹⁵³ Důl byl založen r. 1921 jako Quido IV, 4. listopadu 1945 byl přejmenován na President Beneš a 22. 7. 1951 na Obránců míru.

¹⁵⁴ BORÁK, M. – JANÁK, D.: TNP v ČSR, tabulka č. 1, s. 84.

¹⁵⁵ Od ledna do dubna 1949 měla tato komise identifikační číslo 7. Od května až do zániku příkazovacích komisí, tj. do července 1950, nesla číslo 8.

¹⁵⁶ Do konce července 1950.

¹⁵⁷ Výnos MV č. 1314 taj./50-TNP/006 z 1. června 1950; viz. s. 62.

kolegyně“. Nově se od května 1950 v zápisech objevují výsledky osob určených k zařazení do TNP. Jde o několikařádkové prohlášení k činu, na jehož základě by měl být dotyčný přikázán do TNP. Vše bylo stvrzeno podpisem vyslychaného.¹⁵⁸

Pro srovnání: neaktivnějšími komisemi co do počtu přikázaných byly komise v Praze a Ostravě. V Ostravě se v počáteční fázi nalézacích komisí členové scházeli téměř každý druhý den.¹⁵⁹ O tom vypovídá i počet zařazených: za měsíc leden, kdy ústecká komise ani nezasedala, bylo v Praze, resp. Ostravě, zařazeno 234, resp. 232 osob. V únoru, kdy ústecká komise přikázala 15 lidí, komise č. 1 v Praze zařadila 295 a komise č. 18 v Ostravě 116 osob.¹⁶⁰

V prvních měsících roku 1949 (únor – duben) komise zasedala v odpoledních hodinách. Nejčastěji v rozmezí 13 – 18 hod. Nejkratší jednání proběhlo na první schůzi v únoru a trvalo pouze 2,5 hodiny. Nejdelší bylo jednání 5. dubna, to zabralo celkem 4,5 hodiny. V následujících měsících se doba jednání komise ustálila na dopolední hodiny, začínala pravidelně o osmé hodině ranní a končila kolem dvanácté hodiny polední. Je jednoduché si vypočítat, že v průměru komise projednala na každém svém zasedání téměř 40 případů. Při čtyřhodinové délce jednání je jasné, že komise během jedné hodiny projednala 10 případů, což znamená, že o osudu osoby, která měla být přikázána do TNP, se rozhodlo v průběhu šesti minut.

Zápisy z jednání komise byly pravidelně podepisovány předsedou. Ke každému zápisu byla přiložena i listina přítomných, kde byli podepsáni ostatní členové ústecké komise. Komise se nejčastěji scházela v počtu 1 + 3, tzn. předseda, 2 členové a 1 náhradník. V dubnu 1949 se poprvé objevuje na presenční listině jméno Vlastimila Pečeného jako nového člena komise. Některých jednání se zúčastnil i krajský bezpečnostní referent Václav Mareš. Novinkou se od prosince 1949 stala pravidelná účast právního poradce na zasedání příkazovací komise, u komise č. 8 v Ústí nad Labem se jím stal Dr. Vladimír Šulc. Od ledna 1950 se počet osob přítomných na schůzi komise rozrostl o zpravodaje a zapisovatele. V tomto složení, tedy předseda, 2 (někdy i 3) členové, právní poradce, zpravodaj a zapisovatel, se komise scházela až do svého zániku na konci července 1950.

Struktura zápisů je víceméně podobná. V záhlaví stojí vždy informace o datu, místě a času konání schůze komise. Pod tím jsou vedle jmen napsaných strojopisem podpisy zúčastněných členů a poté již následují jednotlivé projednané případy vždy v řádném číselném sledu. Nejprve se řešilo přikázání osob do TNP na návrhy jednotlivých bezpečnostní referentů a

¹⁵⁸ V několika případech jsem místo podpisu narazila pouze na tři křížky. Jednalo se o osoby zcela negramotné.

¹⁵⁹ BORÁK, M. – JANÁKOVÁ, M.: K činnosti ostravských komisí, s. 28.

¹⁶⁰ BORÁK, M. – JANÁK, D.: TNP v ČSR, tabulka č. 1, s. 84.

následně pak odvolání, žádosti či prosby. V závěru se mnohokrát opakuje formulka: „*Tím byly vyčerpány všechny došlé případy a schůze skončila o*“.

Po slohové stránce byly poznámky k jednotlivým případům velmi stručné až heslovité. Struktura zápisu ke každému projednávanému případu měla následující podobu:

1. kdo podal návrh na zařazení
2. číslo jednacích daného spisu
3. jméno, příjmení, rok narození projednávané osoby
4. důvod zařazení
5. návrh bezpečnostního referenta
6. výrok příkazovací komise¹⁶¹

Gramatické a stylistické chyby jsou minimální, proto se lze domnívat, vzhledem k velmi obdobné formulaci jednotlivých zápisů, že komise pracovala na základě nějakých předem vypracovaných vzorů.

Zaměřme se nyní na jednotlivé fáze procesu vedoucího k příkázání do TNP a následného pobytu v táboře. Vše začalo od udání, od podnětu k zařazení do TNP. Nejčastěji vypracovávaly jednotlivé návrhy bezpečnostní orgány, tedy stanice Národní bezpečnosti v obvodu bydliště nebo působiště obviněného. Návrhy mohly také předkládat bezpečnostní orgány na okresní a krajské úrovni, oblastní kriminální ústředna, ministerstvo vnitra, krajské velitelství Státní bezpečnosti, krajské vojenské velitelství (zvláště na důstojníky propuštěné z armády), soudní a vězeňské orgány.¹⁶² Jednotná podoba formulářů neexistovala. Jednotlivé instituce používaly svých hlavičkových papírů na napsání základních informací o dané osobě a skutkové podstatě činu. Konečné návrhy se ke komisi dostaly od bezpečnostních referentů ONV či KNV, kteří navrhli předpokládanou výši trestu. Ve skutečnosti se ale návrhy bezpečnostních referentů a nařízená doba příkázání určená komisí často lišily. Na příkázání osob do TNP se podílely i závodní rady podniků, které ohlašovaly především absentéry a fluktuanty ze svých řad. Dále také akční výbory Národní fronty (AV NF), které upozorňovaly na podezřelé případy v okruhu své působnosti. V prostudovaném materiálu jsem se setkala i s žádostmi rodičů o příkázání svého dítěte do TNP. Jako hlavní důvod tohoto rozhodnutí uváděli nespokojenost se životem, který jejich potomek vede. U některých případů sehrála svou roli i lidská závist.

¹⁶¹ R NB (referát Národní bezpečnosti) Litoměřice, č.j. (chybí), Jiří Danieluk, nar. 1930, oznámen pro pracovní nedbalost a zahálčivost. Bezp. referent navrhuje zařazení do TNP na 1 rok. O zařazení do TNP se přimlouvá i jeho matka a poručník, kteří jej marně napomínají k pracovní kázní.

Komise rozhoduje se zvláštním zřetelem na žádost rodinných příslušníků Danielukových, aby jmenovaný byl dán na 1 rok do pracovního tábora. Zápis o schůzi komise č. 7 ze dne 11. března 1949, SOA Lt., prac. Most, SKNV Ústí n. L. 1949-1990, inv. č. 976, kt. č. 1735.

¹⁶² BORÁK, M. – JANÁKOVÁ, M.: K činnosti ostravských komisí, s. 33.

S osobou navrženou do TNP byl sepsán protokol, většinou na okresním velitelství Národní bezpečnosti v místě jejího bydliště. Vedle toho se často vypracovávaly svědecké záznamy vypovídajících osob, které většinou pouze potvrzovaly informace již dříve zjištěné. Na základě těchto materiálů pak příkazovací komise rozhodovala o zařazení do TNP.¹⁶³ Jestliže komise rozhodla pro přikázání do TNP, byl jí vypracován výměr.¹⁶⁴ Po doručení výměru byla možnost se do 15-ti dnů odvolat. Odvolání podávali nejčastěji zařazení, popř. jejich rodina. Mohly jej napsat i podniky, ve kterých byli dotyční zaměstnání. Nejčastěji se odvolávaly na to, že zařazením by přišly o kvalifikovanou pracovní sílu.

V případě zamítnutí odvolání následovalo doručení výměru. To se dělo nejčastěji prostřednictvím SNB. Dotyčná osoba, která výměr obdržela, musela vše stvrdit vlastním podpisem.¹⁶⁵ Po eskortování osoby do TNP bylo vydáno potvrzení OV NB o dodání do TNP.

Po dobu zařazení se mezi spisy objevují nejrůznější posudky, např. o pracovním nasazení v podniku, kde je dotyčný zaměstnán, lékařské zprávy o zdravotním stavu nebo zprávy velitelství tábora o chování zařazeného. Dále lze narazit na nejrůznější žádosti vzešlé z pera chovance či rodiny, jednalo se především o zkrácení nebo přerušení doby pobytu, o prominutí trestu či o udělení dovolené. Významnou roli sehrávaly přímluvy závodních rad a zaměstnavatelů, stejně jako politických orgánů KSČ. Při obdržení rozhodnutí, ať už kladného nebo záporného, musel zařazenec podepsat potvrzení o tom, že dané rozhodnutí dostal.

V neposlední řadě se mezi osobními spisy chovanců TNP objevují ještě písemnosti velitelství tábora. Mimo posudky o chování jsou to především různé zprávy; např. o tom, že se dotyčný nevrátil z dovolené nebo o přerušení pobytu z určitého důvodu.

Dále lze nalézt písemnosti „komisní provenience“; mimo výměr jsou to všechna rozhodnutí komise odpovídající na žádosti zařazených.

V průběhu roku 1949 vytanulo na povrch hned několik problémů spojených s činností příkazovacích komisí. Nejednalo se pouze o nedostatečný počet přikázaných osob do TNP nebo o nevhodnou sociální skladbu osazenstva jednotlivých táborů, kdy většinu z nich tvořili především dělníci, řemeslníci, drobní obchodníci a rolníci. Velký otazník visel nad formulacemi výroků příkazovacích komisí. Vzhledem k tomu, že jednotlivé komise byly tvořeny osobami pocházejícími z dělnické třídy, nebyly výměry, které vlastně měly stát

¹⁶³ Je možné si na dochovaných materiálech všimnout, že si komise přímo do nich podtrhávala a zvýrazňovala zjištěné skutečnosti.

¹⁶⁴ Bližší informace k výměru viz. výše, s. 59.

¹⁶⁵ V případě ngramotnosti zařazené osoby je podpis nahrazen třemi křížky.

na roveň soudním výrokům, právě vzorovým stylistickým a gramatickým cvičením. Často obsahovaly chyby, jak pravopisné, tak stylistické, po obsahové stránce byly velmi všeobecné, a co se týká uvedených důvodů vedoucích k zařazení do TNP naprosto bezduché. Tyto nekvalifikované výměry komisí nakonec vedly k tomu, že u každé komise bylo zřízeno místo pro úředníka práva znalého, který se měl účastnit jednání komisí s hlasem poradním pro právní posouzení případu. Mimo toto opatření byly navíc vydány pokyny pro správnou formulaci rozhodnutí o zařazení do TNP,¹⁶⁶ které obsahovaly vzory pro odůvodnění výměrů.

Zde uvádím několik příkladů:

A) Ukázky výměrů před vydáním pokynů pro správnou formulaci rozhodnutí o zařazení do TNP:

*Konaným šetřením a Vaším vlastním doznáním bylo zjištěno, že jste osobou práce se štítící, ježto jste od 18.9.1945 7krát změnil místo zaměstnání a z těchto zaměstnání jste vždy zběhl a nepracoval. Sám jste doznal, že Vás práce nebaví. Propadl jste zahálčivosti a veškeré domluvy k nápravě nesetkaly se u Vás s účinkem.*¹⁶⁷

*Úředním šetřením a Vaším vlastním doznáním bylo zjištěno, že se od r. 1931 živíte prostitucí, jste osobou asociální, ježto vykořisťuje své spoluobčany tím, že provozujete kuplířství, abyste si bez práce opatřila prostředky k obživě.*¹⁶⁸

*Konaným šetřením a Vaším částečným doznáním bylo zjištěno, že se vyhýbáte práci, nebo jste v této velmi nestálý. Kromě toho šířil jste nepravdivé zprávy mezi občany slovenské národnosti, čímž rozvracel jste pracovní morálku mezi občany slovenské národnosti a jste důvodně podezřelý, že jste chtěl neoprávněně opustiti území republiky, překročením státní hranice do Německa.*¹⁶⁹

*Konaným šetřením bylo zjištěno, že jste osobou práce se štítící a že nemáte řádného zaměstnání. Vydáváte se za úředníka a při tom předstíráte nemoc. Kromě toho dopustil jste se přestupku řádu hlášení a byl zatčen pro krádeže a veřejné násilí.*¹⁷⁰

B) Ukázky výměrů pro vydání pokynů pro správnou formulaci rozhodnutí o zařazení do TNP, tj. po 16. listopadu 1949:

*Zařazujete se podle § 2, odst. 1, lit. b zákona č. 247/1948 Sb. do tábora nucené práce na 3 měsíce, neboť jste byla právoplatným rozsudkem okresního soudu v Roudnici ze dne 15. března 1949 odsouzena pro přečin podle § 32, odst. 1, zák. č. 231/1948 Sb.*¹⁷¹

¹⁶⁶ Výměr MV č. 256/01-38-TNP/006 z 16. listopadu 1949: Pokyny jak správně formulovati odůvodnění návrhu na zařazení osob do TNP. A BS Praha, 310-82-2.

¹⁶⁷ Osobní spis Jiřího Daněluha. SOA Lt., prac. Most, SKNV Ústí n. L. 1949-1990, inv. č. 977, kt.č. 1737.

¹⁶⁸ Osobní spis Marie Blechové. Tamtéž, inv. č. 977, kt. č. 1736.

¹⁶⁹ Osobní spis Ludvíka Kováče. Tamtéž, inv. č. 977, kt. č. 1738.

¹⁷⁰ Osobní spis Jindřicha Chlebečka. Tamtéž, inv. č. 977, kt. č. 1738.

¹⁷¹ Osobní spis Ludmily Hroudové. Tamtéž, inv. č. 977, kt. č. 1738.

*Zařazujete se podle § 2 odst. 1, lit. b zákona č. 247/1948 Sb., neboť jste byl právoplatným rozsudkem okresního soudu v Děčíně odsouzen podle § 2 a 29 zákona č. 50/1923 Sb.*¹⁷²

Další problém v činnosti nalézacích komisí spatřuji v nedodržování jednotných pravidel při určování výše trestu u stejných činů, tzn. existence „dvojího metru“ na jeden a tentýž čin nebo přestupek. Komise mohla uložit za stejný čin spáchaný nezávisle na sobě dvěma osobami odlišného sociálního původu rozdílný počet měsíců strávených v TNP. Všeobecně tresty určené pro dělníky, kteří se dopustili absence v zaměstnání, byly nižší než tresty pro bývalé kapitalisty, zemědělce nebo obchodníky. V některých případech se dokonce stávalo, že došlo k odložení, popř. zrušení zařazení, pokud se to jevílo z důvodů politických nebo třídních jako nevhodné.

6.1 Charakteristika zařazovaných osob

Tato část práce vychází ze studia archivních pramenů, konkrétně archivního fondu Severočeský krajský národní výbor Ústí nad Labem 1949-1990 (dále jen SKNV Ústí n. L.). Celkem jsem prostudovala kartony č. 1735, 1736, 1737, 1738, 1739, 1740, 1741 a 1743.

V prvním uvedeném kartonu byla uložena obecná ustanovení týkající se TNP, tzn. zákon č. 247/1948 Sb., činnost jednotlivých komisí, prozatímní, ústavní, kázeňský a výchovný řád, spisy týkající se výživného a pojištění chovanců, pokyny k provádění mravně-politické a osvětové výchovy v TNP, pokyny pro odvolací řízení TNP, pokyny pro vyhotovování výměrů v TNP či pokyny o předávání sběhů, cizích státních příslušníků, vojenských osob a trestanců do TNP, propouštění nemocných z TNP a měsíční zprávy o počtu zařazených.

Další kartony obsahovaly osobní spisy osob zařazených do TNP. Jednalo se zejména o návrhy bezpečnostních referentů o dodání do TNP, rozhodnutí komise, výměry s odůvodněním a vyřízením, odvolání, potvrzení o doručení a převzetí výměru KNV, příkazy k dodání do TNP, posudky z tábora, žádosti o propuštění - prominutí (popř. zkrácení doby pobytu) od osob zařazených, ale i od rodinných příslušníků (objevují se ovšem i žádosti rodičů o převýchovu svého dítěte umístěním do TNP), nebo také žádosti o dovolené, lékařské zprávy o zdravotním stavu chovanců, vyjádření osob přidělených do TNP ke splnění účelu převýchovy, zprávy jednotlivých podniků o výsledcích, které chovanec podává ve svém zaměstnání, propouštěcí potvrzení. Nesmím zapomenout na jednotlivé dokumenty vztahující

¹⁷² Osobní spis Otakara Pecha. Tamtéž, inv. č. 977, kt. č. 1740.

se k vyšetřování dotyčné osoby, tzn. zprávy MNV nebo ONV, rozsudky okresních soudů, zprávy okresních velitelství Národní bezpečnosti v jednotlivých městech, nejrůznější protokoly a dotazníky.

Spisy v jednotlivých kartonech byly uloženy abecedně, a to v tomto sledu:

kt. č. 1736: A - Čv

kt. č. 1737: D - Ho

kt. č. 1738: Hr - Ko

kt. č. 1739: Kr - Me

kt. č. 1740: Me - Pň

kt. č. 1741: Po – Sv

kt. č. 1742: karton chybí

kt. č. 1743: Va - Ž

Při generální inventuře v r. 2001 bylo zjištěno, že karton č . 1742 se v archivu nenachází. Naštěstí se dochovaly zápisy ze schůzí komise, kde se jednotlivé případy projednávaly. Zůstaly tedy zachovány alespoň výčtem jména osob, jejichž osobní spisy se patrně nacházely ve ztraceném kartonu. Díky nim se mi podařilo jmenovitě dohledat osoby zařazené do TNP, dle povahy zápisu jsem u některých zjistila ročník narození, popř. další mnou vytyčené statistické okruhy. Podotýkám, že ne u všech osob zařazených do TNP jsem měla možnost zjistit všechny níže uvedené kategorie.

Ve statistickém zpracování jsem se zaměřila na níže vybrané údaje vyplývající z činnosti komise č. 8 v Ústí nad Labem, která byla příslušná pro tyto správní obvody: Bílina, Děčín, Duchcov, Chomutov, Litoměřice, Most, Teplice a Ústí nad Labem, za období její působnosti, tj. celý rok 1949 a část roku 1950. Jedná se o tyto kategorie: počet osob, pohlaví, věk, národnost, bydliště, povolání, důvod zařazení a výše výměru. U výše výměru bych chtěla podotknout, že nesleduji to, zda byl výměr dodržen, resp. zkrácen či prodloužen. Všeobecně ale zastávám názor (vycházím z probádaného materiálu), že výměry byly spíše zkracovány, vzhledem k vynikajícím pracovním výkonům a vzornému chování. Ale na druhou stranu nutno poznamenat, že zkoumat tuto kategorii u všech osob přikázaných do TNP nelze, protože ne u každého spisu zařazeného se nacházejí tzv. propouštěcí lístky (které informují přesným datem o začátku i konci zařazení) nebo rozhodnutí komise o zkrácení, popř. prodloužení pobytu.

Za celé období činnosti nalézací komise v Ústí nad Labem bylo projednáno 659 případů, z čehož bylo 457 přikázáno do TNP. Dle Borákových studií bylo celkem projednáno 600

osob, z čehož bylo zařazeno 442 osob.¹⁷³ Rozdíl mezi našimi výpočty je tedy 59 projednaných a 15 příkázaných osob. Mečislav Borák ovšem ve svých tabulkách nevykazuje v květnu a prosinci roku 1949 žádná čísla. Domnívám se tedy, že na rozdíl ode mne, neměl k dispozici informace o činnosti příkazovacích komisí pro toto období.

Další úskalí spočívalo v tom, že některé záznamy zařazených osob neobsahovaly všechna mnou sledovaná kritéria (u některých osob jsem našla pouze tzv. propouštěcí potvrzení, které přináší údaje o jménu a datu narození zařazeného – propuštěného. Na tomto dokumentu je i doba pobytu v TNP, ale ne vždy lze tuto informaci považovat za směrodatnou, neboť v některých případech, jak již jsem několikrát zmiňovala, docházelo ke zkrácení či prodloužení pobytu, tzn. že u dílčích výsledků budu vždy uvádět i skupinu lidí, u kterých tyto údaje chybějí.

6.1.1 Počet osob

Z archivního souboru personálních spisů osob projednávaných a zařazovaných do TNP ústeckou příkazovací komisí č. 7, resp. 8, jsem se zabývala pouze spisy spadajícími do období činnosti příkazovacích komisí, tj. prosinec 1948 – červenec 1950. Z tohoto období pochází celkem 659 spisů. Další spisy byly z období činnosti trestních komisí při ONV či KNV, ty stály stranou mého zájmu. Úplnost tohoto souboru je poměrně vysoká. Až na malé výjimky se osobní spisy zařazených osob shodovaly se jmény uvedenými na jednotlivých zápisech z jednání komise, kde byly případy řešeny. Nalézací komise zařadila do TNP z výše uvedeného čísla celkem 457 osob (69,5 %).

(viz. Přílohy – tabulka č. 1; s. 93)

6.1.2 Pohlaví

Mezi 457 zařazenými byli 383 muži a 74 ženy. Chceme-li to vyjádřit v procentuální podobě: 84 % mužů a 16 % žen.

6.1.3 Věk:

Zařazení do TNP bylo, jak již jsem výše uvedla, podmíněno věkem starším 18 a mladším 60 let. Datum narození nebylo uvedeno u 14-ti zařazených osob. Tuto kategorii jsem rozčlenila podle ročníků narození: narození před rokem 1900, 1901-1910, 1911-1920, 1921-1930 a narození po r. 1931.

¹⁷³ BORÁK, M. – JANÁK, D.: TNP v ČSR, s. 84 - 86; tabulka č. I, II, III.

Nejpočetnější skupinu tvořily ročníky narozené mezi lety 1921-1930 - 208 osob (z čehož převládla skupina lidí narozených v 2. polovině tohoto decénia, tj. 1926-1930 – 136 osob). Následovaly ročníky nar. 1911-1920 - 110 osob, po r. 1931 – 22 osoby, 1901-1910 - 76 osob, 1891-1900 - 27 osob.

Procentuální vyjádření má následující podobu: nejpočetnější skupina narozená mezi lety 1921 – 1930 čítá 45,5 %; další skupina osob, narozených mezi lety 1911 – 1920 zahrnuje 24 %; následuje procento ročníků narozených v letech 1901 – 1910 – 16,5 %, dále lidé narození před rokem 1900 6 % a jako poslední ročníky narozené po r. 1931 5 %. Bez uvedení roku narození 3 %.

Nejčastěji tedy byly zařazovány osoby ve věku 19-29 let. Otázkou zůstává, zda důvody, pro něž byly osoby zařazeny do TNP, odpovídají skutečnosti. Domnívám se, že právě skupina těchto mladých lidí vystupovala nejradikálněji proti stávajícímu režimu. Popřípadě se jednalo o svobodné osoby, které neměly závazky ke své rodině či právě dostudované (vyučené) absolventy škol, kteří byli bez zaměstnání.

Nejmladší osoby zařazené do TNP měly ročník narození 1932. Jednalo se celkem o 2 lidi, kterým bylo v době zařazení právě 18 let. Vilém Barcal (* 16. ledna 1932), soustružnický učeň z Děčína, který se pokusil o přechod státních hranic. Druhou byla žena, Aurelie Dzurková (* 12. května 1932), nezaměstnaná, která bylo do TNP navržena a dodána za provozování prostituce a šíření pohlavní choroby.

Naopak nejstarší osobou zařazenou do TNP komisí č. 8 byl Leopold Šantroch narozený v roce 1891. Vzhledem k tomu, že jeho osobní spis se nachází ve ztraceném kartonu č. 1742, bližší informace o jeho osobních údajích a zařazení mi bohužel nejsou známy.

(viz. Přílohy - tabulka č. 2; s. 94)

6.1.4 Národnost

Národnost byla při projednávání před komisí zaznamenávána jen zřídka. V případě jejího uvedení byla nejčteněji vykazovanou národností pochopitelně česká. Jako další byly ještě zmiňovány národnosti slovenská (26 osob) a dále již jen v minimálním zastoupení romská (3), německá (3), židovská (1) nebo ukrajinská (4).

Komise č. 8 zaznamenala českou národnost u 327 Čechů, lze se ovšem domnívat, že jich bylo daleko víc, pouze jejich národnost nebyla zmiňována. Odečteme-li vykazované osoby jiných národností, bylo u ústecké komise přikázáno 420 osob české národnosti. S tímto číslem však musíme nakládat opatrně, neboť se mohlo stát, že ne všichni zařazení uvedli správně svoji národnost.

(viz. Přílohy – tabulka č. 3; s. 94)

6.1.5 Bydliště

Největší počet zařazovaných bydlel v okrese Děčín (68 osob). V řadě případů však bydliště uvedeno nebylo (celkem 64), takže ani tento ukazatel nelze zcela přesně vyhodnotit. Větší počty zařazovaných bydlely v okresech Teplice (58 osob), Ústí nad Labem (45 osob), Chomutov (42 osoby), Most (38 osob), Litoměřice a Litvínov (31 osob), v menším počtu dále Bílina, Žatec, Louny, Roudnice nad Labem, Duchcov nebo Rumburk.

Osoby pocházející z jiných regionů, nejčastěji z Prahy, byly většinou projednávány za pracovní a jiné prohršky, jichž se dopustily na svých pracovištích v kraji.

(viz. Přílohy – tabulka č. 4; s. 95)

6.1.6 Povolání

Sociální původ zařazených podle jejich původních povolání byl vykazován poměrně dobře, především z toho důvodu, že to vyžadovala statistická hlášení. Z průzkumu jednoznačně vyplývá, že nejpočetnější skupinu příkazovaných tvořili dělníci (48 %). Vzhledem k tomu, že u 36 případů povolání nebylo uvedeno, se domnívám, že výše uvedené procento bude ve skutečnosti ještě poněkud vyšší.

Kategorie dělníků byla z celkového počtu 457 zařazených vykázána celkem 220x. Do této skupiny řadíme všechny osoby, u nichž bylo uvedeno povolání dělník, včetně pomocných (32 osoby), zemědělských (24 osoby) a továrních dělníků (21 osoba), dále dělnice (39 osoby), horníci (36 osob), zámečníci včetně strojních, šoféři a řidiči, dále zedníci, číšníci, klempíři, elektrikáři, montéři atd.

Kategorii živnostníků (celkem 33 osoby; 7,2 %) tvořili hostinští (11 osob), řezníci (7 osob), pekaři (5 osob), holiči a kadeřníci, cukráři, pokrývači, hodináři aj. Do skupiny obchodníků (26 osob; 5,7 %) patřili obchodníci všeho druhu (12 osob), obchodnice (5 osob), dále obchodní příručí (5 osob). V kategorii úředníků (29 osob; 6,5 %) byli jednak úředníci bez bližšího označení (15 osob), úřednice (4 osoby), účetní (5 osob), adjunkti nebo pokladní. Kategorie inteligence nebyla příliš početná (9 osob; 2 %). Byli v ní zastoupeni studenti, učitelka, lékaři nebo inženýři. U ústecké příkazovací komise jsem zaznamenala i několik nositelů vysokoškolských titulů: MUDr. – 2x, Ing. – 1x.

Rolníků a zemědělců nebylo příliš (12 osob; 2,6 %). Přičítám to na vrub především specializaci severočeského kraje na hnědouhelnou těžbu. Samostatnou skupinu tvořily ženy v domácnosti (4 osoby; 0,9 %) a osoby bez zaměstnání (31 osoba; 6,8 %). Do kategorie „jiní“

(57 osob; 12,5 %) jsem zařadila bývalé důstojníky a příslušníky SNB, bývalé podnikatele, národní správce, artisty apod.

(viz. Přílohy – tabulka č. 5, 6; s. 96 a 97)

6.1.7 Důvody zařazení do TNP

Celkem se mi podařilo u ústecké příkazovací komise zjistit 442 důvodů uvedených v návrzích na zařazení osob do TNP, což je 96,71 % z celkového souboru 457 projednaných osob.

Celou skupinu zjištěných důvodů jsem rozdělila na několik podskupin. Mezi nejobsáhlejší patřila skupina přestupků proti pracovní kázni, která zahrnuje 148 případů, tj. 32,38 % všech zjištěných důvodů. Velmi častým důvodem k zařazení do TNP bylo vyhýbání se práci (53 případů), špatná pracovní morálka (49 případů) a absence v práci (22 případů). Nejpočetnější skupinu tvoří přestupky politického charakteru – 166 případů, tj. 36,32 %. Nejčastějším důvodem této části je nezdařený pokus o útěk na Západ, plánování útěku na Západ (51 a 33 případů) a pobuřování proti republice (22 případů). Další v pořadí je skupina případů nedovoleného způsobu obživy, jichž bylo 47, tj. 10,28 %. Zde patřily k nejčastějším důvodům prostituce (24 případů) a potulka (17 případů). Následuje skupina přestupků hospodářského charakteru, již tvoří 46 případů, tj. 10,06 %. Zde je jednoznačně nejpočetněji zastoupený důvod zařazení černý obchod (27 případů). Poslední skupinou jsou přestupky kriminálního charakteru. Lze se domnívat, že je to především z toho důvodu, že tyto záležitosti projednávaly soudy z pochopitelných důvodů více než komise. Z celkového počtu, tj. 35 případů, bylo 17 spácháno v důsledku opilství.

A) Přestupky proti pracovní kázni

Komise projednala v této skupině celkem 148 případů k zařazení do TNP. Zcela nejfrekventovanějším důvodem bylo vyhýbání se práci (53 případy) a špatná pracovní morálka (49 případů). Pod tento důvod lze dále zařadit absenci (22 případy), odmítání práce (17 případů) nebo opuštění nařízené práce (7 případů).

Příklady odůvodnění návrhů:

Kuchař R. Jakub z Dolního Jiřetína (věk 21 let) byl zařazen na 24 měsíců do TNP s tímto zdůvodněním přestupku: „*Provedeným šetřením bylo zjištěno a Vaším doznáním potvrzeno, že v důsledku špatné pracovní morálky, práci se vyhýbáte a měníte zaměstnání. V zaměstnání se opijíte, jste hrubé a drzé povahy, kteréžto jednání je příkře odsuzováno z řad spolupracujících. Vedete nezřízený život a svoji manželku, která je Ruska, tělesně týráte a prohlásil jste, že tuto týrat budete jak*

*ve stavu opilém tak střízlivém. Vaše jednání a chování vzbuzuje veřejné pohoršení a je pokládáno za záporný postoj k lidově demokratickému zřízení“.*¹⁷⁴

Dělnice M. Wiedemanová z Lahoště (věk 30 let) byla zařazena na 24 měsíců do TNP z tohoto důvodu: *„Zařazujete se do tábora nucené práce neboť provedeným řízením bylo zjištěno, že se od roku 1945 vyhýbáte práci, stěhujíc se z místa na místo, aniž byste se policejně hlásila. Svým dosavadním postojem neprokázala jste, že máte kladný poměr k lidově demokratickému zřízení a komise dospěla k názoru, že je třeba, aby se vám dostalo převýchovy v TNP.“*¹⁷⁵

Zámečník J. Kepák z Děčína (věk 28 let) byl zařazen taktéž na 24 měsíců do TNP: *„Jste známý jako osoba práce se štítící, náchylná k trestným činům a nemající dobrou pověst. Rovněž dle šetření u jeho posledního zaměstnavatele byl v docházce do zaměstnání nedbalý a jeho postoj ku práci záporný. Pro svoje vlastnosti se jeví Kepák jako osoba nemající kladný poměr k lidově demokratickému zřízení a nejeví se býti politicky spolehlivý.“*¹⁷⁶

Dělník F. Mrázek z Chomutova (22 let) byl zařazen do TNP na 12 měsíců z těchto důvodů: *„Navrhujete se do TNP, ježto máte špatnou pracovní morálku a ježto u vás byly vyčerpány všechny výchovné prostředky, aniž bylo docíleno nápravy. Bližším šetřením v závodě bylo zjištěno, že jmenovaný zameškal v roce 1949 75 pracovních směn, aniž se omluvil nebo předložil potvrzení od lékaře o nemoci. Byl závodem několikrát pokutován a v červenci 1949 mu bylo pohroženo TNP. Mrázek však pracoval řádně pouze do listopadu 1949 a od tohoto měsíce nedocházel řádně do zaměstnání. V roce 1950 zameškal 7 směn, což odůvodňuje tím, že mu neznámý pachatel vykradl byt a on že neměl chuť do práce. Jedná se o nenapravitelného člověka, jehož pracovní morálka, ani domluvami, ani pokutováním se nezlepšila. Mrázek soustavným zameškáváním směn ohrožuje také pracovní morálku ostatních dělníků a ohrožuje řádný chod závodu.“*¹⁷⁷

B) Přestupky politického charakteru

Tato skupina důvodů k zařazení do TNP má ze všech nejpestřejší a nejširší škálu konkrétních formulací důvodů. Právě možná z tohoto důvodu se stala nejpočetnější. Zahrnuje celkem 166 zjištěných důvodů. Nejčastějším důvodem k zařazení je nezdařený pokus o útěk na Západ (51 případ), dále plánování útěku na Západ (33 případy), pobuřování proti republice (22 případy), protistátní činnost (21 případ), šíření poplašných zpráv (16 případů) a urážka nejvyšších představitelů státu a KSČ (6 + 12 případů) a šíření letáků (5 případů). Do této kategorie patří všechny výměry s obecnou formulací „záporný postoj k lidově demokratickému zřízení“.

¹⁷⁴ Osobní spis Richarda Jakuba. SOA Lt., prac. Most, SKNV Ústí n. L. 1949 – 1990, inv. č. 977, kt. č. 1738.

¹⁷⁵ Osobní spis Marie Wiedemanové. Tamtéž, inv. č. 977, kt. č. 1743.

¹⁷⁶ Osobní spis Jaroslava Kepáka. Tamtéž, inv. č. 977, kt. č. 1738.

¹⁷⁷ Osobní spis Františka Mrázka. Tamtéž, inv. č. 977, kt. č. 1740.

Příklady odůvodnění návrhů:

Dělník J. Mikeš z Teplíc (věk 21 let) byl zařazen do TNP na 12 měsíců: „*Podle připojeného oznámení ONV – OV NB v Chebu jste přešel v chebském okrese československé státní hranice do Německa, aniž byste k tomu měl příslušné povolení. Do 10.8.1949 jste se opětně stejným způsobem vrátil. Měl jste v úmyslu opustit ČSR za účelem dalšího pobytu v cizině. Jelikož jste tak učinil bez povolení a ze zaměstnání jste odešel bez rozvázání pracovního poměru, projevil jste tím záporný postoj vůči dnešnímu zřízení a zvýšenému pracovnímu úsilí.*“¹⁷⁸

Průvodčí J. Sládek z Děčína (51 let) a R. Moc, také z Děčína (40 let), byli přikázáni do TNP z tohoto důvodu: „*Sdělovali a rozšiřovali jste nepravdivé zprávy, ač jste věděli, že tím poškozujete bezpečnost státu, veřejný pořádek a jistě jste věděli, že tyto zprávy jsou nepravdivé.*“¹⁷⁹

Kuchař K. Neukam z Děčína (57 let) byl zařazen do TNP na 3 měsíce za přestupek šíření poplašných zpráv: „*Odsouzený rozšiřoval v únoru t.r. v internátě ve Sdružených bavlnářských závodech v Benešově, kde byl zaměstnán jako kuchař prokazatelně nepravdivé zprávy o tom, že do ČSR přijde zpět 400 000 odsunutých Němců a že se již z Vejprtu za tím účelem stěhují Češi. Aby podepřel udánlivou pravdivost svých výroků, odvolával se na předsedu vlády.*“¹⁸⁰

Náměstek přednosta stanice ČSD K. Killmayer byl zařazen na 24 měsíců do TNP z tohoto důvodu: „*Killmayer se dověděl o chystané velezradě proti lidově demokratické republice a neučinil příslušné oznámení o tom úřadům. Svým způsobem života, přestože byl člen KSČ, projevoval od r. 1945 negativní postoj k politickému dění, který se vyhroutil jeho protistátním činem.*“¹⁸¹

Dělník M. Novák z Děčína (38 let) byl přikázán do TNP na 24 měsíců pro tento čin: „*Je důvodně podezřelý z neoznámení trestného činu.... tím, že úmyslně zatajil činy Boženy Kretschmerové, která byla v měsíci říjnu 1948 zatčena pro rozšiřování letáků ... Dále je M. Novák důvodně podezřelý z hanobení předsedy vlády A. Zápotockého tím, že pronesl o něm hanlivý výrok při cestě do Chvatěrub. Prohlásil ironicky: “ To nám udělal pan Zápotocký, který má plnou držku práce a nám to počítá tak, abychom se nedopočítali... “. Dále vyslovil hanlivý výrok o choti prezidenta republiky Martě Gottwaldové: „... že v kině, když zatleská, tak se natřásá“ a o choti druhého prezidenta Beneše prohlásil, že je to inteligentní, vzdělaná dáma, která dovede reprezentovat národ...*“¹⁸²

Úředník J. Degen z Teplíc (37 let) byl přikázán do TNP na 12 měsíců pro tento důvod: „*...že dne 10.5.1949 v divadelní kavárně v Teplících, žádal Jiřího Holého, aby si s ním přiřukl na smrt Gottwaldovi, Zápotockému, naší vládě a na zdraví Maršalovu plánu, při čemž jeho výrok slyšela kromě Jiřího Holého ještě další osoba.*“¹⁸³

¹⁷⁸ Osobní spis Josefa Mikeše. Tamtéž, inv. č. 977, kt. č. 1740.

¹⁷⁹ Osobní spisy Jakuba Sládka a Rudolfa Moce. Tamtéž, inv. č. 977, kt. č. 1740, 1741.

¹⁸⁰ Osobní spis Karla Neumaka. Tamtéž, inv. č. 977, kt. č. 1739.

¹⁸¹ Osobní spis Karla Killmayera. Tamtéž, inv. č. 977, kt. č. 1738.

¹⁸² Osobní spis Miroslava Nováka. Tamtéž, inv. č. 977, kt. č. 1739.

¹⁸³ Osobní spis Josefa Degena. Tamtéž, inv. č. 977, kt. č. 1737.

C) Přestupky hospodářského charakteru

Třetí skupinu přestupků hospodářského charakteru tvořilo celkem 46 případů. Nejčastější důvod – černý obchod (27 případů) jednoznačně převyšuje všechny ostatní, jako např. šmelina (4 případy), spekulace s potravinovými lístky a nesplnění zemědělských dodávek (3 případy) nebo černá porážka (2 případy).

Příklady odůvodnění návrhů:

Úředník J. Mareš z Teplíc (29 let) byl zařazen do TNP na 24 měsíců s tímto zdůvodněním: „*Jako úředník vyživovacího oddělení ONV v Teplících, tedy osoba, jež mocí veřejného příkazu přímo jí daného, je povinna obstarávati práce vlády, zneužil moci sobě svěřené tak, aby státu způsobil škodu, a jako vrchnostenský úředník se dal odvrátiti od zákonných plnění svých povinností.*

V době od 24.2.1947 do června 1947 v Teplících, tedy v době mimořádných hospodářských poměrů vyvolaných válkou, odebral předměty potřeby nad obvyklou míru normální, zvláště pak řízené spotřebě, aby sobě anebo jiným osobám opatřil nepřiměřený hospodářský prospěch, ač věděl, že tímto jednáním může ohrozit plynulé zásobování obyvatelstva některého kraje nebo místa, část tohoto obyvatelstva předměty potřeby.“¹⁸⁴

Úřednice L. Jeníková z Trnovan (26 let) byla zařazena do TNP na 6 měsíců z důvodu: „*Od září do prosince 1948 v Teplících, jako úřednice MNV si vystavila pro sebe fingoané lístky pro domácnost, tedy jako veřejná úřednice v úřadě, jímž byla zavázána, zneužila moci úřední takto svěřené, aby způsobilá státu škodu na jeho právech. V téže době a v témže místě jste si vybrala na fingoané kmenové listy pro domácnost potravinové lístky pro 4 zásobovací období, znějící v každém období na 17 osob a na tyto potravinové lístky jste si jednak vybrala potraviny pro vlastní potřebu, jednak jste potravinové lístky dále zcizila – tedy v době mimořádných hospodářských poměrů vyvolaných válkou, předměty nad obvyklou míru odebrala, normální, zvláště pak řízené výrobě, oběhu a spotřebě, aby sobě nebo jiným osobám opatřila nepřiměřený hospodářský prospěch – ač dobře věděla, že tím může ohroziti plynulé hospodářství a zásobování obyvatelstva některého kraje, nebo místa, nebo část tohoto obyvatelstva předměty potřeby.“¹⁸⁵*

Národní správce tiskárny F. Charvát z Děčína (39 let) byl zařazen do TNP na 24 měsíců pro tento čin: „*Společně s R. Čapkem a P. Babickým tiskli potravinové lístky na maso, aby sobě opatřili vyšší než normální stanovený příděl, na úkor ostatních občanů.“¹⁸⁶*

Šofér A. Horáček z Chuděrova (35 let) a dělník F. Horáček z Chlumu u Děčína (38 let) byli zařazeni do TNP na 24 a 12 měsíců z tohoto důvodu: „*V době mimořádných hospodářských poměrů vyvolaných válkou předměty odebrali nad obvyklou míru normálnímu oběhu a spotřebě, aby si opatřili nepřiměřený hospodářský prospěch a dopustili se nekalého jednání způsobilého vyvolati nedostatek a*

¹⁸⁴ Osobní spis Jiřího Mareše. Tamtéž., inv. č. 977, kt. č. 1739.

¹⁸⁵ Osobní spis Libuše Jeníkové. Tamtéž., inv. č. 977, kt. č. 1738.

¹⁸⁶ Osobní spis Františka Charváta. Tamtéž., inv. č. 977, kt. č. 1738.

zdražení předmětu potřeby na trhu, ačkoliv věděli, že svým jednáním ohrožují značnou měrou plynulé zásobování obyvatelstva.“¹⁸⁷

D) Nedovolený způsob obživy

Tato skupina zahrnuje celkem 47 případů. Většinu těchto přestupků tvoří prostituce (24 případů) a potulka (17 případů). Za nedovolený způsob obživy byl považován i podomní prodej zboží, hazardní hra v karty nebo žebrota.

Příklady odůvodnění návrhů:

Sestry J. a A. Dzurkovy dostaly výměr 12 měsíců: *„Obě jsou osoby práce se štítící, které se živí prostitucí, přičemž léčení pohlavní choroby zanedbávají a přes veškerá napomínání lékaře a upozornění bezpečnostních orgánů na trestnost jejich počínání, nedbají daných příkazů.*“¹⁸⁸

Nezaměstnaná M. Vránová z Želetic u Litoměřic (21 let) byla přikázána do TNP na 24 měsíců z důvodu: *„Konaným šetřením a Vaším vlastním doznáním bylo zjištěno, že jste provozovala kuplířství, pohoršlivé smilstvo a prostituci a že jste bez stálého zaměstnání a úmyslně se vyhýbáte práci.*“¹⁸⁹

Dělnice B. Janešková bez trvalého bydliště (21 let) byla zařazena do TNP na 12 měsíců z tohoto důvodu: *„Provedeným řízením bylo zjištěno, že jste bez stálého bydliště a zaměstnání, vyhýbáte se práci, potulujete se. Pro potulku jste byla potrestána okresním soudem v Ústí n. L..... Z vašeho způsobu života je patrné, že nemáte kladného poměru k práci, jste zanedbané výchovy a je tudíž zapotřebí, abyste byla převychovaná, což se stane právě v TNP.*“¹⁹⁰

Vedoucí prodejny F. Opl z Tuchomyšli (36 let) dostal výměr 24 měsíců: *„Již od roku 1945 vede velmi nákladný život a v poslední době holdoval hazardním hrám v karty. Tímto svým způsobem života zatahoval úmyslně Rydvala do společnosti, hlavně do kavárny Sokol a Palace hotel v Ústí n. L., kde se hrály velmi často až do rána hazardní hry v karty, kde postupně Rydval prohrál mnoha tisícové částky, které vyhrál buď Opl nebo Kořínek. Někdy se tato společnost uchýlovala po uzavření veřejných místností do soukromých bytů, kde pokračovala dále v hraní karet.*“¹⁹¹

Zemědělská dělnice S. Drncová bez trvalého bydliště (20 let) byla přikázána na 12 měsíců do TNP: *„Úředním šetřením a vlastním Vaším doznáním bylo prokázáno, že v poslední době jakož i dříve jste se potulovala, že nemáte stálého bydliště a že jste nebezpečná cizímu majetku.*“¹⁹²

¹⁸⁷ Osobní spis Aloise Horáčka. Tamtéž, inv. č. 977, kt. č. 1737.

¹⁸⁸ Osobní spis Jolany a Aurelie Dzurkové. Tamtéž, inv. č. 977, kt. č. 1737.

¹⁸⁹ Osobní spis Marie Vránové. Tamtéž, inv. č.j. 977, kt. 1741.

¹⁹⁰ Osobní spis Bohumily Janeškové. Tamtéž, inv. č. 977, kt. č. 1738.

¹⁹¹ Osobní spis Františka Opla. Tamtéž, inv. č. 977, kt. č. 1740.

¹⁹² Osobní spis Stanislavy Drncové. Tamtéž, inv. č. 976, kt. č. 1737.

E) Přestupky kriminálního charakteru

Poslední a současně nejméně početnou skupinou jsou přestupky kriminálního charakteru – 35 případů. Převažují případy opilství (17 případů), krádeže (5 případů) a jiné, jako např. výtržnictví nebo mravnostní delikty.

Příklady odůvodnění návrhů:

Dělník F. Rychetský z Lovosic (50 let) byl přikázán do TNP pro opilost: „*Konaným šetřením bylo zjištěno, že častým opilstvím vzbuzujete veřejné pohoršení a v důsledku toho, že jste notorickým alkoholikem je také Vaše pracovní morálka velmi špatná nehledě k tomu, že ve stavu opilství jste surovým rváčem a tímto způsobem života vzbuzujete odpor u řádně pracujících.*“¹⁹³

Nezaměstnaný V. Novotný z Děčína (26 let) byl zařazen do TNP na 24 měsíců: „*Konaným šetřením a Vaším vlastním doznáním bylo prokázáno, že jste páchal drobné krádeže a podvody, dopouštěl se opilství, čímž jste ohrožoval lidově demokratické zřízení. Krom toho rozšiřoval jste nepravdivé zprávy, jež jsou sto ohroziti státní bezpečnost a popuzoval jste k zášti proti skupině obyvatelů proto, že jsou stoupenci lidově demokratického zřízení.*“¹⁹⁴

(viz. Přílohy – tabulka č. 7; s. 98)

6.1.8 Výše výměru

První zasedání ústecké příkazovací komise proběhlo v únoru 1949 a bylo na něm projednáno 20 případů, z čehož bylo 15 přikázáno do TNP. U necelé poloviny, tj. 7 osob, padl nejvyšší možný výměr 24 měsíců, dalším třem osobám bylo vyměřeno 18 měsíců, čtyřem jeden rok a jedné osobě 6 měsíců. Poměrně vysoké tresty padly i přesto, že z 15-ti zařazených bylo 8 dělníků, kteří se vesměs dopustili porušení pracovní morálky.

Podle statistických výkazů byl v českých zemích průměrný výrok 15,79 měsíce a nejčastěji udělovaným výměrem byl pobyt na 24 měsíců v TNP.¹⁹⁵ V roce 1949 ústecká komise přikazovala v průměru na 16,3 měsíce do TNP a v roce 1950 na 15,54 měsíce. Nejčastěji vynášeným výměrem bylo 24 měsíců (v roce 1949 72 osob, v roce 1950 116 osob), následovalo 12 měsíců (59 a 92 osob), 6 měsíců (28 a 42 osob) a 3 měsíce (2 a 20 osob).

(viz. Přílohy – tabulka č. 8, 9; s. 99 a 100)

6.1.9 Přikazované tábory

U všech osob, u kterých se dochoval výměr nalézací komise, je doloženo, do jakého tábora byly přikazovány. Od února do srpna 1949 se nejčastěji objevuje jako přikazovaný tábor

¹⁹³ Osobní spis Františka Rychetského. Tamtéž, inv. č. 977, kt. č. 1741.

¹⁹⁴ Osobní spis Vladimíra Novotného. Tamtéž, inv. č. 977, kt. č. 1740.

¹⁹⁵ BORÁK, M – JANÁK, D.: TNP v ČSR, s. 57.

Dolní Jiřetín. Sem byli zařazováni pouze muži a byli určeni především pro práci na dolech. Ženy byly odváženy do TNP v Širokých Třebčicích, v Dlažkovicích u Lovosic, v Lešanech u Benešova nebo do TNP v Českých Budějovicích a jejich náplní byla především práce v zemědělství či v lehkém průmyslu. Od podzimu 1949 začali být všichni muži přikazováni do TNP ve Všebořicích, odkud pak byli přidělováni na nejrůznější stavební či důlní práce v okolí.

Vůbec nejčastěji se opakujícím místem přikázání byl TNP ve Všebořicích – ve výměrech se objevil celkem 264x. Následuje TNP v Dolním Jiřetíně, který byl přikázán celkem 79x. Ženy ze severočeského kraje byly nejčastěji zařazovány do TNP v Dlažkovicích (celkem 48 případů), v menší míře pak do Širokých Třebčic (9 případů). Nezanedbatelný je počet bývalých příslušníků armády (32 mužů), kteří byli ústeckou přikazovací komisí zařazeni do TNP v Mírově u Olomouce.

(Přehled TNP ke dni 31. prosince 1949 viz Přílohy, tabulka č. 10; s. 101)

6.2 Ukázky ze spisů zařazených

Spis Otakara Baďoučka¹⁹⁶:

ONV, okresní velitelství Národní bezpečnosti, Lovosice, 16. ledna 1950: „Otakar Baďouček, toho času zařazen v TNP, jest synem Stanislava Baďoučka, zemědělce ve Lhotce n. L., který obhospodařuje zemědělskou usedlost ve výměře 12,67 ha. Tuto usedlost obhospodařoval společně se svým synem Otakarem. Otec jeho trpí vleklou chorobou takže není schopen plně věnovati se všem pracem. Bylo zjištěno a potvrzeno jak MO KSČ a MNV ve Lhotce n. L., že Otakar po propuštění z vyšetřovací vazby plně se zapojil v hospodářství, které opět přivedl na patřičnou výši, takže jeho závazky jeho přičiněním byly dle záznamů splněny na 100 %. Kontingent pro rok 1949 byl splněn. MNV bylo konstatováno, že Baďouček se od základů změnil a svého nerozvážného činu litoval. Rovněž jest i stoupencem k utvoření Jednotného zemědělského družstva ve Lhotce n. L. Vzhledem k nemoci svého otce vedl zemědělskou usedlost již sám a měl tuto převzítí.

Vzhledem k nemoci otcově, a k nedostatku zemědělských sil v obci jest nebezpečí, že jeho nepřítomnost, byla by ku škodě k včasnému obdělání půdy obzvláště v době jarních prací.

MNV, MO KSČ i JSCZ ve Lhotce n. L. vzhledem k udaným skutečnostem doporučují, aby jeho žádost o prominutí byla příznivě vyřízena, neboť mají sami zájem na tom, aby obec byla v dohledné době združstevněna.

Přezkoušením těchto skutečností, dává chovanec Otakar Baďouček předpoklad, že zkrácením, resp. prominutím trestu, bude mu dána možnost, aby svým chováním a usilovnou prací při budování socialistické vesnice, si tohoto dobrodiní zasloužil.“

Odvolání: 28.12.1949 Všebořice: „Shora uvedeným výměrem jsem byl zařazen dle § 2 odst. 1 a zák. č. 247/1948 Sb. do TNP ve Všebořicích, okr. Ústí n. L. na dobu 18 měsíců s odůvodněním, že svým jednáním ohrožuji lidově-demokratické zřízení a že tuto činnost jsem projevil tím, že jsem se pokusil opustiti čsl. území a za hranicemi chtěl vstoupiti do ciz. armády tak, jak učinil můj přítel s nímž jsem byl v písemném styku. K tomuto činu jsem prý sváděl své kamarády mez nim i nezletilého.

Je sice pravda, že jsem se pokusil překročiti hranice čs. republiky, ale toto jsem učinil v mladické nerozvážnosti a z tohoto úmyslu byl jsem vyléčen ještě než jsem přijel na hranice, kdy jsem se dozvěděl jak se v Německu s takovými uprchlíky zachází v uprchlických táborech, že tam mají zájem jen na významnějších osobnostech, aby toho mohli propagačně využít. Musím poctivě přiznat, že jsem byl rád, když jsem byl zatčen a vrácen zpět...“

Výměr: 18.11. 1949 „Pan Otakar Baďouček, Lhotka čp. 8, okr. Lovosice; zařazení do TNP dle zák. č. 247/1948 Sb.

Rozhodnutím komise č. 8 pro zařazování osob do táborů nucené práce v Ústí nad Labem ze dne 17.11. 1949 pod č. j. 10 zařazujete se dle § 2 odst. 1 a zák. č. 247/1948 Sb. do tábora nucené práce ve Všebořicích, okr. Ústí nad Labem na dobu 18 měsíců.

Důvody: Šetřením bylo zjištěno, že svým jednáním ohrožujete lidově demokratické zřízení. Tuto činnost jste projevil tím, že jste se pokusil opustit čsl. stát a za hranicemi chtěl jste vstoupiti do cizinecké armády, tak jak váš přítel s nímž jste v písemném styku učinil. K tomuto činu sváděl jste své kamarády, mezi nimiž i nezletilého.

¹⁹⁶ Osobní spis Otakara Baďoučka. SOA Lt., prac. Most, SKNV Ústí n. L. 1949 – 1990, inv. č. 977, kt. č. 1736.

V tomto jednání lze spatřovati činnost ohrožující výstavbu lid. dem. zřízení a ježto jest nebezpečí, že z neuvědomělosti mohlo by dojíti k pokračování u uvedené činnosti, rozhodnuto bylo tak jak shora uvedeno.

Z tohoto výměru můžete se odvolati do 15 dnů po doručení k ministerstvu vnitra v Praze písemným podáním u okresního národního výboru – bezpečnostního referenta v Lovosicích.

Odvolání proti tomuto výměru nemá dle § 5 cit. zákona odkladného účinku.

Předseda komise Jiří Talpaš, v.r.“

Okr. velitelství NB – odd. III, Lovosice 3, října 1949

„Oznamuji, že Otakar Baďouček ze Lhotky čp. 8, okres Lovosice před svým pokusem o útěk do zahraničí se choval řádně až s výjimkou, že přicházel v podezření z různých provokačních nápisů a lepení plakátků, což se mu však nedalo prokázati. Od doby jeho propuštění ze zajišťovací vazby se chová řádně. Týž byl a jest i nyní zaměstnán při hospodářství svých rodičů Stanislava a Milady Baďoučkových ve Lhotce čp. 8.“

Spis Anny Balážové¹⁹⁷:

Okresní velitelství NB, v Mostě 20.10.1949: „Podávám návrh, aby do TNP byla na dobu jednoho roku zařazena Anna Balážová, nar. 12.5.1929 v Ganovcích, okres Poprad, tamtéž příslušná, dcera Kolomana a Marie roz. Kokiejové, posledně bytem v Kopistech, Konobrzská ul. č. 430, okres. Most, t.č. ve vazbě zdejšího velitelství.

Rodinné, majetkové a výtěžkové poměry: svobodná, nemajetná, nestará se o nikoho, t.č. bez zaměstnání, bez příjmu, 2 trestaná pro porušení pracovní morálky.

Jmenovaná opustila opětovně zaměstnání a od 4.10.1949 není v pracovním poměru a nemá zájem na dalším zapojení se do budovatelského úsilí národa.

Jmenovaná byla již dvakrát trestaná zdejším velitelstvím pro porušení pracovní morálky trestem vězení poprvé 10 dnů, podruhé 3 týdny. Dosavadní tresty nebyly účinné a Balážová opětovně byla zadržena a bylo zjištěno, že nepracuje, nemohla řádným způsobem prokázati jakým způsobem si opatřuje prostředky k obživě.

... Jedná se o osobu práce se štítící, obstarávající si prostředky k obživě nekalým způsobem.“

Výměr: v Ústí n. l. 18.11.1949

„... Provedeným šetřením bylo zjištěno a Vaším doznáním potvrzeno, že soustavně porušujete pracovní morálku, práci se úmyslně vyhýbáte a dáváte přednost bezpracnému životu. Pro porušení pracovní morálky byla jste již dvakrát trestána a přes to nejste opět nikde zaměstnána, zájem na dalším zapojení do budovatelského úsilí nemáte. Sama doznáváte, že k práci nemáte kladný poměr a nerada pracujete.“

...

Okr. velitelství NB v Mostě, Most 7.2.1950

„K výše uvedenému tamnímu č.j. podávám zprávu, že Anna Balážová nemůže býti dodána do TNP v Dlažkovicích, protože podle lékařského posudku není schopná k dopravě a k pobytu v táboře pro vysoký stav těhotenství (7 měsíců) a pro velmi pokročilý stav pohlavní choroby.

Jmenovaná proto byla po předání zdejšímu okr. velitelství státní nemocnicí v Mostě propuštěna na svobodu.“

¹⁹⁷ Osobní spis Anny Balážové. Tamtéž, inv. č. 977, kt. č. 1736.

Spis Marie Blechové¹⁹⁸:

ONV, referát NB v Litoměřicích, 5. srpna 1949: „Marie Blechová, rodem Nováková, nar. dne 9.9.1919 v Praze – Košířích, zemědělská dělnice, t.č. bez zaměstnání, nyní ve vazbě krajského soudu v Litoměřicích byla odsouzena rozsudkem okresního soudu v Litoměřicích, č.j. T V 641/49 ze dne 1.7.1949 k trestu vězení v trvání šesti měsíců pro kuplířství.

Blechová doznává, že se od r. 1931 žije prostitutkou a že již byla po dobu tří let v donucovací pracovních táborech v Kostomlatech. Protokol, který s ní byl sepsán ve věznici přikládám a navrhuji, aby Blechová byla zařazena do TNP na dobu 24 měsíců, aby jí tak byla dána možnost stát se platným členem společnosti.“

Žádost o propuštění: „Předkládám žádost o propuštění z TNP chovanky Marie Blechové, nar. 9.9.1919 v Praze, posledně bytem v Litoměřicích Labská 3.

Jmenovaná byla dodána do TNP komisí č. 8 v Ústí n. L. na dobu 2 let.

Blechová je politicky neuvědomělá a ani se nesnaží při mravně-politické a osvětové výchově, aby si osvojila a obeznámila s dnešním lidově-demokratickým zřízením a budováním socialismu. Jinak pracovní morálka je dobrá neboť je její snahou vydělat si více peněz. Je nesnášenlivá s ostatními chovankami se hádá a nedbá na čistotu.

V daném případě se žádost o propuštění nedoporučuje ježto nejsou splněny podmínky její převýchovy.“

Žádost o propuštění z TNP 22.8.1950:

„Obracím se na Vás se zdvořilou žádostí o propuštění a jako důvod pro toto, uvádím: za rok svého pobytu v TNP, změnil se celý můj názor na život a na práci, ve které jsem našla hlavní smysl života a chtěla bych se proto plně zapojit svou prací, do budování našeho státu. Lituji svého bývalého způsobu života a nikdy se již k němu nevrátím a hodlám svůj život postavit na pevných a poctivě svou prací, vydobytých základech.

Doufám, že mé zdvořilé žádosti bude vyhověno a děkuji předem. Pětiletce zdar, Marie Blechová“

Spis Jiřího Daněluha¹⁹⁹:

ONV Litoměřice, 20. ledna 1949

„... Dle sdělení pobočky ochrany práce v Litoměřicích bylo zjištěno, že Daněluha jest osoba práce se štítící a notorický fluktuant.

... Pobočka ochrany práce v Litoměřicích povolala do svého úřadu matku Daněluha a jeho poručníka Václava Dvořáka k sepsání protokolu ohledně zahálčivosti Daněluha. Poručník tehdy prohlásil, že se jedná o tvrdohlavého a zahálčivého propadlého hochu, který přes veškeré domluvy se prací vyhýbá a i na svoji matku je hrubý a chová se k ní pánovitě.

Poručník Václav Dvořák se souhlasem matky Eleonory Danělukové navrhuje, aby byl Jiří Daněluha poslán do pracovního tábora na práci.

Ježto na Daněluha nemá vliv jeho matka ani jeho poručník, aby jej přiměly k řádnému zaměstnání, připojuji se k návrhu poručníka a jeho matky, aby byl dán do pracovního tábora na dobu 1 roku a tím byl přinucen se naučit pracovat.“

¹⁹⁸ Osobní spis Marie Blechové. Tamtéž, inv. č. 977, kt. č. 1736.

¹⁹⁹ Osobní spis Jiřího Daněluha. Tamtéž, inv. č. 977, kt. č. 1737.

Sourozenci Dzurkovi (Mikuláš, Aurelia a Jolana)²⁰⁰:

ONV Děčín, 15. dubna 1949: Mikuláš: „svobodný, cikán. národnosti, byl oznámen ONV- referátem práce pro soustavné porušování pracovní morálky a bezdůvodné střídání pracoviště během kterýžto změn zůstává zpravidla 1-6 měsíců bez zaměstnání...“

Ze zjištěných okolností lze považovat Dzurku za osobu špatné pracovní morálky, ačkoliv mozolovité ruce tomu nenasvědčují...“

Aurelia: Přípisem úřadu sociálního pojištění, zdravotního referátu v Děčíně.... „Navrhuje se MUDr. Hollym, lékařem venerických nemocí, aby byla do pracovního tábora dodána Aurelia Dzurková cikánka, nar. 12.5.1932 v Nahošti, okr. Košice, svobodná, slovenské národnosti, dcera Štefana a Marie roz. Morové, bytem v Děčíně...“

Jako důvod jejího zařazení do pracovního tábora uvádí MUDr. Holly, že jmenovaná není vůbec do práce zapojena a stále přerušuje léčení pohlavní choroby. Přesto, že byla vícekrát napomenuta a na trestnost svého počínání upozorněna, příkazu lékaře, ani zdejšího úřadu nedodržovala.

Vzhledem k tomu, že Aurelia Dzurková je zdejšímu úřadu známa jako prostitutka a osoba práce se štítící, doporučuje se, aby byla dodána do pracovního tábora.“

Jolana: nar. (přesná data nelze zjistit)... „Neumí číst ani psát... A její sestra Aurelia... negramotná a nemá, jsou osoby práce se štítící, které se živí prostitucí, při čemž léčení pohlavní choroby zanedbávají a přes veškerá napomínání lékaře a upozornění bezpečnostních orgánů na trestnost jejich počínání, nedbají daných příkazů.“

Navrhuje se, aby osobám, u kterých již nehrozí nebezpečí nákazy a které se soustavně vyhýbají práci, byla dána zařazením do TNP na nejdlejší zákonem přípustnou dobu vhodná příležitost k úplnému jejich vyléčení se z pohlavní choroby...“

Spis MUDr. Zdeňka Dohnálka²⁰¹:

ONV Litvínov, okr. velitelství NB, 30.9.1949

„Na základě návrhu velitelství oddílu St. bezpečnosti Stalinovy závody a rozhodnutí zdejší bezpečnostní komise podávám návrh na zařazení shora jmenovaného do TNP na dobu 1 roku a návrh odůvodňuji takto:

MUDr. Zdeněk Dohnálek, lékař v Litvínově, byl zatčen velitelstvím oddílu Státní bezpečnosti v souvislosti se zatčením větší skupiny osob pro protistátní činy, a to z toho důvodu, že koupil v Lidové restauraci v Litvínově od číšníka Antonína Růžičky, který byl jedním z nejagilnějších členů protistátní skupiny, 1 pistoli....“

Bezpečnostní komise dospěla k názoru, že i když nebyl obžalován státním soudem, stýkal se s několika ze zatčených, o nichž je známo, že patřili k reakční společnosti, zejména byl častým hostem v Lidové restauraci, kde byl číšníkem zmíněný Růžička a jejíž národní správce Krejny byl v této souvislosti rovněž zatčen pro koupi pistole od Růžičky, takže nutno předpokládat, že o činnosti Růžičky, i když mu to nebylo prokázáno, stejně jako ostatní musel vědět a tuto neoznámil, čímž ohrožoval výstavbu lidově demokratického zřízení. V poslední době je znovu vyšetřován Státní bezpečností pro podezření z protistátní činnosti.“

Výměr: „...Konaným šetřením bylo zjištěno, že jste se stýkal s protistátními živly a byl zúčastněn na reakčních rejdech, čímž jste ohrozil výstavbu lidově demokratického zřízení.“

²⁰⁰ Osobní spis Aurelie, Jolany a Mikuláše Dzurkových. Tamtéž, inv. č. 977, kt. č. 1737.

²⁰¹ Osobní spis MUDr. Zdeňka Dohnálka. Tamtéž, inv. č. 977, kt. č. 1737.

Spis Rudolfa Boštického²⁰²:

JNV Ústí n. L. okr. velitelství NB. 15.10.1949

„Rudolf Boštický byl dne 29.8.1949 v nočních hodinách jako host v nočním podniku Eden v Ústí nad Labem, kde s několika známými popíjel. Přesto, že nebyl v pravém slova smyslu opilý, alespoň tak předstíral a počal kritizovat zdejší poměry. Když pak příslušník krajského velitelství Státní bezpečnosti v Ústí n. L. opouštěl místnost, Boštický využil příležitosti, šel za tímto ven, kde mu vytáhl z klopky jeho kabátu stranický odznak KSČ a tento mu na místě rozšlapal. Toto jednání Boštického vyvolala u více lidí veřejné pohoršení....“

Ze shora uvedených okolností je zřejmo, že Boštický nemá kladný poměr k demokratickému zřízení ČSR, podávám návrh na zařazení jmenovaného do TNP a sice na dobu 2 roků.“

Výměr: „... Konaným šetřením bylo zjištěno, že dne 29. srpna 1949 v podnapilosti v nočním podniku EDEN v Ústí n. L., kritisoval jste zdejší poměry a při odchodu bezpečnostního orgána z místnosti, šel jste za tímto ven, kde jste mu vytáhl z klopky jeho kabátu stranický odznak KSČ a tento na místě rozšlapal“.

Spis Antonína Alta²⁰³:

Rozsudek jménem republiky:

„...Obžalovanému Antonínu Altovi klade se za vinu, že kritického dne během jízdy v rychlovlaku z Roudnice n. L. do Prahy v přítomnosti asi 6 cestujících sděloval údaje o zařízení a opatření důležitého podniku pro ochranu republiky a že tak způsobil z nedbalosti, že státní tajemství mohlo se státi známým cizí moci nebo cizím činitelům, ačkoliv měl povinnosti je uchovávat.

Obžalovaný Antonín Alt popírá čin mu za vinu kladený a hájí se tím, že kritického dne jel rychlíkem z Roudnice n. L. do Prahy a před více osobami ve vlaku vykládal o porušení, ke kterému došlo v závodě Benzina v Hněvčicích, obžalovaný doznává, že mluvil o tom, že tam prasklo nějaké těsnění na potrubí a jelikož prý viděl, když stavba byla prováděna i rozlehlost nádraží, usuzoval prý, že uteklo 60 000 hl benzínu, při tom mluvil o tom, jak jsou stavěny bloky, cestujícím vykládal, že jsou zalaty betonem a o tom prý věděl, poněvadž má v blízkosti továrního objektu Benzina pole, nehledě ani na to, že jeden blok stojí na jeho bývalé zahradě a tento také spolucestujícím během jízdy ukazoval...“

Spis Jaroslava Bačkory²⁰⁴:

ONV Most okr. velitelství NB: „Konaným šetřením bylo zjištěno, že obviněný Jaroslav Bačkora prováděl bez jakéhokoliv živnostenského oprávnění výrobu prachových přikrývek, které pak prodával za neoprávněně vyšší ceny... Šetřením kontrolních orgánů bylo zjištěno, že obviněný na neoprávněně výrobě přikrývek a jejich prodeji za předražené ceny získal neoprávněně celkem 39 960 Kčs... Při provádění této neoprávněně výroby dopustil se obviněný ještě pletich tím, že k výrobě použil 135 kg prachového peří větší část sypkoviny, náležející firmě Lehnert, jí měl v národní správě...“

Trestní nále: „...prováděl neoprávněně výrobu prachových přikrývek, jež prodával za předražené ceny a že dále jako národní správce a později jako vedoucí Národního podniku, sběrné suroviny dopustil se při prodeji peří pletich a to, aby si opatřil v době mimořádných hospodářských poměrů nepřiměřený hospodářský zisk.“

²⁰² Osobní spis Rudolfa Boštického. Tamtéž, inv. č. 977, kt. č. 1736.

²⁰³ Osobní spis Antonína Alta. Tamtéž, inv. č. 977, kt. č. 1736.

²⁰⁴ Osobní spis Jaroslava Bačkory. Tamtéž, inv. č. 977, kt. č. 1736.

Spis Vladimíra Marvala²⁰⁵:

Žádost manželky o propuštění z TNP: „Prosím o propuštění mého manžela Vladimíra Marvala z TNP Všebořice, okr. Ústí nad Labem.

Jmenovaný jest otcem pěti nezletilých dětí, ve věku od tří do třinácti let. Část jeho výdělků, kterou mě velitelství tábora zasílá, nestačí ani na nejnětější výživu rodiny. Já sama byla jsem nucena jít do zaměstnání, což jest pro mě velmi vyčerpávající. Být osm hodin v zaměstnání a ještě dbát na výchovu dětí. Od nikud nemám té nejmenší podpory.

Proto žádám aby se mohl otec plně starat o rodinu. Doufám, že mé žádosti bude příznivě vyhověno a na všechny okolnosti bude brán zřetel.“

Vyjádření zaměstnavatele: „Potvrzujeme, že Vladimír Marval, t.č. TNP Všebořice, je u nás zaměstnán jako pomocný dělník.

Byly mu přiděleny těžké i špinavé práce, které vykonával bezvadně k naší naprosté spokojenosti, takže jeho pracovní morálku můžeme označiti za velmi dobrou. Také proti jeho chování nebylo v našem podniku žádných námitek.“

Spis Antonína Fialy²⁰⁶:

Žádost manželky o zařazení manžela do TNP: 11. srpna 1949 „Já výše podepsaná žádám, aby můj manžel Antonín Fiala byl dodán do tábora nucených prací z těchto důvodů: manžel se stále opíjí a dává mně peníze jen ty, které mu zbydou a neb sama ho musím po hostincích hledat. Je skoro každý den opilý a do práce chodí jen málokdy. Už ne jednou ho děti prosily, aby odešel z domu, neb se jim děti ve škole smějí, že ho viděli válet po ulici. Když sem mu to připomněla, odpověděl mně, já stejně odejdu, kde mě nikdo nezná. Když nemá peníze na alkohol, prodává věci z domu, naposled prodal lístky všechny na dva měsíce mimo zásob, které jsem doma měla. Já tímto jednáním nechci, aby byl manžel rodině odveden, nýbrž přiveden na správnou cestu“.

Výměr: 2. září 1949 „... Konaným šetřením a Vaším částečným doznáním bylo prokázáno, že jste nepracoval a oddával se nadměrnému požívání alkoholu, čímž je dostatečně prokázáno, že nemáte kladný poměr k lidově demokratickému zřízení“.

Spis Čenka Kohouta²⁰⁷:

OV NB Litoměřice 2.3.1950: „Navrhuji, aby Čeněk Kohout, nar. Dne 25.12.1903 v Lipnicích, s. o. Duchcov, t.č. bytem v Terezíně, Denisova ul. 186 byl dán do TNP a návrh ten odůvodňuji takto: Před příchodem do Terezína bydlel Č.K. v Dlažkovících, okres Lovosice, kde provozoval po dobu dvou roků bez úředního povolení lékařskou praxi. Toto fušérství bylo Č.K. výměrem ONV v Lovosicích zakázáno a tomuto byla též vyměřena pokuta v částce 50 000 Kč.

Po příchodu do Terezína však ČK pokračoval, resp. pokračuje v dalším pokoutním léčení /fušérství/ a je stále vyhledáván větším počtem osob /také denně 200 osob/, přesto, že tomuto byla jeho žádost o prodej léčivých čajů, výměrem ONV v Litoměřicích zamítnuta.

²⁰⁵ Osobní spis Vladimíra Marvala. Tamtéž, inv. č. 977, kt. č. 1738.

²⁰⁶ Osobní spis Antonína Fialy. Tamtéž, inv. č. 977, kt. č. 1737.

²⁰⁷ Osobní spis Čenka Kohouta. Tamtéž, inv. č. 977, kt. č. 1738.

Vzhledem k tomu, že Č.K. ve svém pokoutním léčení v Terezíně dále pokračuje, tudíž nařízení úřadů nerespektuje, dále ani jinak nesnaží se naléztí nějaké jiné zaměstnání a také není naděje, že by tak učinil a konečně vzhledem k jeho minulosti, zdá se býti skutečně nutným, aby týž byl předán do TNP.“

ONV OV NB v Litoměřicích 20.3.1950: „Předkládám návrh na zařazení do TNP Čenka Kohouta, nar. 23.12.1903, který se věnoval léčení bylinami.

Bylinkář Č.K., který byl 52x trestán zabýval se na různých místech fušérstvím zdraví lidu, který ho vyhledává z nevědomosti a z neinformovanosti, aniž by si uvědomoval, že jest vydírán. Svým jednáním Č.K. připravuje další hypochondry a tím oslabuje pracovní sílu národa a dále, že jeho léčení využívají ponejvíce fluktuanti, kteří unikají pracovnímu nasazení.

Jmenovaný jest ženat, otcem 15ti měsíčního děcka, jeho manželka jest zaměstnána jako učitelka v Terezíně.

Vzhledem k shora uvedeným skutečnostem navrhuji zařazení do TNP na dobu jednoho roku.“

Výměr 4. dubna 1950: „... Provedeným šetřením bylo zjištěno, že jste se nezapojil do pracovního procesu a nemaje oprávnění k provozování lékařské praxe léčil jste lidi bylinami, přestože jste byl vyzván, abyste se zapojil do práce, neučinil jste tak a tím jste prokázal, že postrádáte uvědomění, takže jest nutné, abyste byl převychován.“

Žádost manželky o zrušení výměru (sine datum): „Dovoluji si jako manželka ČK z Terezína,, prosit, aby tento výměr byl zrušen jako neopodstatněný.

Můj muž jako medik s devíti semestry medicíny a studiem přírodního léčení pomáhal nemocným lidem, kteří k němu houfně přicházeli, aby jim poradil. Činil tak na podkladě žádosti podané u předsednictva vlády o povolení tohoto léčení a pak na nátlak lidí, kteří za ním přijíděli z okolí i ze všech koutů naší země.....

Po sedmiletém pobytu v koncentračních táborech má úplně podlomené zdraví, jak svědčí přiložená lékařská vysvědčení a nové internování by pro něho znamenalo smrt.

Bylo zájmem některých jednotlivců z řad lékařů, jak mám bezpečně zjištěno, aby byl odstraněn, nikoli zájmem lidu, ze kterého dnes všechna moc vychází....“

Místní orgán KSČ Terezín, 10.7.1950, posudek na Čenka Kohouta: Podle šetření výboru KSČ v Terezíně bylo zjištěno, že jmenovaný léčení bylinkami prováděl svědomitě a jeho léčba se z 90 % setkala s úspěchem o čemž svědčí dobrozdání všech pacientů, kteří u něho byli léčeni.

Proto se výbor org. přimlouvá za to, jestliže se jmenovaný nedopustil jiného trestního činu a zapojil se ihned po uzavření jeho ordinace do práce nepovažujeme za nutné výše jmenovaného dávat do TNP.“

MNV v Terezíně, 17.7.1950, posudek o manželu Čenku Kohoutovi: „... Jmenovaný přistěhoval se do zdejšího města 22.10.1949 z obce Dlažkovice, okr. Lovosice a po dobu svého pobytu ve zdejším městě choval se jako řádný občan, takže z hlediska státně občanského nejsou proti jmenovanému žádné námítky.“

KV NB Ústí n. L., 11.11.1950: „Čeněk Kohout, nar., trpí podle lékařských nálezů: 1. zánětem svalu srdečního, 2. příznaky obrny po výronu krve do pravého mozku, 3. jest proto 60 % neschopným. Nedoporučuji z důvodů zdravotních zařazení do TNP.“

6.3 Porovnání činnosti příkazovací komise č. 8 v Ústí nad Labem s komisí č. 18, resp. č. 16 v Ostravě

Na závěr kapitoly vztahující se k činnosti příkazovací komise č. 8 v Ústí nad Labem uvádím stručné porovnání s komisemi v Ostravě. Hned na úvod musím zmínit, že nebylo velkého výběru, protože jiná souborná shrnutí k dalším komisím neexistují. Na první pohled neevokují od sebe stovky kilometrů vzdálené kraje Ústecký a Ostravský příliš společných ukazatelů. Při podrobnějším studiu zjistíme přece jenom několik souvislostí. Podrobnější demografické údaje a historii záměrně ponechávám stranou a zaměřím se pouze na údaje související s problematikou činností komisí pro zařazování osob do TNP.

Z geografického hlediska leží oba kraje při státních hranicích. V případě Ústeckého kraje se jedná o společnou hranici s Německem, v případě Ostravského s Polskem.

Dalším společným rysem je rozvinutý těžký průmysl, především hornictví a hutnictví. Ústecký kraj byl již od 19. století proslulý hnědouhelnou těžbou v Severočeské pánvi táhnoucí se od Kadaně až po Ústí nad Labem. Na zpracování uhlí navazovala další průmyslová odvětví, jako např. chemický průmysl nebo energetika. Ostravský kraj je charakteristický rovněž těžbou, ovšem černého uhlí a s tím spojeným hutnictvím.

K vývoji obyvatelstva Ústeckého kraje nelze nezmínit poválečný odsun týkající se německého obyvatelstva a s tím související úbytek pracovních sil (jak dělníků, tak technických pracovníků) v převládajících průmyslových odvětvích. Ostravský region, stejně jako ústecký, se vyznačoval vysokým podílem dělnictva z celkové skladby obyvatelstva kraje.

Pro srovnání s činností nalézací komise v Ústí nad Labem jsem využila studií Mečislava Boráka a Marie Janákové.²⁰⁸ Autorskému duu byly při zpracování problematiky k dispozici materiály Zemského archivu v Opavě, a to úřední korespondence o TNP na Ostravsku, soubor 2176 personálních spisů projednaných u ostravských komisí a dále kniha zápisů komisí.²⁰⁹

Příkazovací komise v Ostravě patřila hned po Praze a Brnu k neaktivnějším „zařazovatelům“ osob do TNP. Svoji činnost zahájila v lednu roku 1949. Od počátku jí bylo přiděleno registrační číslo 18 a vykonávala působnost v obvodech statutárních měst Ostrava a Opava a ve správních obvodech Fryštát, Nový Jičín, Valašské Meziříčí, Místek, Český Těšín, Vsetín, Bílovec, Bruntál, Jeseník, Hlučín, Krnov a Opava – venkov. Na základě vyhlášky

²⁰⁸ BORÁK, M.: Činnost příkazovacích komisí v Ostravě. In: TNP v ČSR 1948 – 1954, s. 40 – 74.

BORÁK, M. – JANÁKOVÁ M.: K činnosti ostravských komisí pro zařazování osob do TNP 1948 – 1953. In: TNP a další projevy perzekuce 1948 – 1954, s. 28 – 62.

²⁰⁹ BORÁK, M.: Činnost komisí, s. 40.

MV²¹⁰ o přizpůsobení obvodů působnosti příkazovacích komisí zákonu o krajském zřízení byla v březnu 1949 ostravská komise „přejmenována“ na komisi č. 16. K posledním administrativním úpravám došlo v červenci 1950, kdy v rámci kraje vznikly dvě komise, č. 1 a č. 2, jejichž hlavním úkolem bylo urychlit vyřizování nahromaděného materiálu.

Ostravské nalézací komise za dobu své působnosti, tj. od ledna 1949 do července 1950, projednaly celkem 2185 případů, z nichž bylo 1669 zařazeno. V porovnání s ústeckou komisí, která projednala a zařadila „pouze“ 659, resp. 457 osob, se jedná o čísla více než trojnásobně vyšší. Zůstává otázkou, proč se kraje s obdobnou sociální a průmyslovou strukturou natolik liší v číselných výkazech projednaných a přikázaných osob. Jedním z možných důvodů může být agilnější činnost členů jednotlivých komisí, ale spíše to bude z důvodu odlišného počtu obyvatelstva obou regionů.

Při podrobnějším průzkumu zjistíme, že v dalších statisticky zpracovaných kategoriích jsou čísla (procentuálně vyjádřená) již značně podobná. Procento přikázaných žen se u obou komisí liší o 4 % (ústecká komise 16 %, ostravská 12 %²¹¹). Věkové rozložení zařazených osob bylo až na malé odchylky prakticky totožné. Nejvíce přikazovaných osob bylo ročníku narození 1921 – 1930 45,5 %, resp. 42,5 %, následovaly ročníky 1911 – 1920 24 %, resp. 22 %, 1901 – 1910 16,5 %, resp. 17,5 %, narození do r. 1900 6 %, resp. 8 % a narození po r. 1931 5 %, resp. 10 %.

S údaji vztahujícími se k národnosti musíme nakládat s větší obezřetností. Nesmíme zaměňovat pojem národnost se státní příslušností - do TNP totiž nesměly být osoby s cizí státní příslušností vůbec zařazovány. Národnost česká se u většiny případů téměř nevykazovala. Ústecká komise přikázala celkem 37 osob jiné než české národnosti (nejčastěji slovenské, romské a německé), ostravská komise č. 18 28 a č. 16 87 osob. Vzhledem k poloze Ostravska šlo nejčastěji o národnost slovenskou, polskou a německou.

Struktura zařazených podle povolání byla velmi rozmanitá v obou dvou případech, ale v procentuálním vyjádření se opět až tolik nelišila. Z následujících čísel jednoznačně vyplývá, že TNP se staly zbraní, jež byla namířena především proti dělnické třídě samotné (ač původní záměr byl zcela opačný). Největší podíl mezi přikázanými tvořili dělníci, včetně pomocných a zemědělských, a to 48 %, resp. 53 %, dále živnostníci (řezníci, hostinští, pekaři, autodopravci aj.) 7 %, resp. 11 %, obchodníci (obchodní příručí, cestující a zástupci) 5,70 %, resp. 5 %, úředníci (účetní, pokladní, koncipienti aj.) 6,50 %, resp. 6 %, rolníci 2,60 %, resp. 2,80 %, inteligence 2 %, resp. 1,30 %, v domácnosti 0,90 %, resp. 3,2 %, jiná povolání než výše

²¹⁰ Vyhláška MV č. 360 ze dne 19. února 1949 o přizpůsobení obvodů působnosti příkazovacích komisí zákonu č. 280/1948 Sb. o krajském zřízení.

²¹¹ Při srovnáních budu vždy na prvním místě uvádět čísla ústecké příkazovací komise, následně ostravské.

uvedená čítala 12,5 %, resp. 5,4 %. Bez zaměstnání bylo celkem 6,80 %, resp. 1,8 % osob, povolání neuvedlo 7,80 %, resp. 11 % lidí.

Další zkoumanou kategorií byly důvody k zařazení do TNP. Velmi obsáhlou a členitou škálu zjištěných důvodů jsem rozdělila na 5 hlavních skupin: přestupky proti pracovní kázi, přestupky politického charakteru, přestupky hospodářského charakteru, přestupky kriminálního charakteru a nedovolený způsob obživy. V procentuálním vyčíslení jednoznačně dominují u obou příkazovacích komisí přestupky proti pracovní kázi, tj. 32,40 %, resp. 39,90 %, následují přestupky politického charakteru 36 %, resp. 27,90 %, nedovolený způsob obživy 10,30 %, resp. 4,50 %, přestupky hospodářského charakteru 10 %, resp. 7,90 a nakonec přestupky kriminálního charakteru 7,60 %, resp. 5,40 %. Absolutně nejčastějším důvodem k zařazení do TNP u komise č. 8 v Ústí nad Labem bylo vyhýbání se práci (53 případů) a nezdařený pokus o útěk na Západ (51 případů), což bylo dáno především geografickou polohou regionu. U ostravské příkazovací komise se jako nejčastější důvod zařazení objevuje vyhýbání se práci (386 případů) a špatná pracovní morálka (312 případů).

Jako velmi překvapující se jeví výkyvy ve výši výměrů u porovnávaných komisí. V roce 1949 byla podle statistických výkazů v českých zemích průměrná doba pobytu v TNP 15 měsíců a 24 dny. Ústecká komise tento výrok dokonce převyšovala, a to na 16 měsíců a 9 dní. V Ostravě byla situace naprosto odlišná. Možná právě značná koncentrace dělnictva zde způsobila, že výroky této komise patřily k jedněm z nejmírnějších vůbec. Pro rok 1949 byla průměrná hodnota výroku 13 měsíců a 7 dní. V roce 1950 došlo ke snížení průměrné výše výměrů v českých zemích na 12 měsíců a 20 dní. Do činnosti komise č. 8 v Ústí nad Labem se to však příliš nepromítlo; průměrná doba pobytu v TNP v roce 1950 dosahovala 15 měsíců a 16 dní. Podle z mého názoru bylo jedním z důvodů tak vysokých výměrů to, že nejčastějším důvodem zařazení do TNP u ústecké komise byl nezdařený pokus o útěk na Západ, za který se ve většině případů dávala nejvyšší sazba, tj. 24 měsíců. Naproti tomu ostravská příkazovací komise vynášela výměry „pod republikovým průměrem“, a to 12 měsíců a 2 dny. Tyto rozdíly jsou potvrzeny i při porovnávání struktury vynesných výměrů. Zatímco v českých zemích byl nejčastěji udělovaným výměrem pobyt v TNP na 24 měsíců, stejně jako u ústecké příkazovací komise (41 %), v Ostravě převažoval výměr 12 měsíců (34 %) a až poté následoval výměr nejvyšší, tj. 24 měsíců (29 %).

Poslední kategorií, kterou jsem se zabývala, bylo sledování táborů, kam byly dané osoby umístovány. Všeobecně platilo, že komise příkazovaly osoby do nejbližších TNP. U komise č. 8 v Ústí nad Labem převládala tábory v Dolním Jiřetíně a později sběrný tábor ve Všebořicích u Ústí nad Labem. U příkazovací komise v Ostravě se nejčastěji mezi

příkazovanými TNP objevují TNP Ostrava – Vítkovice, TNP Ostrava – Kunčice a TNP Třinec. Stejně jako osoby přikázané do TNP v Dolním Jiřetíně byli osoby v „ostravských“ TNP využívány na práci v Ostravsko – karvinských dolech, popř. v Třineckých železárnách.

7. Závěr

V únoru 1948 se chopila moci v Československu KSČ. V následujících letech začala praktikovat politiku teroru především proti nepohodlným vrstvám obyvatelstva. Jedna z forem, jak se vypořádat s „třídními nepřáteli“, byla internace těchto lidí v táborech nucených prací. TNP vznikly na podzim r. 1948 jako nástroj politické moci, který měl společnost zbavit jak asociálních živlů, tak lidí ohrožujících jednotný hospodářský plán nebo výstavbu lidově demokratického zřízení. Úmyslně široce koncipované znění zákona bylo možné aplikovat prakticky na veškeré vrstvy obyvatelstva. O zařazení do TNP rozhodovala příkazovací komise na základě spáchaného trestného činu či přestupku, nicméně do TNP mohli být lidé zařazeni i za pouhé morální přestupky či nevhodné chování.

Jak jsem se snažila doložit v první kapitole, nucená práce nebyla fenoménem pouze komunistické totality. Práce, jako prostředku k nápravě či výchově, bylo využíváno nejen v habsburské monarchii, ale i za 1. a 2. republiky, okupace, v poválečném období a následně pak po únoru 1948. K prvním mimosoudním postihům nespolehlivých či asociálních osob došlo na Slovensku. Zákon č. 247/1948 Sb. z 25. října 1949 následně zavedl institut táborů nucené práce do celé republiky.

Komunistické TNP vznikaly na místech dřívějších internačních a sběrných táborů pro Němce. Po jejich odsunu vznikl citelný nedostatek pracovních sil, zvláště v dolech a hutích, jejichž význam byl pro československý průmysl prioritní. Jako první začal fungovat TNP v Kladně – Dříní s pobočkou v Kladně – Dubí. Počáteční úvahy o 30 000 zařazených se nikdy nenaplnily, navíc mezi zařazenými se nejčastěji nacházeli dělníci. Sociální skladba TNP nevyhovovala již od počátků a perzekuce spíše než třídní nepřátele postihovala řadové občany, kteří proti režimu nikdy nevystupovali, pouze se dopustili přestupku jako např. opilství či absence v zaměstnání. Ke zlepšení situace nepřispěla ani akce T-43 uskutečněná na podzim roku 1949. V červenci 1950 došlo ke zrušení zákona o TNP a roli příkazovacích komisí převzaly trestní komise u ONV a KNV. Ovšem ani tento jev nepomohl zabránit dalšímu snižování počtu osob zařazených do TNP.

Správa TNP náležela od počátků pod ministerstvo vnitra, v létě 1950 se stala součástí ministerstva národní bezpečnosti. K 1. červnu 1951 došlo k předání zbytku TNP ministerstvu spravedlnosti, v tomto období se TNP staly součástí vězeňské soustavy, což se také odrazilo v jejich názvu „přechodná nápravná zařízení“. Na přelomu let 1952 – 1953 přešly zbylé TNP znovu do správy ministerstva národní bezpečnosti.

Příkazovací komise fungující od r. 1949 (s výjimkou pražské č. 1, která svoji činnost zahájila ještě v prosinci 1948) při KNV zařazovaly do TNP na dobu od 3 měsíců do 2 let. Dále rozhodovaly o odkladu, dočasném přerušení výkonu trestu, o podmíněčném zkrácení doby zařazení v táboře či naopak o jejím prodloužení nebo o případném propuštění pro duševní či tělesnou nezpůsobilost k pobytu v táboře. Příkazovací komise v Ústí nad Labem zahájila svoji činnost v únoru 1949. Za celé své období, tj. do července 1950, projednala 659 případů a z toho zařadila do TNP 457 osob. Ženy tvořily mezi zařazenými 16 %, nejpočetnější věkovou skupiny byly osoby ve věku 20 – 29 let (45 %). Podíl dělníků mezi zařazenými činil 48 %. Mezi důvody k zařazení převažovaly přestupky proti pracovní kázi (téměř 33 %), přestupky politické (36 %), hospodářské (10 %), nedovolený způsob obživy (10 %) a nakonec přestupky kriminální (7 %). Materiály vzešlé z činnosti této komise jsou uloženy v SOA Litoměřice, na pracovišti v Mostě – Velebudicích.

TNP fungovaly od října 1948 do počátku roku 1954. I přes toto nedlouhé období však tábory hluboce zasáhly do života nejen těch, kteří jimi prošli, ale i do života jejich nejbližších.

Ve své práci jsem se pokusila nastínit správný vývoj TNP, jejich vznik, fungování a řízení, dále činnost příkazovacích komisí. Značnou pozornost jsem věnovala Prozatímnímu ústavnímu, kázeňskému a výchovnému řádu a Základnímu táborovému řádu, které upravovaly chod v táborech nucených prací. K této problematice bych chtěla podotknout, že jsem neměla možnost ověřit, zda ustanovení těchto řádů skutečně odpovídala realitě a jak dalece byla nařízení v Prozatímním a Základním táborovém řádu dodržována v praxi.

Zabývala jsem se také studiem archivních materiálů týkajících se činností příkazovací komise č. 8 v Ústí nad Labem. Právě z jejích výnosů vzešly pro mě překvapivé výsledky. Tím prvním byla již výše zmíněná sociální skladba chovanců v jednotlivých TNP, dále důvody vedoucí k zařazení a v neposlední řadě rovněž jazyková formulace výměrů s množstvím pravopisných i syntaktických chyb. Určitě nejzajímavější bylo sledování byrokratické mašinérie, která rozhodovala o zařazení osob do TNP, na základě dochovaných zápisů z jednotlivých schůzí. Z nich jednoznačně vyplývá, že příkazování do TNP se dělo na základě „domluvy“ tří členů komise, z nichž zpravidla ani jeden nedosáhl vyššího vzdělání (natož právnického!). Zařazované osoby nebyly často ani vyslýchány a o jejich osudu rozhodovali soudci z lidu tím způsobem, že prvotním kritériem nebylo ani tak posuzování trestného činu, jako spíše splnění předem stanovených norem a vyplnění žádostí vzešlých z vyšších míst.

U materiálů a písemností vzešlých z činnosti příkazovací komise a jiných orgánů zapojujících se do zařazení osob do TNP bych se ráda ještě chvíli zdržela. I přes ztížené

statistické šetření v podobě ztraceného kartonu, se mi podařilo jmenovitě dohledat osoby, jejichž osobní spisy byly uloženy právě v tomto kartonu. Výčet osob zařazených do TNP příkazovací komisí č. 8 je tedy kompletní. To samé však bohužel neplatí o dalších informacích, týkajících se věku, povolání či důvodu zařazení.

Na úplný konec této práce bych chtěla vyjádřit svůj názor k zpracování problematiky TNP. Domnívám se, že téma TNP bylo již v literatuře vyčerpávajícím způsobem zpracováno. Další nové poznatky se dají získávat podrobným studiem archivních pramenů vzniklých z činnosti krajských a okresních národních výborů a u těchto institucí sídlících příkazovacích komisí.

8. Přílohy

Počet osob projednaných (P) a zařazených (Z) příkazovací komisí v Ústí nad Labem za rok 1949 a leden - červenec 1950 (tabulka č. 1)

	Rok 1949						
	leden	únor	březen	duben	květen	červen	červenec
	P / Z	P / Z	P / Z	P / Z	P / Z	P / Z	P / Z
Ustí nad L.	-	20 / 15	22 / 13	54 / 34	24 / 22	16 / 9	27 / 13

	Rok 1949						
	srpen	září	říjen	listopad	prosinec	celkem	zařazení
	P / Z	P / Z	P / Z	P / Z	P / Z	P / Z	M / Ž
Ustí nad L.	-	27 / 22	18 / 18	18 / 17	19 / 9	264 / 178	146 / 32

	Rok 1950								
	leden	únor	březen	duben	květen	červen	červenec	celkem	zařazení
	P / Z	P / Z	P / Z	P / Z	P / Z	P / Z	P / Z	P / Z	M / Ž
Ustí nad L.	29 / 25	51 / 38	52 / 42	70 / 56	102 / 77	20 / 9	76 / 32	399 / 279	237 / 42

	Rok 1949		Rok 1950		Dohromady	
	celkem	zařazení	celkem	zařazení	celkem	zařazení
	P / Z	M / Ž	P / Z	M / Ž	P / Z	M / Ž
Ustí nad L.	264 / 178	146 / 32	399 / 279	237 / 42	663 / 457	383 / 74

Zařazování podle věku (tabulka č. 2)

Ročník narození	Počet zařazovaných
1891 - 1900	27
1901 - 1910	76
1911 - 1920	110
1921 - 1930	208
1931 a mladší	22
neuvedeno	14
celkem	457

Zařazování podle uvedené národnosti (tabulka č. 3)

Národnost	Počet zařazovaných
slovenská	26
německá	3
židovská	1
romská	3
ukrajinská	4

Zařazování podle místa bydliště (tabulka č. 4)

Benešov n. P.	4
Bílina	18
Děčín	68
Duchcov	7
Chomutov	42
Litoměřice	31
Litvínov	31
Louny	9
Most	38
Roudnice n. L.	4
Rumburk	3
Teplice	58
Ústí n. L.	45
Žatec	16
bez trvalého bydliště	6
jiný region	13
neuveďeno	64
celkem	457

Struktura zařazovaných podle povolání (tabulka č. 5)

Kategorie povolání	Počet zařazovaných	%
Dělníci	220	48 %
Živnostníci	33	7,20 %
Obchodníci	26	5,70 %
Úředníci	29	6,50 %
Inteligence	9	2 %
Rolníci	12	2,60 %
V domácnosti	4	0,90 %
Bez zaměstnání	31	6,80 %
Jiní	57	12,50 %
Bez udání	36	7,80 %
Celkem	457	100 %

Sociální struktura osob zařazených do TNP (tabulka č. 6)

Povolání	Zařazení v roce 1949 (v %)				
	čtvrtletí				
	I.	I.	III.	IV.	č 1949
dělníci	44,44 %	40,90 %	45,71 %	41,86 %	43,22 %
řemeslníci	-	9,09 %	14,28 %	-	11,68 %
živnostníci	-	9,09 %	2,85 %	2,32 %	4,75 %
zemědělci	2,70 %	-	-	2,32 %	2,51 %
úředníci	8,33 %	-	2,85 %	4,65 %	5,27 %
inteligence	-	1,50 %	-	2,32 %	1,91 %
obchodníci	5,55 %	1,50 %	2,85 %	4,65 %	3,63 %
bez zaměstnání	8,33 %	13,63 %	8,57 %	16,28 %	11,70 %
jiné	2,77 %	10,60 %	2,85 %	11,62 %	6,96 %
neuvedeno	27,77 %	13,63 %	8,57 %	13,95 %	-

Povolání	Zařazení v roce 1950 (v %)				
	čtvrtletí				
	I.	I.	III.*	IV.**	č 1950
dělníci	39,04 %	44,05 %	25 %	-	36,03 %
řemeslníci	7,62 %	12,58 %	18,7 5%	-	12,98 %
živnostníci	9,52 %	8,39 %	6,25 %	-	8,05 %
zemědělci	2,86 %	5,59 %	-	-	4,22 %
úředníci	7,62 %	8,39 %	9,37 %	-	8,46 %
inteligence	4,76 %	2,09 %	-	-	3,42 %
obchodníci	4,76 %	6,29 %	6,25 %	-	5,76 %
bez zaměstnání	3,81 %	3,49 %	12,50 %	-	6,60 %
jiné	19,05 %	9,09 %	6,25 %	-	11,46 %
neuvedeno			15,62 %		-

Struktura důvodů k zařazení do TNP (tabulka č. 7)

Důvod zařazení	počet zařazovaných	
A - přestupky proti pracovní kázní		
A1 - odmítání práce	17	
A2 - vyhýbání se práci	53	
A3 - fluktuace	7	
A5 - absence	22	
A6 - špatná pracovní morálka	49	
A - celkem	148	32,38 %
B - nedovolený způsob obživy		
B1 - potulka	17	
B2 - žebrota	4	
B3 - podomní prodej zboží	2	
B4 - prostituce	24	
B - celkem	47	10,28 %
C - přestupky hospodářského charakteru		
C1 - šmelina	7	
C2 - zatajování zásob zboží	3	
C3 - černý obchod	27	
C4 - černá porážka	2	
C5 - neplnění zem. dodávek	3	
C6 - spekulace s potr. lístky	4	
C - celkem	46	10,06 %
D - přestupky politického charakteru		
D1 - šíření poplašných zpráv	16	
D2 - urážka nejv. představitelů státu	6	
D3 - urážka míst. představitelů KSČ	12	
D4 - šíření letáků	5	
D5 - protistátní agitace	21	
D6 - plánování útěku na Západ	33	
D7 - nezdařený poku o útěk na Západ	51	
D8 - pobuřování proti republice	22	
D - celkem	166	36,32 %
E - přestupky kriminálního charakteru		
E1 - výtržnictví	4	
E2 - opilství	17	
E3 - krádeže	9	
E4 - mravnostní delikty	5	
E - celkem	35	7,66 %
neuveďeno	15	3,28 %
celkem	457	

Struktura výše výměrů k zařazení do TNP (tabulka č. 8)

Výměry v roce 1949 (v měs.)											
výše trestu	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
počet návrhů											
počet výměrů	2	-	-	28	-	-	2	-	-	59	-

										počet výměrů	prům. výměr
14	15	16	17	18	19	20	21	22	24		
-	-	-	-	15	-	-	-	-	72	178	16,3

Výměry v roce 1950 (v měs.)											
výše trestu	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
počet návrhů											
počet výměrů	20	-	1	42	-	-	1	-	-	92	-

										počet výměrů	prům. výměr
14	15	16	17	18	19	20	21	22	24		
-	1	-	-	6	-	-	-	-	116	279	15,54

Struktura výše návrhů a výměrů k zařazení do TNP (tabulka č. 9)

Výše trestu v měsících	Počet návrhů	Počet výměrů	%
3	35	22	4,81 %
4	5	-	-
5	4	1	0,22 %
6	79	70	15,32 %
7	-	-	-
8	-	-	-
9	15	3	0,65 %
10	-	-	-
11	-	-	-
12	154	151	33,04 %
13	-	-	-
14	1	-	-
15	5	1	0,22 %
16	-	-	-
17	-	-	-
18	13	21	4,59 %
19	-	-	-
20	-	-	-
21	-	-	-
22	-	-	-
23	-	-	-
24	187	188	41,15 %
celkem	498	457	100 %
ϕ výše výměru (v měs.)		15,83	-

Přehled táborů nucené práce ke dni 31. prosince 1949 (tabulka č. 10)

umístění	pohlaví M / Ž	datum zřízení	konečná kapacita	zařazení M / Ž	pracoviště
Kladno - Dubí	M	1.1.1949	350	253 / 0	Důl Zápotocký
Kladno - Dříň	M	10.12.1948	400	368 / 0	Spojené ocelárny
Dolní Jiřetín	M	15.12.1948	740	197 / 0	SHD Most
Stárvov, okr. Broumov	M	1.1.1949	350	v likvidaci	VHD Trutnov
Pardubice	M + Ž	1.3.1949	850	506 / 161	Synthesia Semtín, ČSSZ a st. stat
České Budějovice I.	M	1.9.1949	800	93 / 0	různé podniky v ČB
České Budějovice II.	Ž	15.12.1948	280	0 / 190	tužkárny, staveniště
Všebořice, okr. Ústí n. L.	M	25.7.1949	2000	315 / 0	Prům.podniky v Ústí n. L.
Široké Třebčice	Ž	15.7.1949	250	0 / 116	státní statky
Sv. Jan pod Skalou	M	1.10.1949	500	33 / 0	kamenolomy, cementárny; sb. tábor
Jáchymov - Vršek	M	3.10.1949	350	328 / 0	Jáchymovské doly
Ostrava - Kunčice	M	15.12.1948	260	225 / 0	OKKD - doly Stalin, Stachanov
Ostrava - Vítkovice	M	1.4.1949	500	215 / 0	Vítkovické železářny
Třinec, okr. Český Těšín	M	28.12.1948	600	212 / 0	Třinecké železářny
Oslavany u Brna	M	25.1.1949	230	195 / 0	Rosicko-oslavanské doly, důl Nos
Brno	M	1.2.1949	400	240 / 0	ČSSZ, různé veřejné práce
Valtice, okr. Mikulov	Ž	11.7.1949	280	0 / 128	státní statky
Uherčice, okr. Mor. Bud.	Ž	11.7.1949	110	0 / 80	státní statky
Hodonín u Kunštátu	M	1.10.1949	250	160 / 0	různé podniky
Mírov, okr. Zábřeh	M	12.9.1949	250	86 / 0	domácí práce v TNP
Jaroslavice	Ž	21.11.1949	300	0 / 110	státní statky
Příbram - Vojna	M	1.12.1949	400	475 / 0	doly v oblasti Příbrami
Dlažkovice, okr. Lovosice	Ž	15.12.1949	600	0 / 30	státní statky; sběrný tábor
Gottwaldov	M	15.12.1949	300	101 / 0	Svit Gottwaldov
Nováky	M + Ž	18.12.1948	1500	571 / 193	doly, chem.továrny, dřevoprům
Hronec, okr. Brezno	M	1.10.1949	500	145 / 0	Švermovy železářny
celkem			13350	4748 / 1008	
				5756	

9. Seznam pramenů a literatury

1. archivní prameny:

Archiv bezpečnostních složek Praha

Fond 310: Velitelství státní bezpečnosti.

Fond A2/1: Sekretariát ministerstva vnitra.

Fond 304: Archiv – různé bezpečnostní spisy ministerstva vnitra po r. 1945.

Archiv bezpečnostních složek Brno – Kanice

Fond E : Sběrné, internační a pracovní tábory a tábory nucené práce.

Fond E-1: Ministerstvo vnitra – Správa táborů nucených prací Praha 1948 – 1951.

Státní oblastní archiv Litoměřice, pracoviště Most - Velebudice

Fond SKNV Ústí nad Labem 1949 – 1990.

2. publikované prameny:

GEBAUER, František - KAPLAN, Karel - KOUDELKA, František - VYHNÁLEK, Rudolf.

Soudní perzekuce politické povahy v Československu 1948 – 1989, Praha, 1993.

KAPLAN, Karel. K politickým procesům v Československu 1948 – 1954. Dokumentace komise ÚV KSČ pro rehabilitaci 1968, Praha, 1994.

KAPLAN, Karel. Dokumenty. In: Tábory nucené práce v Československu v letech 1948 – 1954, Praha, 1992, s. 139 – 195.

Sbírka zákonů a nařízení státu československého, r. 1929, 1938 – 1939.

Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, r. 1946 – 1950.

Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, r. 1948 – 1952.

Úřední list republiky Československé, r. 1948 – 1949.

Úřední list republiky Československé, r. 1948 – 1950.

Zákoník říšský pro království a země v říšské radě zastoupené, r. 1885.

3. periodika:

Mladá fronta, září 1948.

Práce, září 1948.

Rudé právo, září 1948.

4. literatura a články:

BEINHAUEROVÁ, Anna – SOMMER, Karel. K některým problémům fluktuace, absentismu a pracovní morálky v průmyslových oblastech českých zemí v letech 1949 – 1960. In: Slezský sborník, 1991, s. 127 – 140.

BEINHAUEROVÁ, Anna – SOMMER, Karel K problematice pracovních sil a jejich zdrojů ve vybraných průmyslových odvětvích českých zemí v letech 1949 – 1960. In: Slezský sborník, 1991, s. 17 – 31.

BÍLEK, Jiří. Tábor nucené práce Mírov. In: Historie a vojenství, č. 4, roč. 1998, s. 91 – 115.

BORÁK, Mečislav – JANÁK Dušan. Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954, Opava, 1996.

BORÁK, Mečislav. Fenomén tzv. vojenských táborů nucené práce v Československu a jeho mezinárodní souvislosti. In: Slezský sborník, 2000, str. 78 – 89.

BORÁK, Mečislav. Tábory nucené práce na Ostravsku (1948 – 1954). In: Internačné formy politickej perzekúcie. Zborník referátov, reminiscencií a autentických dokumentov, Košice, 1992, s. 25 – 34.

DVOŘÁKOVÁ, Zora. Cestou komunistických lágrů a věznic. In: Z letopisů třetího odboje, Praha, 1992.

GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan. Druhá republika 1938 – 1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě. Praha – Litomyšl, 2004.

HAVLÍČKOVÁ, Helena. Dědictví – Kapitoly z dějin komunistické perzekuce v Československu 1948 - 1989, Olomouc, 2002.

- HEJL, Vladimír. Zpráva o organizovaném násilí, Praha, 1990.
- JANÁK, Dušan. Politické a legislativní aspekty táborů nucené práce. In: Slezský sborník, 2000, s. 93 -109, 171 – 190, 300 – 315.
- JIRÁSEK, Zdeněk – ŽÁČEK Rudolf. Příprava masových represí v ČSR r. 1949. Akce T-43. In: Dějiny a současnost, 1991, s. 38 – 41.
- KAPLAN, Karel. Československo v letech 1945 – 1948, Praha, 1991.
- KAPLAN, Karel. Československo v letech 1948 – 1953, Praha, 1991.
- KAPLAN, Karel. Československo v letech 1953 – 1966, Praha, 1992.
- KAPLAN, Karel. Československo v poválečné Evropě, Praha, 2004.
- KAPLAN, Karel. Gottwaldovi muži, Praha – Litomyšl, 2004.
- KAPLAN, Karel. Kronika komunistického Československa. Klement Gottwald a Rudolf Slánský, Brno, 2009.
- KAPLAN, Karel. Nebezpečná bezpečnost, Brno, 1999.
- KAPLAN, Karel. Nekrvavá revoluce, Praha, 1993.
- KAPLAN, Karel. Tábory nucené práce v Československu 1948 – 1954, Praha, 1992.
- KAPLAN, Karel. Tajný prostor Jáchymov, České Budějovice, 1993.
- KAPLAN, Karel – PALEČEK, Pavel. Komunistický režim a politické procesy v Československu, Brno, 2008.
- PERNES, Jiří. Krize komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století, Brno, 2008.
- SOUKUP, Ladislav. Zákon o TNP v Československu z r. 1948. In: Vývoj práva v ČSR 1945 – 1989, s. 415 – 427, Praha, 2004.
- SPFFSU, Tábory nucené práce a další projevy perzekuce 1948 – 1954 (Sborník z konference SÚ ČSAV a KH FF SU), Opava, 1991.
- STANĚK, Tomáš. Tábory v českých zemích 1945 – 1948, Opava, 1996.
- VANÍČEK, Petr. Čepičkovi otroci v paměti národa, Praha, 2006.